گەشتێک
بە کارگەی جۆلایی دا

فەرهەنگۆکی وشە و زاراوەکانی
جۆلایی بە شێوەزاری مەهابادی

عەبدوللا سەمەدی

مەهاباد - زستانی ۱۳۸۸

هەوێر
۲۰۱۱

گەشتێك بە كارگەی جۆڵایی‌دا

فەرهەنگۆكی وشە و زاراوەكانی جۆڵایی بە شێوەزاری مەهابادی

لێكۆڵینەوەی: عەبدوڵڵا سەمەدی

مەهاباد - زستانی ۱۳۸۸

* ناوی کتێب: گەشتێك بە کارگەی جۆڵایی دا
* نووسەر: عەبدوڵڵا سەمەدی
* پێتچنین: نووسەر
* نەخشەسازی بەرگ: عوسمان پیرداود .
* سەرپەرشتی چاپ: د. عوسمان دەشتی
* بڵاوکراوەی ئەکادیمیای کوردی، ژمارە(١٢١).
* چاپخانەی حاجی هاشم – هەولێر.
* تیراژ: ٥٠٠ دانە.
* لە بەڕێوەبەرایەتی گشتی کتێبخانە گشتییەکان ژمارەی سپاردنی(٦١٣)ی ساڵی ٢٠١١ی پێدراوە.

پێڕست

پێشەکی ٥-١٤
کورتە نیشانەکان ١٥
A). فەرهەنگۆکی دەزگای جۆلّایی ١٧-٣٦
B). وشەو کەرەستەو زاراوەکانی جۆلّایی ٣٧-٥٨
C). وشەو کەرەستەو زاراوەکانی پێوەندیدار بە جۆلّایی..... ٥٩-٧٠
D). کردەکانی جۆلّایی ٧١-٧٤
E). نەخشی کردەکانی جۆلّایی ٧٥-٧٩
پێڕستی وشەو زاراوەکانی بە گشتی ٨٣-١٠٥
سەرچاوەکان ١٠٧-١٠٩

پێشەکی

ژیانی ماشێنی و وەگەڕکەوتنی چەرخی کارخانەکان و پیشەسازیی نوێ، ڕەوتی زەمان و بەرەوپێش‌چوونە و گەڕاونەوەی بۆ نییە. لە لایەکی تر سەنعەتە دەستکردەکانی پێشوو بە کۆڵێک داب و نەریت و فەرهەنگ و زمان و فۆلکلۆرەوە جێگەیان پێ لێڕ بووە و هەر ڕۆژە بەشێکیان درز دەبا و بزگوڕێکیان لێدەفەوتێ. ئێمە لە کاتێکدا بە باوەشی ئاوەڵاوە پێشوازی لەم پێشکەوتنانە دەکەین، دەبێ بزانین ئەوەی وردەوردە و بە بێدەنگی خەریکە لەناو دەچێ و دەڕوا، لاپەڕەیەکی زێڕینی پێشکەوتنەکانی دوێنێ بووە و بەشێکە لە بنەمای فەرهەنگی ئەمڕۆمان. کەوایە دژایەتی کردنی ڕەوتی نوێ، بە مانای دژایەتی کردنی شارستانییەت و پێشکەوتنە و هیچ بەهرەیەکی جگە لە بەجێمان و دواکەوتوویی لێناکەوێتەوە، بەڵام لە هەمان کاتدا دەبێ ڕەوتی پێشکەوتنەکانی دوێنێش وەکی مێژووی فەرهەنگ و شارستانییەت و ناسنامەیەکی نەتەوەیی، بە وردی و سرنجەوە تۆمار بکرێ و بمێنێتەوە. واتە پێویست نییە هەر لەسەر شێوەی ڕابردوو بژین، بەڵام گرینگە کە چۆن سەودا لەگەڵ فەرهەنگی ڕابردوو بکەین. سەنعەتە دەستکردەکان لایەنێکی بەهێزی هونەریشیان تێدایە. ئەو کەسەی بە دەست، کارێک ئەنجام دەدا و شتێک ساز دەکا، سەلیقە و زەوق و لێهاتوویی‌یەکانی خۆی تێدا دەنوێنێ، هەروەها خۆزگە و ئارەزووەکانیشی تێیدا ڕەنگ دەدەنەوە. ئەمە بووەتە هۆی ئەوە کە سەنعەتکار، بەرەو دنیایەکی ئاوەڵاتر بڕوا و ببێتە هونەرمەند. شۆڕشی پیشەسازی و دوابەدواش ئەو کۆبەرهەمهێنانەی کە لە سەدەی نۆزدەهەمەوە دەستی پێکرد، ژیانی

مرۆی بە تەواوی گۆڕی و ڕەنگێکی تری بە جیهان بەخشی، کە لێکدانەوەی سوود و زیانی ئەو گۆڕانکارییە لە لایەن پسپۆڕانی ئەم بوارەوە قسەی لەسەر کراوە و دەکرێ. ئەوەی ئاشکرایە و بە چاو دەیبینین، ئەوەیە کە سەنعەتە دەستییەکان، یا بە واتایەکی‌تر، هونەرە دەستییەکان، لانی‌کەم لە کۆمەڵی ئێمەدا، هەتاوی تەمەنیان لە ئاوابوونداید و ڕۆژبەڕۆژ کەمتر دەبنەوە. ئێستا لە شاری مەهاباد زۆر بە زەحمەت کارگەیەکی جۆڵایی دەدۆزرێتەوە. من بۆ ئەم لێکۆڵینەوە مەیدانییەم لە شاری مەهاباد توانیم پێنج جۆڵا ببینمەوە، کە ڕەنگە هەر ئەم پێنج کەسە بن و لەوانەیە لانی زۆر یەک کەسی تریشی لەسەر زیاد بکرێ. لەم پینج کەسە یەکیان قەدیم جۆڵا بووە و ئێستا لەسەر ڕێگای ناو بازاڕ بە دەستفرۆشیی میوەوە خەریکە. داوام کرد دەزگا کۆنەکەی ببینم و هەندێ وێنەی لێبگرم، گوتی: چەند ساڵ لەمەوبەر منداڵەکان بۆ ئاگری نەورۆز کە دار و تەختەیان کەم هێنابوو، شە و گورد و دەفە و باقی ئەسپابەکانی منیان کە بە بێمەسرف و زیادی زانیبوو، سووتاندبوویان و بازدیان بەسەردا دابوو. یەکی تریان لەبەر بێکاری دەزگاکەی هەڵوەشاند بوو و لە گۆشەیەکی سەر بان هەڵیچنیبوو، و بە کرێکارییەوە خەریک بوو. یەکی تر لە ژێر زەمینی مااڵی خۆی دەزگای دامەزراندبوو و تەنیا زستانان کە کاری مەزرا و کشتوکاڵ نییە جۆڵایی دەکرد. دوو وەستاکەی تریش هەر لە مااڵی خۆیان عەمبارێک یا خەڵوەتییەکیان تەرخان کردبوو و دەزگایان لێدانابوو و وەکی کارێکی لاوەکی جارجار لەسەری دادەنیشتن، کە لەوانیش یەکیان لە درێژەی ئەم لێکۆڵینەوەیەدا کارگەکەی خڕکردەوە و کردیە بوتیکێکی نوێ بۆ کوڕە گەنجە بێکارەکەی خۆی. کەوایە تاکە وەستایەکم نەدیتەوە کە لە ڕێگەی جۆڵاییەوە بژی و بە ڕەسمی کار بکا، یا شاگردێک بۆ دوای خۆی ڕابێنێ. لە ماوەی ئەم لێکۆڵینەوەیەدا، هەشت کەڕەت سەردانی ئەو سێ کارگەیەم کرد، لەم سەردانانەدا ٥سەعات و سێوحەوت دەقیقە وتووێژم لەگەڵ تۆمار کردن و سەرجەم ٣٨٤ وێنەم هەڵگرتەوە. ئاکامی کارەکەم بوو بە ئەم

فەرهەنگۆکە ٢٣٦ وشەییە بە ١٣٨ وێنەوە. بەشێکی بەرچاوی ئەم وشە و زاراوانە لە فەرهەنگە کوردییەکاندا تۆمار نەکراون و لێرەدا بۆ یەکەمجارە ڕاڤە دەکرێن؛ ئەو دەستەیەش کە فەرهەنگەکان گرتوویانن، بە وردی ڕاڤەیان نەکردوون، بەڵکوو هەر بە ڕستەیەکی کورتی وەک: «ئامرازێکە لە جۆلاییدا»، بە سەریاندا تێپەڕیون و خوێنەر ناتوانێ بزانێ ئەو وشەیە چییە، بە چ مانایەکە یا لە جۆلاییدا چ ئەرکێک ئەنجام دەدا. جگە لەوەش ژمارەی ئەو وشانەی کە لە فەرهەنگەکاندا تەواو بە هەڵە مانا کرابوونەوە کەم نەبوو، کە لێرەدا بە پێویستم نەزانی بەشێکیش بۆ ئەوان تەرخان بکەم و ڕاستیان بکەمەوە، چونکە ئەم فەرهەنگۆکە خۆی بە مانای ڕاستکردنەوەی ئەوانیشە.

هەرکام لەو سەنعەتە دەستییانە کە بە زەبری زەمان مالّئاوایی دەکەن و جێگەی خۆیان دەدەنە سەنعەتی نوێ، بەشێکی گرینگ و بەرچاوی زمانیش بە دواياندا دەڕوا و ناگەڕێتەوە. ئەو زمانەی کە لەگەڵ سەنعەتەکە دەڕوا و دەفەوتێ، هەر بە تەنیا پێوەندی بە سەنعەتەکەوە نییە، بەڵکوو لە شێعر و ئەدەب و فۆلکلۆرەکەشماندا ڕیشاڵۆی کردووە و بەشێکە لە دەسمایەی فەرهەنگیمان و بە سەدان وشە و زاراوەی لەم بابەتانە کەوتوونە ناو شێعری شاعیران و بەرهەمە ئەدەبییەکانمان، کە ئەگەر ئێمە نەیانناسین و لە مانایان تێنەگەین، لە شێعر و بەرهەمە ئەدەبییەکەش تێناگەین. لە خەیاتیدا کۆمەڵە وشە و زاراوەی وەک «کۆبە، تەریب، پشتی دەرزی هەڵوێزنان، دەزگا، هوڕڕە، شەوکار، ڕیندۆڵ، ڕوودۆز، جوستە، گرۆڵ، لالوقمە، بەربڕین، باریکە لێدان، بڕشت کردن، خەڵیفی کردن، هەڵدروو کردن،...»، لە ئاسینگەریدا «کەڵتە، دمەسوو، گووراسن، دەماندن،...»، لە نەجاڕیدا «هێلم، برغوو، خەڕەکی نەجاڕی، نیماونیم کردن، ڕاژانە، کانەوزبانە، سەرڕەواڕە، ئەسپەرە،...»، لە نانکردندا «کەپەک، کۆڵوو، کۆڵەوەژ، گوڵینە، قەڵانگ، دەوە، کەمرە، وردە، پنە، تیرۆک،...»، لە کشتوکاڵدا «قەسەڵ، نیروئامووڕ، باسکێش، پاشبارە، سەرمژانە،...»، لە تەنەکەسازیدا «پنچکردنەوە، قالبتەنە، نایە،

دارنایە، غولام، گژنیژ، سمۆ، قاشقاش، قالب، ڕەزبە، قسڵوهێلکە،...» و... زۆربەیان فەوتاون و نەماون، هەندێکیشیان لە ئاویلکەی فەوتان دان. ڕاستە کە لە نێو زمان و نەتەوەکانی دیشدا ئەم دیاردەیە هەیە و ئەم ڕەوتە خەریکە ڕێگای خۆی دەبڕێ، بەڵام جیاوازییەکە لەوەدایە کە ئەوان وشە و زاراوەکانی ڕابردوویان لە قاموووسی گەورەدا تۆمار کردووە و لەسەر مێژوو و بەسەرهاتی هونەر و سەنعەت و زمان و فۆلکلۆری خۆیان کاری پێویستیان کردووە. دنیای ڕابردوو دەگۆڕێ، بەڵام سامانی ڕابردوو فڕێ نادرێ، بەڵکوو پاشەکەوتێکە و بۆ ڕۆنانی دنیای نوێ دەکرێتە دەسمایە. کەوایە دەبێ مشوورخۆرانی زمان و فەرهەنگ، ئەم دواییەن هەلانە بقۆزنەوە و بە وردی و دڵسۆزییەوە فریای ئەم لایەنە بکەون و بەشێکی گرینگ لە زمان و فەرهەنگی نەتەوەیی لە فەوتان ڕزگار بکەن.

یەک لەو سەنعەتانە، هونەری جۆڵایی‌یە کە پڕە لە جوانی. دیارە ئەم پیشەیە، لە پێش و لە دوای خۆی چەندین هەوڵ و هونەری پێوەندیداری تریشی لەگەڵە، کە لە نووسراوەیەکی تێر و تەسەلدا دەبێ پشتگوێ نەخرێن و بە وردی باسیان بکرێ؛ وەک: بڕینەوەی مەڕ و بزن، شوشتن، بە شانە کردن، ڕستن، ڕەنگکردن، دروومان، فرۆشتن، بە جیاز بردن و... هەرکام لەوانەش کار و کەرەستە و زاراوەی خۆیان هەیە کە چی‌وا لە جۆڵایی‌یەکە کەمتر نین. لەم وتارەدا تەنیا ئەوەی پێوەندی بە جۆڵایی‌یەوە هەیە بە وردی باسی لێکراوە، بەڵام بۆ ئەوەی چوارچێوەی وتارەکە بپارێزرێ، لایەنە پێوەندیدارە لاوەکییەکان، جگە لە تەشی‌ڕستن، قورسایی‌یان نەخراوەتە سەر. بۆ ئەم باسە پێنج بابەت دیاری کراوە: A.فەرهەنگۆکی دەزگای جۆڵایی B.وشە و کەرەستە و زاراوەکانی جۆڵایی C. وشە و کەرەستە و زاراوەکانی پێوەندیدار بە جۆڵایی D.کرەکانی جۆڵایی E.نەخشی کرەکانی جۆڵایی. بە شێوەی فەرهەنگنووسی، زاراوە و ئاماژە فۆلکلۆری و ئەدەبییەکان و وێنەکانم لە بەرامبەر وشەکان دانا و بەشێکی جیاوازم بۆ تەرخان نەکردن، چونکە

لە ڕیزی وشەکاندا کارسازترن و ڕێگەی ناساندنی وشە کورتتر دەکەنەوە. لە وشەکاندا، شێوەزاری مەهاباد و لەهجەکانی تری زمانی کوردیم بە جیا دەستنیشان کرد، تا چوارچێوەی جوغرافیایی لێکۆڵینەوەکە دیار بێ. نەک سەر لەبەری وشەکان، بەڵام لە هەر کوێدا پێویستییەک هەبووبێ، هاوتای فارسی، عەڕەبی یا هەندێ لەهجە و زمانی ترم لە پێش وشە کوردییەکان داناوە؛ ئەو پێویستییەش زۆرتر بۆ نیشاندانی نزیکیی ئەو زمانەیە لە کوردی. بۆ وێنە، «تەشی»بە زمانی کوردی و گیلەکی هەر «تەشی»یە، و بە فارسی «دووک» و «کەرتلا»یە، بۆیە ئەم دوو وشەیەشم ئاماژە پێکردووە چونکە جگە لەوەی «دووک» لەگەڵ کوردیەکە هاوبەشە، وشەکەی تریش جێی سرنجدانە؛ «کەرخول» لە کوردیدا ناوی چەشنە مەزرەقێکە و لەگەڵ «کەرتلا»ش داڕشتنیان لێک نزیکە، هەر دوو ئامرازیش هەر دەسووڕێن؛ سەرەڕای ئەوە، کەرتی دووهەمی وشەکەش کە «تلا»یە، نزیکە لە «تلانەوە»ی کوردی. وێنە لەم لێکۆڵینەوەیە و لێکۆڵینەوەکانی هاوچەشندا دەورێکی گرینگ دەبینێ، چونکە وێنەیەکی دروست و بەجێ، دەتوانێ جێگەی دەیان ڕستە بگرێتەوە؛ بەتایبەت لە کارێکی ئەوتۆدا کە ڕاڤەکان بە تەنیا گرێکەرەوە نین، بەڵکوو بە یارمەتیی وێنەکانە کە دەتوانن تەواوکەر و تەمرەوێن بن. مامۆستا بورهان ئەیازی لە کتێبەکەی خۆیدا بە ناوی «آئینۀ سنندج»، لە باسی جۆلاییدا بابەتەکە بە کورتی دەبڕێتەوە و دەڵێ: «من لام وا نییە هیچ نووسەرێک بتوانێ ڕاڤەی دەزگای جۆلایی بکا».[1] ئەم وتەیەی بەڕێزیان ئاماژەیە بە وردەکاری و دژواری و گرینگیی کارەکە، کە هیوادارم بە پێی توانا تێیدا سەرکەوتوو بووبم. هەوڵی زۆرم دا بۆ دیتنی نووسراوەیەک لەسەر ئەم بابەتە، بەڵام جگە لە ئاماژەیەکی کەم و پوختی دوو لاپەڕەیی لە مامۆستا قادری فەتتاحی قازی، لە بەشی لێدوان

[1]. آئینۀ سنندج، برهان ایازی، ناشر: مؤلف، چاپ اول سنندج، ۱۳۷۱، ص۶۸۵.

و شی‌کردنەوەی کتێبی «منظومۀ کردی سعید و میرسیف‌الدین بیگ»[۲]دا، نووسینێکی سەربەخۆ و تایبەت بەم باسەم بۆ نەدۆزرایەوە. بەڵام لە درێژەی کارەکەمدا، بە یارمەتیی دۆستان، ئاگاداری وتارێکی ۳۰لاپەڕەیی و وردی مامۆستا قازی کرام کە لە وەرزنامەی زانکۆی ئەدەبیاتی زانستگای تەورێز، بە زمانی فارسی، بە ناوی «سەنعەتی جۆڵایی و وشە و زاراوەکانی لە مەهابادا»[۳]، ساڵی ۱۳۶۲ی هەتاوی[۱۹۸٤] بڵاو کرابۆوە. مامۆستا قادری فەتتاحی قازی وەک هەمیشە دەسپێشخەری کردووە و پتر لە چارەگە سەدەیەک لەمەوبەر بە گرینگیی ئەو کارەی زانیوە و هەوڵی بۆ داوە. لێکۆڵینەوەکەی بەڕێزیان کەڵکی زۆری بە کارەکەی من گەیاند و گەلێک بابەتی یا بۆ تەواو کردم، یا بۆ ڕاست کردمەوە؛ کە هەموو ئەو شوێنانەم لە پەراوێزدا دەستنیشان کردووە. سنووری جوغرافیایی‌ی ئەم کارەی حازری، نێو شاری مەهاباد و ئاوایی‌یەکانی دەوروبەریەتی. کەوایە ناکرێ بە «موکریانی» ناودێر بکرێ، چونکە ئەو دەم پێویست بوو لەگەڵ شێوەزارەکانی ساینقەڵا و بۆکان و میاندواو و نەغەدە و شنۆ و خانێ(پیرانشار) و سەردەشتیش بەروارد بکرایە و وردە جیاوازییەکانی بنلەهجەیی ئاماژەیان پێکرابا. کەوایە ئەم فەرهەنگۆکە (شێوەزاری مەهابادی ـ کوردی)یە و سەرجەم وشە سەرەکییەکان سەر بەم شێوەزارەن. لێرەدا پێویستە ئاماژە بەو نوکتە گرینگە بکەم کە هەر فەرهەنگێک بە پێی وشە و زاراوەی لەهجە یا شێوەزارێکی تایبەت ڕێکوپێک کرابێ، بێگومان دەبێ لە بەشی دواییدا لیستەیەکی سەرلەبەری وشەکانی ناو فەرهەنگەکە بە ژمارەی لاپەڕەوە بدا بە خوێنەر. ئەم کارە دەبێتە هۆی ئەوە کە کەسانی سەر بە لەهجە جۆراوجۆرەکانی ئەو زمانە

---

[۲]. منظومۀ کردی سعید و میر سیف‌الدین بیگ، ضبط و ترجمه و توضیح: قادر فتاحی قاضی، دانشکدۀ ادبیات و علوم انسانی تبریز، انتشارات مؤسسۀ تاریخ و فرهنگ ایران، شماره ۲۴، انتشارات دانشگاه، ۲۱۷، تبریز، آبان‌ماه ۲۵۳۵. صص ۵۵۷-۵۵۹. [لەمەودوا: سعید و میر سیف‌الدین بیگ]

[۳]. : صنعت جولایی و لغات و اصطلاحات آن در مهاباد، نشریۀ دانشکدۀ ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه تبریز، زمستان ۱۳۶۲، سال ۳۱، شمارۀ مسلسل ۱۳۰.[لەمەودوا: صنعت جولایی]

بتوانن بە هاسانی کەڵک لە فەرهەنگەکە وەربگرن، ئەگینا کەڵکوەرگرتن لە فەرهەنگەکە هەر لە چوارچێوەی تەنگەبەری لەهجە سەرەکییەکەدا دەمێنێتەوە و مەرجی بەهرەمەند بوونی کەسانی سەر بە لەهجەکانی تر دەبێتە ئەوەی کە لەهجە سەرەکییەکەش بزانن! بۆ نموونە ئەگەر کەسانێکی سەر بە لەهجەکانی ئەردەڵانی، هەورامی، کرمانجی و... لە وشەی «پەمۆ؛ پەموو؛ پەمبۆ؛ پەنبۆ؛ پەمبە؛ پەمپە؛ پەمە؛ پەمپوو؛ پەنبی؛ پەمبی؛ پەمگ؛ پرتی؛ وڕ؛ حەبی» بگەڕێن لە ڕیزی ئەلفوبێی ئەم فەرهەنگەدا تووشی هیچکام لەم وشانە نایەن. بەڵام هەر کام دەتوانن لە لیستەی دواییی فەرهەنگەکەدا وشەی شێوەزاری خۆیان ببیننەوە و یەکڕاست بێنە سەر وشەی «لۆکە». نموونەی بەرچاوی ئەم کارە لە دوو فەرهەنگە «لەکی» و «لوڕی»یەکەی مامۆستا حەمید ئیزەدپەنادا زۆر ئاشکرایە؛ فەرهەنگە لەکییەکە لیستەیەکی لەم چەشنەی بۆ ڕێکخراوە، کەچی لە فەرهەنگە لوڕییەکەدا ئەم لیستەیە نییە. ئاکامی ئەم کارە بووەتە هۆی ئەوە کە خوێنەر لە فەرهەنگە لەکییەکەدا ئەگەر لە وشەی «جاڵجاڵووکە» بگەڕێ، بە یارمەتیی لیستەی پاشکۆی کتێبەکە، بە هاسانی و لە ماوەیەکی کورتدا دەچێتە سەر دوو وشەی «جۆمێتەنکە» و «کارتێنەک»؛ بەڵام بۆ دۆزینەوەی هەمان وشە لە فەرهەنگە لۆرییەکەدا یا دەبێ سەرلەبەری فەرهەنگەکە بخوێنێتەوە، یا مەرجی دۆزینەوەی ئەوەیە کە لوڕی بزانێ تا بچێتە سەر «چەرچەر» و «جیلاباف». کەوایە لەم فەرهەنگۆکەی جۆڵاییدا، کە بریتییە لە وشە و زاراوەکانی سەر بە شاری مەهاباد و ئاواییەکانی دەوروبەری، کە ئەویش شێوەئاخەفتنێکە لە لەهجەی موکریانی، لیستەی باسکراو دواین بەشی فەرهەنگەکە پێک دێنێ و سنووری کەڵکلێوەرگرتنی بەرینتر دەکاتەوە.

ئەگەر بێتوو کارێکی لەم چەشنەش بۆ سەنعەتە هونەرییەکانی مسگەری، شیشگەری، زێڕینگەری، ڕەنگڕێزی و خمگەری، گڵینە و هەورگەری، تەونگەری، دەبباغی، بگێڕی، کاڵەهەڵبەستی، لێفەدروویی، زیندروویی، کەوشدروویی، کورتاندروویی، کڵاو دروویی، کڵاوچنی، تەنەکەسازی،

قفڵسازی، ددانسازی، سەعاتسازی، قەنداخچێتی، چەخماخچێتی، خەییاتی، نەججاڕی، خەڕڕاتی، سەڕڕاجی، ئاسینگەری، بەردتاشی، مۆرهەڵکەنی، وێنەکێشی، سەوەتەچنی، تەندوورسازی، سابوونکەری، کەڵاشکەری، گوڵدۆزی،... بە هەموو وشە و زاراوە و پێچوخەمی کارەکە بە ئەنجام بگەیەنین، زنجیرە فەرهەنگۆکێکی بچووکی وەک ئەم کارەی حازریمان دەبێ، کە سەرجەم دەبنە قامووسێکی دەوڵەمەند و نرخی فەرهەنگییان زۆر بەرز دەبێ و کەڵکی گەورە بە زمان و فەرهەنگ دەگەیەنن. جگە لەمانە کۆمەڵێک کار و پیشەی تریش هەن کە بە دەیان و سەدان وشە و زاراوە و کەرەستەی تایبەت بە خۆیان هەیە و دەستەیەکیان ئێستا نەماون، دەستەیەکی تریان یا وردەوردە ڕوو لە کزی و فەوتانن، یا زەمان گۆڕانێکی زۆری بەسەردا هێناون و ڕووخساریان وەها گۆڕاوە کە ناناسرێنەوە، وەک: چەرچێتی، قاوەچێتی، کەبابچێتی، داشقەچێتی، قەتارچێتی، پینەچێتی، کاروانچێتی، جاڕچێتی، بێستانچێتی، قاچاخچێتی(نەک بە مانای ئێستای)، ڕاوچێتی، تووتنچێتی(حەمام)، کەنکەنەچێتی، تۆپکمەچێتی، وەتراقچێتی، کارگەچێتی، نالبەندی، دارفرۆشی، تووتنفرۆشی، چاڵە بەفر و بەفرفرۆشی، ئاش و ئاشەوانی، باغ و باغەوانی، وەرزێڕی، ئاژەڵداری، خشتبڕین، عەللافی، عەتتاری، قەسسابی، خەڕڕازی، بەننایی، هەللاجی، نانەوایی، دەللاکی، دەڵاڵی، شووشەبڕی، دایەنی، چێودداری، چاروێداری، شایەری، حەکایەتخوانی، مامانی، بەربووکی، شوانی و گاوانی، خەسساسی، حەسساسی، کەرداری، بەیتاڵی، کاروانسەرادداری، مردووشۆری، قەبرهەڵکەنی، مجێوری، زێوەوانی، ئاوگیری، بنێشتکەری، و...

بەرفراوانی و گرینگیی ئەم کارە کاتێک خۆ دەنوێنێ کە دەبینین وشە و زاراوەی سەر بە هەرکام لەم پێشە و هونەرانە، کە لێرەدا پتر لە هەشتا کاری جۆراوجۆر ناو برا، لە ناوچەیەکەوە تا ناوچەیەک جیاوازی هەیە. بۆ نموونە، ئەم کارەی جۆلایی هەر بەم شێوەیە ئەگەر لە ناو شکاک و

هەورامی و کەلهوڕ دووی بگیرێ و لەگەڵ ئەم زاراوانەی مەهاباد لەبەر یەک ڕابندرێ، تابلۆیەکی ڕەنگامە پێک دێنێ و سنوورێکی بەرین دەخولقێنێ.

فەرهەنگە فارسییەکان لە بەرامبەر وشەی «جۆلا»دا نووسیویانە «بافندە، نساج. عنکبوت» واتە «کەسێ کە کاری هۆنینەوە دەکا، چنیار. جالجالووکە». مامۆستا جەمالّ نەبەز لە فەرهەنگە ئێتیمۆلۆژییەکەیدا دەڵێ: «جۆلا» لە «جوولان، بزووتن»ەوە دێ[٤]. لە دیالێکت و شێوەزارەکانی زمانی کوردیدا «جولحا، جولی، جۆلە، جوولگ، جیلا، کۆڕسکەر، خانووت» بە مانای «جۆلایە»؛ لە لایەکی تریشەوە وشەگەلی «جۆلاتەنە، داوەتەنە، جاوەتەنە، جاوەلووکە، جۆلاکەرە، جیلاباف، جۆمێتەنکە» کە بە مانای «جالجالووکە»ن، پێوەندییەکی نزیکیان بە وشەی جۆلاوە هەیە و تەنانەت لە فەرهەنگەکانیشدا بە هۆی وێکچوون و نزیکی، هەندێ جار زۆر بە زەحمەت سنووریان دیاری دەکرێ. ویل دۆرانت لە کتێبی «مێژووی شارستانیەت»دا دەڵێ: «بە دوور نییە جۆلایی یەکەمین هونەر بووبێ مرۆڤ دەستی وێراگەیشتبێ، کە ئەوەشی ڕاستەوخۆ لە جالجالووکە و هەندێ بالندە وەرگرتووە. مرۆڤ لە مێژووی کەونارای خۆیدا لێهاتوویی‌یەکی وەهای لە تەنین و چنین و ڕەنگکردندا نواندووە کە تەنانەت پێشکەوتنە بەرچاوەکانی سەردەمی ئێمە لەم بوارەدا، هێشتا نایگاتێ».[٥] هەرچەند تاک و تەرا دیتراوە کە ئافرەتیش جۆلایی بکا، بەڵام لە کوردەواریدا جۆلایی تایبەتە بە نێرینە و بە کارێکی پیاوانە دەژمێردرێ. زۆرن ئەو کارانەی کە گۆرانی و هەوایەکی تایبەتیان هەیە، وەک لمەد کردن، کووڕە دەماندن، بەڵام لە جۆلاییدا هەوایەک کە تایبەت بەو کارە ناسرابێ، نییە.

---

[٤]. وشەنامە(فەرهەنگی ئێتیمۆلۆژیای زمانی کوردی)، جەمال نەبەز، چاپی یەکەم، ٢٠٠٨، ل١٠٠

[٥]. تاریخ تمدن(٢٨جلدی)، جلد١، بخش اول، کتاب اول: مشرق زمین گاهواره‌ی تمدن، ویل دورانت، ترجمه‌ی احمد آرام، انتشارات اقبال با همکاری مؤسسه‌ی انتشارات فرانکلین، تهران، چاپ دوم ، مهر ماه ١٣٤٣، ص٢٢

ئەم لێکۆڵینەوەیەم ساڵی ١٣٥٦ی هەتاوی [١٩٧٧] لە لای جۆلایەکی گوندی «قازانەسەر»ی نێوان مەهاباد و بۆکان ئەنجام دا، کە ئەوەدەم لە ئاوایی جوان و پڕ بیرەوەریی «شێخاڵی» مامۆستای خوێندنگەی سەرەتایی بووم. ناوی ئەو مامۆستا جۆلایەم لە بیر نەماوە، ئەگەر لە ژیاندایە ئارەزووی سڵامەتی و شادی بۆ دەخوازم. لەو ماوەیەدا بەبێ ویست و دڵخوازی خۆم کارەکەم لە گۆڤارێکی دەرەوەدا بە کاڵ و نەکوڵیوی و بە وێنەی قەڵەمەکێش بڵاو کردەوە. ماوەیەک لەمەوبەر بە پێشنیاری دۆستی دڵسۆزم کاک کەماڵی عەبدوڵڵاهی، سەرلەنوێ پێیداهاتمەوە و بژارم کرد و لەسەرم زیاد کرد و وێنە دەستی و قەڵەمکێشەکانم کردە وێنەی فۆتۆگراف. هاوڕێی وردبین و بەڕێزم کاک سەلاحەددینی ئاشتی بە سرنجەوە پێیداهاتەوە و کۆمەڵێک تێبینی دامێ کە زۆربەیان لە جێی خۆیدا بوو و بە سپاسەوە وەبەرچاوم گرتن.

لە دواییدا پڕ بە دڵ سپاسی بەڕێزان و مامۆستایانی جۆلا، «وەستا مەحموودی مەعڕووفی و خاتوو ئامینی حاجی ئیسماعیلپووری هاوسەری»، «وەستا حەمەدەمینی ئابرووت و خاتوو کوبرای عەبدوڵڵاهی هاوسەری»، «وەستا برایمی عەبدوڵڵاهی» و «وەستا ڕەحمانی جەهینی» دەکەم کە چەندین جار بە ڕووی خۆشەوە وەریانگرتم و بە سەبر و حەوسەلەوە لەگەڵم دوان و وەڵامی پرسیارەکانیان دامەوە و لە مااڵ و لە کارگەی خۆیان میوانداریان کردم. هیوای تەمەندرێژییان بۆ دەخوازم. نرخی کارەکە هی ئەوانە و کەموکووڕییەکانی هی منە.

عەبدوڵڵا سەمەدی

مەهاباد، بەفرانباری ١٣٨٨

کورتەنیشانەکان:

بڕ: بڕوانە

تێب. تێبینی

چا: چاو لەم وشەیەش بکە، لەبەر پێوەندیی مانایی

فا. فارسی

ع. عەڕەبی

/ هاوتا لە شێوەزاری مەهابادیدا

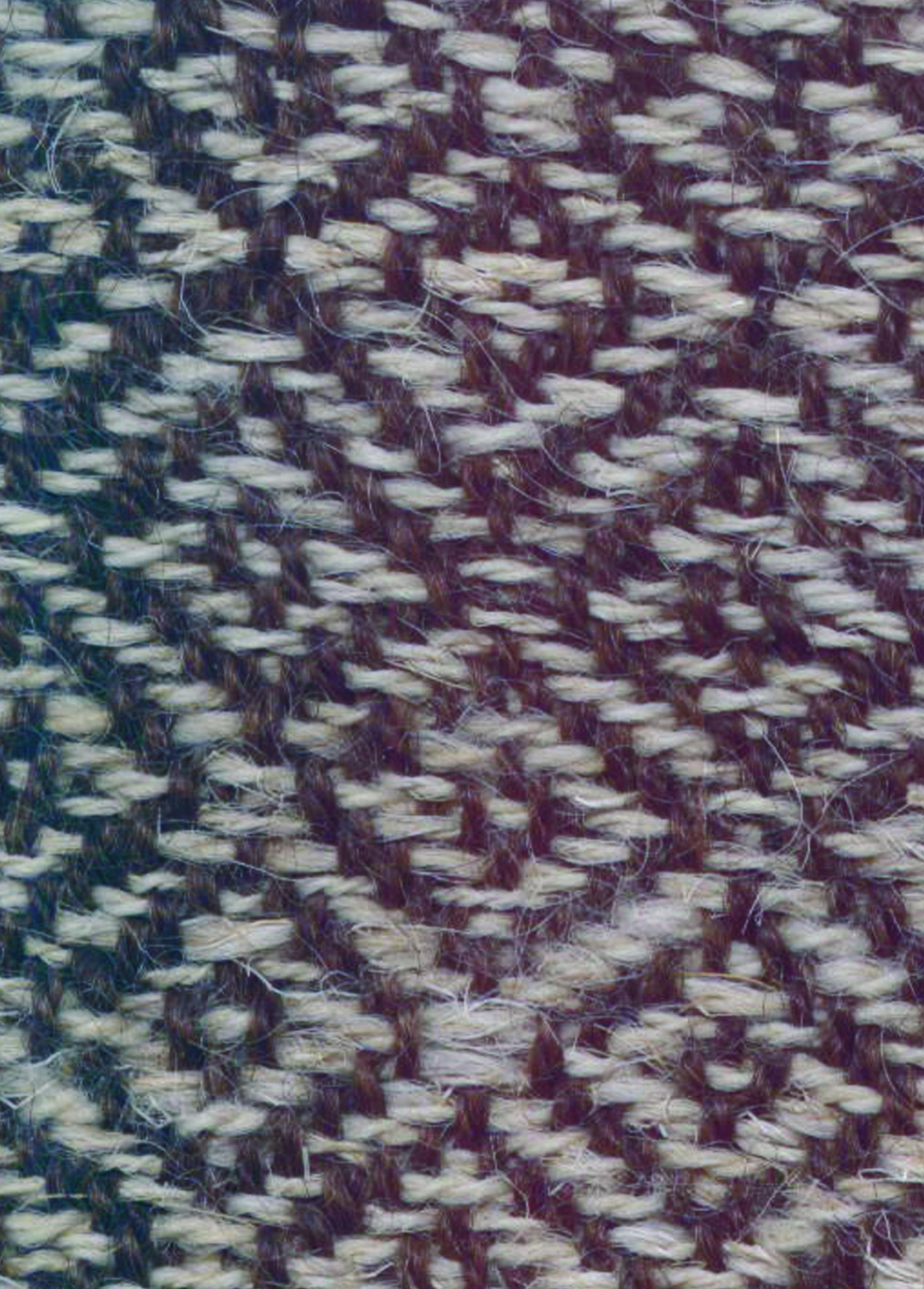
≠ هاوتا لە لەهجە و شێوەزارەکانی تری زمانی کوردیدا

= بێژەی وشە عەڕەبی و فارسییەکان بە ڕێنووسی کوردی

← ڕاڤەی ئەم وشەیە لەو شوێنەدا ببینە

□ دەکارهێنانی وشە لە ڕستە یا شێعردا

◄ ئاماژەی فۆلکلۆری

(A) فەرهەنگۆکی دەزگای جۆڵایی

بەرچەنە barčana: داڕێکی تەنکی پانە، کە ئەمسەر ئەوسەری بزماری پێوەیە و لە نێوقەددا ئانیشکەی بۆ ساز کراوە و دەنوشتێتەوە. [بڕ:وێنەی۲] درێژیی بەرچەنە تەواو بە قەد پانیی تەنراوەکەیە. کاری بەرچەنە ئەوەیە کە تەنراوەکە شەق ڕابگرێ. هەتا جۆڵا جاوپێچکە بسووڕێنێ و تەنراوەکە هەڵبکا، دەبێ بەرچەنە بگوێزێتەوە و بیباتە پێشتر. [بڕ:وێنەی۱] /«بەرژەنە؛ بەرێنچک؛ بەرلێنچک؛ بەرگیرە[٦]». ≠«بەرژەنەک».

بەرژەنە barjana: ←بەرچەنە

بەرگیرە bargîra: ←بەرچەنە

بەرلێنچک barlenčək: ←بەرچەنە

بەرێنچک barenčək: ←بەرچەنە

بەند پێتاتە band petāta: بەندێک یا قایشێکی پانە کە سەرێکی بە دارپێتاتەی ژێری گوردەوە قایم کراوە و سەرەکەی تری لە پێتاتە، کە تەختەیەکی پانی بەرپێی جۆڵایە بزمار کراوە. ژمارەی ئەو بەندانە چوارە، کە بەرابەرە لەگەڵ ژمارەی پێتاتەکان. [بڕ:وێنەی۳]

---

٦. وشەی «بەرگیرە»م لە وتاری مامۆستا قادری فەتتاحی قازی وەرگرت؛ بڕ: صنعت جولایی، ل۶۳

بەن‌گورد bangurd: بەنێکە کە سێ‌لۆ دەکرێ و گشت با دەدرێ و لە ئاودا دەکوڵێندرێ و لە پێچەک دەدرێ تا قایم و خۆڕاگر بێ؛ ئەمجار بە شێوەیەکی تایبەت، لە مابەینی دوو دارگورد بە مەودای پازدە تا کەمتر لە بیست سانت، بە هۆی ئامرازێک بە ناوی «ساچین»، گرێ دەدرێ و ڕایەڵەکانی «کر»ی بە ناودا تێدەپەڕێ. هەر دەنکێکی بەن‌گورد لە دوو کوت پێکهاتووە، کە یەکیان لە دارگوردی سەروو و ئەوی‌تر لە دارگوردی ژێروو گرێ دراوە و لە نێوەڕاستیشدا وەک حەڵقەی زنجیر لە باڵ یەک خراون. [بڕ:وێنەی٤]

4

پاژگورد pājgurd:[پاش+گورد][٧]؛ دارێکی ڕێک و لووسی باریکە، لە پشت هەر چوار گوردەوە دەخرێتە بەینی ڕایەڵەکانەوە. (تێبـ.): پاژگورد زیاتر لە تەنینی بووزوودا کەڵکی لێوەردەگیرێ، چونکە بەنی بووزوو یەک لۆ و باریکە و لەسەر دەزگای جۆڵایی واهەیە بپسێ، ئەگەر پاژگوردی لەسەر بێ، هەودا پساوەکە زووتر دەبینرێتەوە و چارەی هاسانە. [بڕ:وێنەی٥]

5

پردەڵە pərdaĺa: دارێکە لە نێوان «مۆلەقە» و «دەفە»دا، لەسەر دوو سینگ داکوتراوە و ڕایەڵەکان دەکەونە سەری. [بڕ:وێنەی٦]

---

٧. لە «شێوەزاری مەهابادی»دا، ئەگەر پیتی «بێدەنگ» بە دوای پیتی «ش»دا بێ، دەنگی «ش» دەگۆڕدرێ بە «ژ»؛ و ئەگەر پیتی «دەنگدار»یشی بە دوادا بێ، ئەوە هەر «ش»یە. وەک ئەم نموونانەی خوارووە:

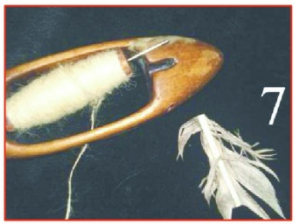
١. سەری تۆ خۆژ بێ / دەژزانم دەڵێی چی / ئەمنیژ دێم / لە پێژ مندا حازرە. لەم چوار نموونەیەدا بە دوای پیتی «ش»دا، ئەم دەنگانە هاتوون «ب، ز، د، م» کە کۆنسۆنانتن.

٢. نەیدەزانی لە خۆشیان چ پکا / نەقڵی پێشووی بۆ گێڕاوە / نەخشەی بۆ کێشا / سەرم دێشێ. لەم چوار نموونەیەشدا بە دوای پیتی «ش»دا، ئەم دەنگانە هاتوون «ی، وو، ـە، ێ» کە دەنگدارن.

دەبێ ئەوەشمان لەبەرچاو بێ، کاتێک دەڵێین: «ڕەنگی ڕەشم پێ جوانە»، دوای پیتی «ش»، پیتی دەنگداری بزرۆکە هەیە[reşim]. بەڵام ئەم یاسا ڕێزمانییە لە هەندێ شوێندا، وەک خۆی نامێنێ و دەترازێ. لێکدانەوە و لێکۆڵینەوە ڕێزمانییەکەی زیاتری ئەم باسە دەدەمە دەست لێزان و پسپۆڕی ڕێزمان.

پەڕ paŕ: شاپەڕی باڵندەیە و دەخرێتە ناو کونی لاتەنیشتی مەکووکەوە تا سەری شیشی لوولە ڕابگرێ. (تێب.): لوولە بە هۆی شیشەوە لە ناو دڵی مەکووکدا دادەمەزرێ، دامەزراندنی لوولە لە ناو

مەکووکدا بەم چەشنەیە: ۱-سەرێکی شیش دەخرێتە ناو کونی دیواری ژووری مەکووک ۲-سەری تری شیش دەخرێتە ناو قەڵشی مەکووک ۳-پەڕی باڵندە دەخرێتە ناو کونی تەنیشت مەکووک و زارکی

قەڵشەکە دەبەستێ تا شیشەکە نەیەتەوە دەر. **[بڕ:وێنەی۷و۸]**

پێتاتە petāta: لە هەر کەڕەتەی تێوەدانی مەکووکدا، پێویستە دوو گورد بێنە خوار و دوو گوردیش بچنە سەر، تا ڕایەڵەکان

بکەنە دوو بەش و مەکووک بە نێوانیاندا هاتوچوو بکا و «پڕ»ی کرەکە بڕواتە پێش. هەر دەزگایەکی جۆلایی چوار پێتاتەی هەیە کە جۆلا لە مەودای هەر تێوەدانێکی مەکووکدا، پێ بە دوو پێتاتەدا دەدا. **[بڕ:وێنەی۹]** ≠«پێتەتە». لە زمانی زەردەشتییەکانی (کرمان)دا «کدراک=کەدراک kadrāk»ی پێدەگوترێ.[۸]

پێشگیرە pešgîra: ←مۆلەقە

---

[۸]. بڕ: فرهنگ بهدینان، گرداوری جمشید سروش سروشیان، مؤسسهٔ انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، تهران ۲۵۳۶، ص۱۲۲.[لەمەودوا: فرهنگ بهدینان]

تڵیش təĺîš: قەڵشێکی باریکە لەسەر مەکووک، کە سەری «شیش»ی دەخرێتە ناو و زارکەکەی بە پەڕی باڵندە دەگیرێ تا لە کارکردندا نەیەتەوە دەر. [بڕ:وێنەA-١٠] چا.«شیش←شێعری شێخ ڕەزای تاڵەبانی».

تەپانە tapāna: دارێکە زیاتر لە شێوەی «وەردێنە» ساز دەکرێ و لە بەری میچ قایم دەکرێ و تەواو دەکەوێتە ئاستی سەری جۆلاّ. ئەو گوریسەی کە لە نەردەوە هاتووە و لە جەمسەری ڕایەڵەکان گرێ دراوە، بە پشتی تەپانەدا شۆڕدەبێتەوە تەنیشت جۆلاّ و لە کاریتەی کارخانە توند دەکرێ. هەر جارە کە تەنینی کرەکە زیاد دەکا و دەڕواتە پێش، دەبێ ئەو گوریسە شل بکرێتەوە و ڕایەڵەکە لە دوو بدا. /«تەپان[٩]». ≠«دار چەڵەمە». [بڕ:وێنەی١١]

جاوپێچکە jāwpečka: کۆلکەدارێکی ڕێک و لووس یا چوار پاڵوویە، هەر دوو سەری باریک کراوەتەوە و کەوتۆتە سەر جووتێ دوولک کە هەر کام لە سەر کاریتەیەکی کارخانە دابەستراون. لایەکی چاوپێچکە هەندی ئەوەندەی دارێکی بە ئەستووریی قامک تێدا درێژ بکرێ، کۆڵدراوە. [بڕ:وێنەی١٢] جەمسەری کرەکە دەکەوێتە ناو ئەو قوولاّییە [بڕ:وێنەی١٣] و دارەکەی دەکەوێتە سەر و دەکوترێتەوە تا کرەکە توند ڕابگرێ. [بڕ:وێنەی١٤] جۆلاّ

---

٩. وشەی «تەپان»م لە وتاری مامۆستا قادری فەتتاحی قازی وەرگرت؛ بڕ: صنعت جولایی، ل٦٦

هەر جارە کەمێکی دەسووڕێنێ و تەنراوەکەی لێدەئاڵێنێ. [بڕ:وێنەی۱۵] /«جاوپێچەک». ≠«جاوپێچک؛ هەڵپێچ».

جاوپێچەک jāwpečak ←جاوپێچکە

چەلجاخ čəlcāx: ڕیزە سینگێکە لە زەوی

دادەکوترێ بۆ ڕایەڵکردنی جاو.[10]

چۆلەکە čolaka: داریکە بە سەر گوردەوە هەڵاوەسراوە، سەری دارەکە دوولکە و هەر لالکێک خولخولەیەکی بە ناوی «وڵاڵە» پێوەیە، بەنێک بەملا و ئەولای خولخولەکاندا شۆڕبووەتەوە و دە گوردەکان خراوە و بە پێوە ڕایگرتوون. هەر دەزگایەکی جۆڵایی دوو چۆلەکەی هەیە تا ئەمسەر و ئەوسەری گوردەکان ڕابگرن. [بڕ:وێنەی۱۶]

چەپەر čapar: ←کارخانەی نانەوە

خەڕەک xaŕak: دەزگایەکی دارینە، پێکهاتووە لە بازنەیەکی گەورەی پەڕەدار کە تەسمەیەکی لە گشتەک یا سیرمە تێکراوە و لکاوە بە «دووخی خەڕەک»ەوە. خەڕەک لە کاری جۆڵاییدا تەنیا بۆ هەڵکردنی بەنە لەسەر لوولە، بەڵام لە شوێنی خۆی دەکرێ لۆکە و خوریشی پێ بڕێسرێ. [بڕ:وێنەی۱۷] ≠«دیک و چەرخ[لە لەهجەی

---

[10]. «جاخ» بە مانای «پەرژین»، «شیش کەباب» و «سینگی دار»ە کە لە زەوی دادەکوترێ. «چل» کینایەیە لە زۆری و چەندێتی؛ وەک «چلتیکە»، «چلچەنگ»...

«لـۆری»دا][11]»◄لـه مەتەلّۆکـەی کـوردیدا دەلّێ: «چەرم و ئاسن و کدووله، وێدەخەین ڕەشـــی دوو لا، ســـەرگەورە کـــردێ قووله![خەڕەک]»[12]

دار پێتاتە dār petāta: دارێکە بە ڕاکشاوی بە بنی گوردەوە هەڵاوەسراوە و سەری بەندی پێتاتەی لێقایم کراوە. ئەو دارە لە هەر دوو سەر بە گوردەوە گرێ دراوە و کارەکەی ئەوەیە کە کاتێک جۆڵا لاق بە پێتاتەدا دەدا، گورد ساف و یەکدەست داکشێتە خوار و جۆلانە نەکا. هەر گوردەی دارپێتاتەی خۆی هەیە، کە سەرجەم چوارن. [بڕ:وێنەیA –۱۸ وA – ۱۹]

دارگورد dārgurd: دارێکی ڕێک و لووس و سەختە، بەنی گوردی لێگرێ دەدرێ. هەر گوردێک دوو دارگوردی هەیە کە پازدە تا کەمتر لە بیست سانت مەودایان هەیە و ئەو مەودایە بەنی تێخراوە و سەری بەنەکان لە هەر دوو دارگورد گرێ دراوە. درێژیی دارگورد دەبێ لە پانیی کرەکە زیاتر بێ. [بڕ:وێنەی۲۰]

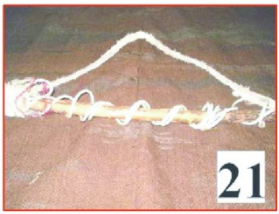

---

[11]. بڕ: داستان‌ها و زبانزدهای لری و کتابشناسی مثل‌های فارسی، حمید ایزدپناه، انتشارات گویش، تهران، ل۶۰ [لەمەودوا: داستان‌ها و زبانزدهای لری]

[12]. هەتەڵەی کوردی، بڕڕەک ئەیوبیان «ئوستاد عوبەیدیللا ئەییوبیان»، بڵاوکراوەی گۆڤاری سوورانەی ئازادی، مەهاباد، ۱۳۶۱، ل۱۲. [لەمەودوا: هەتەڵەی کوردی]

dārî bargərtnawa داری بەرگرتنەوە:

داریکە بە پانایی بەری «کر»، کەندڕێکی هەتا دە دەور تێهاڵێنراوە و سەری کەندڕەکە لە هەر دوو جەمسەرەوە لە دارەکە قایم کراوە. هەروەها گوریسێکیشی لە هەر دوو جەمسەر خراوە، گوریسەکە لە دارەکە درێژترە. [بڕ:وێنەی٢١] کاری ئەم دارە ئەوەیە: کاتێک تەنراو دێتە تەواو بوون و جەمسەری دواییی ڕایەڵ لە گورد نزیک دەبێتەوە، چونکە سەری ڕایەڵەکان لێک گرێ دراوە و بە هێچکەوە بەستراوە و وێکهاتووەتەوە، ئیدی بە هاسانی ناچێتە ناو گورد و هەندی پتر لە نیو گەزی ڕایەڵەکان لە پشت گورد دەمێننەوە و خۆ نادەن بە دەستەوە؛

[بڕ:وێنەی٢٢] لێرەدا داری بەرگرتنەوە دەکار دەکرێ و ئەم گرفتەی پێ چارەسەر دەکرێ؛ بەم جۆرە کە جەمسەری ڕایەڵەکان لە گوریس و هێچک ڕەها دەکرێن و ڕایەڵەکان دەکرێنە دە ماڵ و هەر ماڵە بە ناو حەڵقەیەکی کەندڕی داری بەرگرتنەوەدا ڕەد دەکرێن و ڕایەڵەکان تا دواییی کارەکە بە پانی و لێک بڵاوی دەکەونە پشت گوردەکان.

[بڕ:وێنەی٢٣] لەم حاڵەتەدا گوریسی داری بەرگرتنەوە لە گوریسی هێچک دەخرێ و توند دەکرێ. [بڕ:وێنەی٢٤]

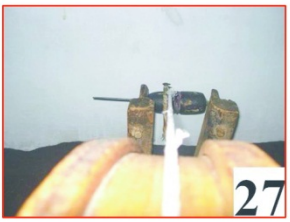
ددانەی شە dədānay ša: دەنکی شەی جۆڵایی، کە لە قامیشی سەخت ساز دەکرێ و پۆی پێ دەکوترێتەوە. /«کەلوو». [بڕ:وێنەی٢٥و٢٦]

دووخی خەڕەک dûxî xaŕak: داڕێکی ڕێک و لووسی ١٥ تا ٢٠ سانتیمیترییە کە نێوقەدەکەی هەندێ قوواڵتر کراوە و تەسمەی خەڕەکی دێتەوە سەر. [بڕ:وێنەی٢٧] بە سووڕاندنی بازنە گەورەکە، دووخیش بەتوندی دەسووڕێ. سەرێکی دووخ شیشێکی درێژی پێوەیە و لوولە بە سەر ئەو شیشەیەوە دەکرێ و دەسووڕێ و بەنی لەسەر هەڵدەکرێ. [بڕ:وێنەی٢٨] دووخ: تەشی.

□مەسەل دنیا ژن و چەرخیش خەڕەک،
دەمدەم بە دووخی غەم
ڕەگی تاری وجوودت با دەدا، هێشتاکوو هەر خاوی[١٣]

دوولکی جاوپێچکە dûlkî cāwpečka: دوولکێکی داڕە، لە هەر دوو تەنیشتی ڕاست و چەپی جۆڵا لەسەر کاریتەی کارخانە دامەزراوە و جەمسەرەکانی جاوپێچکەی دەکەوێتە ناو، تا لە کاتی خڕکردنەوەی تەنراودا، جاوپێچکە بە هاسانی بە دەوری خۆیدا بسووڕێ و تەنراوەکە لە خۆی بهاڵێنێ. [بڕ:وێنەی٢٩] /«دوولکی جاوپێچەک».

---

[١٣]. نالی ١٧٩٧ – ١٨٥٥؛
بڕ: دیوانی نالی، لێکۆڵینەوە و لێکدانەوەی مەلا عەبدولکەریمی مودەڕڕیس و فاتح عەبدولکەریم، محەمەدی مەلا کەریم پیا چوەتەوە، بڵاوکەرەوەی سەلاحەددینی ئەییوبی، تاران، ١٣٦٤، ل٦٨٠. [لەمەودوا: دیوانی نالی]

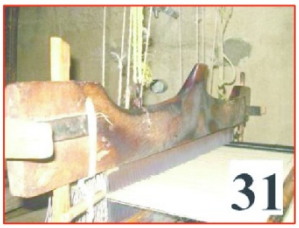

29

دوولکی جاوپێچەک dûlkî cāwpečak:
←دوولکی جاوپێچکە

دەسکی جاوپێچکەdaskî cāwpečka:
شیشێکی ۲۰-۳۰ سانتیە کە جاوپێچکەی پێ دەسووڕێ. [بڕ:وێنەی۳۰] بۆ ئەوەی جاوپێچکە شل نەبێتەوە، سەری شیشەکە دەچێتە مەودای نێوان دوو دارەوە کە لە سەر کاریتەی کارخانە بزمار کراون. /«دەسکی جاوپێچەک».

30

دەسکی جاوپێچەک daskî cāwpečak
←دەسکی جاوپێچکە

31

دەفە dafa: تەختەیەکی پانی دەسکدارە، لەسەر دەزگای جۆلایی هاتوچۆ دەکا و بە یارمەتیی ژێردەفە، «شانە»ی ڕادەگرێ. [بڕ:وێنەی۳۱] جۆلا بە هێنانە پێش و بردنە دواوەی دەفە، هەوداکانی «پۆ» دەکوتێتەوە و تەنراوەکە سفت دەکا. دەفە بە هۆی شانەوە هەر ئەو کارە دەکا کە «کەرکیت» لە کاری چنینی فەرشدا دەیکا. دەفە لەبەر سەختی، زۆرتر لە داری قەیسی ساز دەکرێ. چا:«شەپیتکە». ≠«شەقە». فا.«بَفتَری=بەفتەری». ◄«نەڕێسراوە و نەپێچراوە، شەقەی دێ»، واتە: کارێک هێشتا هەنگاوەکانی سەرەتای بۆ نەهاوێژراوە، خەریکە کارەکانی دوایی بۆ ئەنجام دەدرێ! هاومانایە لەگەڵ: ئەسپی نەکرپیوە، ئاخوڕی بۆ هەڵدەبەستێ.

ژێ je: ئەو تەنافەیە کە گوردەکان بەهۆی ولاڵەوە بە چۆلەکە هەڵداوەسێ. درێژاییی ژێ پێوەندی هەیە بە دووری و نیزیکیی چۆلەکە لە گورد، نێوقەدی ژێ دەکەوێتە سەر ولاڵە و دوو سەرە شۆڕەکەی هەرکام لە گوردێک گرێ دەدرێن. کاری ژێ ئەوەیە کە گوردەکان بە پێوە

ڕاست ڕاگرێ، هەروەها بە یارمەتیی پێتاتە سەر و خواریان پێبکا تا مەودایەکی وا بخەنە بەینی ڕایەڵەکان کە جوڵا بتوانێ مەکووکی تێوەدا و «پڕ» بخاتە نێو «تان»ەکان. [بڕ:وێنەیA-٣٢]؛

فا.«زە=زێم»

ژێردەفە jerdafa: تەختەیەکی پانی درێژە کە پاڵوویەکی کۆڵدراوە و بە هۆی دوو شریتەوە، لەمسەر و لەوسەر بە بن دەفەوە هەڵواسراوە. هەروەها دوو «شیلەپە»ش بە تەنیشت شریتەکانەوە، دەفە و ژێردەفەیان لە خەتێکدا ڕاگرتووە. سەر و خواری «شانە» دەکەوێتە قەڵشی نێوان دەفە و ژێردەفەوە. بە کرژ کردنەوەی شریتەکان، «شانە» لەسەر جێی خۆی قایم دەکرێ و بە شڵکردنەوەشیان «شانە» لە هەر دوو قەڵش ڕەها دەبێ و لە جێی خۆی دێتە دەر. [بڕ:وێنەیA-٣٣]

ساچین sāčîn: دارێکە بە شکڵی L کە بە شێوەیەکی تایبەت، بەنگوردی پێ هەڵدەبەسترێ. [بڕ:وێنەی٣٤] /«ساکین؛ سانچین؛ سەکینە».

ساکین sākîn: ←ساچین

سانچین sānčîn: ←ساچین

سەکینە sakîna: ←ساچین

شاقۆڵ šāqoĺ: بەشێکی لالەنگەرەیە، کە لەملاولەولای دەزگای جۆلایی بە قیتەوە دامەزراون و سەرێکیان دەچێتەوە سەر شانەی لالەنگەرە و سەرەکەی تریان بە ئانیشکە لکاوە بە قۆڵی لالەنگەرەوە کە لە ڕاست و چەپەوە دەفەیان ڕاگرتووە. [بڕ:وێنەیA-٣٥]

شانه šāna: ←شه

شانەی لالەنگەرە šānay lālangara: دوو تەختەی پانی ددانەدارن کە بەمبەر و بەوبەری لالەنگەرەوە، لەسەر کارخانە قایم کراون و لە هەر دوو لاوە سەری بزماری لالەنگەرە ڕادەگرن.

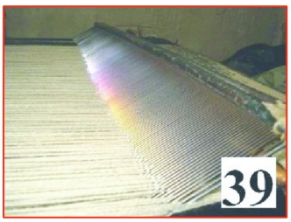
[بڕ:وێنەی٣٦] هەندێ جار لە بری ئەو تەختە ددانەدارە، وەستا بە سەلیقەی خۆی چەند بزمارێک دادەکوتێ و سەری لالەنگەرە دەخاتە بەینی بزمارەکان.

[بڕ:وێنەی٣٧] کاری شانەی لالەنگەرە ئەوەیە کە ئەگەر دەفە لە تەنراوەکە زۆر نزیک بۆوە و مەودای ئەوە نەبوو کە باش بکوترێتەوە، سەری لالەنگەرە دەخرێتە ددانەی دوورتری شانەکە و مەودای دەفە و تەنراو زیاد دەبێ؛ هەروەها کارێکی گرینگی تر کە بە هۆی شانەی لالەنگەرەوە ئەنجام دەدرێ، ئەوەیە کە ئەگەر دەفە خوارەوخوار کرەکەی کوتاوە و تەنیشتێکی تەنراوەکە سفت و تەنیشتێکی دیکەی شاش بوو، ئەوە بە گوێستنەوەی تەنیا لایەنێکی لالەنگەرە لەسەر ددانەی شانەکە، ئەو گرفتە چارەسەر دەبێ و پانایی کرەکە بە یەک ئەندازە دەکەوێتە بەر زەبری دەفە و دەکوترێتەوە.

شە ša : چوارچێوەیەکی دارە، تەنیشتەکانی لە سەختەدار و سەر و ژێرەکەی لە «تووداڕک» ساز دەکرێ، نێو چوارچێوەکە وەکی دەنکی شانە بە تیزمالّکە قامیشی لووس و سەخت پڕکراوەتەوە. داری تووداڕک پێستی سەخت و نێوەکەی نەرم و کلۆر و لە جسنی «تەپەدۆر»ە[14]، سەر و بنی قامیشەکان تێژ دادەدرێ و لە تەپەدۆرەکەدا گیر دەبێ. بە نێوان هەر ددانێکی شانەدا دوو هەودای «تان» تێدەپەڕێ. کاری شانە کوتانەوەی «پڕ»یە، تا کرەکە سفت بێ. [بڕ:وێنەی۳۸و۳۹] /«شانە؛ شێ». ≠«بەوش؛ دانە». چا.«ددانەی شە».

38

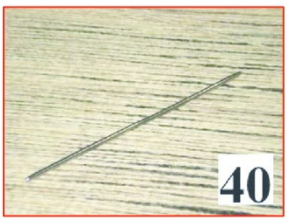

39

شێ še : ←شە

شیرەپا šîrapā: ←شیلەپە

شیرەپە šîrapa: ←شیلەپە

شیش šîš: تیلێکی باریکە دە کونی لوولە دەخرێ و ئەمسەر ئەوسەری دەچێتە ناو قەڵشی مەکووکەوە. لە کارکردن و هێنان و بردنی مەکووکدا، لوولە بە دەوری شیشدا دەسووڕێ. [بڕ:وێنەی٤٠و٤١]

40

41

□خوروویی ناشکی بە شیشی من تڵیشی ناوگەڵی.....

بڵێم چی سەد هەزار لەعنەت لە خۆت و شیری ناپاکت.[15]

---

[14]. چوب پنبه

[15]. شێخ ڕەزای تاڵەبانی ۱۸۳۵-۱۹۱۰؛

شیلەپە šîlapa: دوو داری قایم و باریکن کە لەمسەر و ئەوسەر، لە کونی دەفە و ژێر دەفەوە خراون و ئەم دوو پارچەیە بەیەکەوە ڕادەگرن. بە تەنیشت شیلەپەکانەوە دوو حەلّقە بەنی ئەستوور، کە بە کوتە داریّک ڕەپێچەک دراون و گشت کراون، ژێر دەفەیان بە دەفەوە توند ڕاگرتووە. کوتە دارەکان بۆ ئەوەی خاو نەبنەوە، جەمسەریان کەوتووەتە سەر شیلەپەکان. [بڕ:وێنەیA-٤٢] /«شیرەپا؛ شیرەپە؛ گوێدەفە[١٦]».

قۆڵ qoĺ: بەشێکە لە لالەنگەرە، کە بریتییە لە دوو تەختەی پان و درێژ، لە ڕاست و چەپەوە دەفە بە شاقۆڵەوە دەلکێنن. کاری قۆڵ ئەوەیە کە بە یارمەتیی بەشەکانی تری لالەنگەرە، دەبێتە هۆی ئەوەی دەفە بۆ ڕاست و چەپ نەترازێ و لە سەر یەک خەت هاتوچۆ بکا. [بڕ:وێنەیA-٤٣]

کارخانە kārxāna: دوو کاریتەن کە بە بەرزاییی ئەوەندەی مرۆڤ لەسەری دانیشێ و لاقی بگاتە زەوی، سەرێکیان لە دیوار و سەرەکەی تریان لە دیواری ڕووبەڕوو دایە؛ سەرجەم دەزگای جۆڵایی لەسەر ئەو دوو کاریتەیە دابەستراوە. /«لاجامە»[١٧]. [بڕ:وێنەیA-٤٤]

---

[١٦] بڕ: دیوانی شێخ ڕەزای تاڵەبانی، علی‌الطالبانی، چاپی سەیدیان، مەهاباد، ؟، ل٧٣

[١٧] . وشەی «گوێدەفە»م لە وتاری مامۆستا قادری فەتتاحی قازی وەرگرت؛ بڕ: **صنعت جولایی، ل٧٩**

[١٧] . وشەی «لاجامە»م لە وتاری مامۆستا قادری فەتتاحی قازی وەرگرت؛ بڕ: **صنعت جولایی، ل٨٠**

کارخانەی نانەوە kārxānay nānawa: ئەم کارخانەیە بریتییە لە چوارچێوەیەک کە لە هەر لاوە چەند سینگی دارینی لەسەر داکوتراوە و بۆ نانەوەی جاجم و بەرماڵ کەڵکی لێوەردەگیرێ. [بڕ:وێنەی٤٥]

45

هەندێ لە سینگەکان دانەبەستراون و دەکرێ لە جێی خۆیان بگوێزرێنەوە؛ [بڕ:وێنەی٤٦]ئەم گوێستنەوەیە پێوەندی هەیە بە درێژی و کورتی کرەکە. ئەم ئامرازە بە دیوارەوە دادەمەزرێ و لە سەر نەزمێکی ڕێک و تەبا، بەنی پێدا ڕەیاڵ دەکرێ [بڕ:وێنەی٤٧] و دوایە لێدەکرێتەوە و دەکرێتە «تروندە» بۆ گرێدان لەسەر دەزگای جۆلایی. /«چەپەر».

46

47

کورسی kursî: دوو داری چوار پاڵوو یا دوو تەختەیە بە تەنیشت یەکەوە، ئەمسەر ئەوسەریان دەکەوێتە سەر کاریتەکانی کارخانە. شوێنەکەیان بن دیوارە و «دۆشەگەڵە»ی لەسەر ڕادەخرێ و جۆلاّ لەسەری دادەنیشێ و پشتی وە دیوار دەدا. [بڕ:وێنەی٤٨]

48

کەلوو kalû: ١-یەک هەودا لە بەنگورد، کە هەر دوو سەری لە یەک دارگورد گرێ درابێ. هەر ددانەیەکی گورد لە دوو کەلوو پێک هاتووە کە لە نێوەڕاستی گوردەکەدا وەک حەڵقەی زنجیر تێکخراون. [بڕ:وێنەی٤٩] ٢-یەک ددانی شەی جۆلایی.

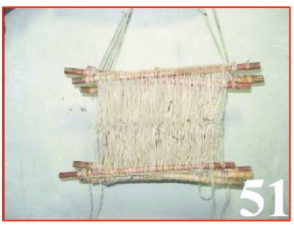

49

□«شەیەکەم دوو کەلووی شکاوە»، واتە: ئەو شانەیەی کە لە مابەینی دەفە و ژێر دەفە دایە و پۆی کری پێدەکوترێتەوە، دوو دانە لە قامیشە باریکەکانی شکاوە. ۳- لە چنینی «بەن»دا بۆ گۆروی و سەرکلاوە و... بە هەر دەنکێکی چنراوەکە، کە وەکی حەلّقە لە باڵ یەک خراون، دەڵێن یەک کەلوو.

گورد gurd: دوو دارن، کە لە هەر دوو سەرەوە لە شانە تێدەپەڕن. مەودای دوو دارەکان پازدە تا کەمتر لە بیست سانتە و بە بەن هەڵبەستراوە و سەری بەنەکان بە دارەکانەوە گرێ دراوە. ژمارەی شریتەکان بەرابەرە لەگەڵ ژمارەی دەنکەکانی «شانە».

هەر دەزگایەکی جۆلایی چوار گوردی هەیە. ڕایەڵەکان بە جووت لە «پردەڵە»وە دێن، هەوەڵ بە ناو هەر چوار گورد و پاشانیش بە ناو شانەدا تێدەپەڕن تا دەگەنە بەردەم جۆلا. سەرجەم ڕایەڵەکان دەبنە چوار بەش و هەر گوردە ڕایەڵی خۆی هەیە. لە سەرجەمی دەزگای جۆلاییدا ڕایەڵ بە جووت دەڕوا، تەنیا لە گوردەکاندایە کە تاک دەبێتەوە. ئەندازەی درێژیی گورد جیاوازە و جۆلا بە پێی زۆری و کەمیی بەن، کە پێوەندی هەیە بە پانایی کرەکەوە، گوردی پێویست وەسەر دەزگا دەخا. [بڕ:وێنەیA-۵۰] یانی درێژاییی گورد پێوەندی هەیە بە پانایی ئەو تەختە کرەی کە دەتەنرێ، بۆ وێنە «بووزوو» شە و گوردی تایبەت بە خۆی هەیە، کە نیوەی شە و گوردی بەرمالّە. [بڕ:وێنەی۵۱]؛ لە زمانی زەردەشتییەکانی (کرمان)دا، «گُرت=گۆرت gort»ی پێدەگوترێ.[۱۸] ◄«لە شە و گوردی کەس نەهاتن»، یانی: ئەو ڕایەڵە وەها ئەستوورە کە بە نێوان بەنەکانی گورد و

۱۸. بڕ: فرهنگ بهدینان.

ددانەکانی شانەی کەسدا ڕەد نابێ. مەبەست لە تاقانە و هەڵکەوتە بوونە.

□«لە شە و گوردی کەس نایە»، واتە: وەچەنگ خستنی دژوارە، یا بە هاسانی خۆ بەدەستەوە نادا.

□ «ئەو دنیا پان و بەرینە هەر بە تاقی تەنێ ڕۆفیە خانمی تێدایە وەڵڵا ناسکە، شلوملە، ئەمما لە شە و گوردی کەس نایە.»[19]

(تێبـ.): لە کاری تەوندا «گورد» بەو دارە دەڵێن کە دەخرێتە ناو کەمەری بەڕە یا فەڕشەوە و بەینی ڕایەڵەکان لێک ئاوالّە دەکا و هەروەها پۆیەکانیشی پێ دەکوترێتەوە.

گـوریس gurîs: هۆندراوەی حەوت لۆ لە «سێتا»یە، کە لە هێچک دەخرێ و لە تەنیشت جۆڵا بە کاریتەی کارخانەوە گرێ دەدرێ و جەمسەری دواوەی ڕایەڵ ڕادەگرێ. [بـڕ:وێنەی٥٢] ≠«گوریس؛ گوروێس؛ وەریس؛ وەرێس؛ وەریسە؛ وەریسک؛ وەرێسک؛ ڕەسەن[لە دیالێکتی «لەکی»دا][20]». فا.«رسن=ڕەسەن». ع.«طناب=تەناب». چا.«خاوک».

گوێدەفە guedafa: ←شیلەپە

لاجامە lācāma: ←کارخانە

لالەنگەرە lālangara: دارێکی چوارپاڵووی ئەستوورە کە لەسەر کارخانە دامەزراوە و لە هەر دوو سەرەوە بزمارێکی گەورەی بۆ کراوەتە تەوەرە و سەری بزمارەکان کەوتووەتە سەر شانەیەک، بە چەشنێک کە ئەم دارە بە دەوری بزمارەکەدا لەسەر

---

[19]. بڕ: سعید و میر سیف‌الدین بیگ، ل١٠

[20]. بڕ: فرهنگ لکی، حمید ایزدپناه، مؤسسهٔ فرهنگی جهانگیری، چاپ اول، تهران، ١٣٨٧، ص۶۶[لەمەودوا: فرهنگ لکی]

شانەکە دەسووڕێ. [بڕ:وێنەیA-٥٣] بە تەنیشت هەر دوو جەمسەری دارەکەوە دوو داری قایم بە ناوی «شاقۆڵ»، لە لای خواروو، کانەوزبانە کراون و لە لای سەرووش بە ئانیشکە، قۆڵ بە دەفەوە دەلکێنن. سەرجەم لالەنگەرە بریتییە لە پێنج پارچە؛ یەکی ڕاکشاو لەسەر کارخانە[بڕ:A]، دوو شاقۆڵ[بڕ:B]، دوو قۆڵ[بڕ:C]. کاری لالەنگەرە ئەوەیە کە دەفە چ لە لانی ڕاست و چەپ و چ لە لانی سەر و خوار، لە سەر یەک خەت هاتوچۆ بکا و لە میزانی خۆی لانەدا.

لوولک lûlək: ←لووله

لوولکه lûlka: ←لووله

لووله lûla: داڕێکی باریکی ١٠ تا ١٥ سانتیمەتری یە کە نێوەکەی کون کراوە و بەنی لەسەر هەڵدەکرێ. لووڵە دەخرێتە ناو مەکووک و «پۆ»ی پێ تێهەڵکێش دەکرێ. [بڕ:وێنەی٥٤و٥٥] /«لوولکه؛ لوولک».

≠«لوولوو؛ لوولگ».

مۆلەقە molaqa: داڕێکە لەسەر کارخانەی جۆڵایی دابەستراوە، ئەو ڕایەڵانەی بە سەر پردەڵەدا دەبوورن، بە دەستە دەکەونە ژێر مۆلەقە و لەوێوە هەڵدەکشێن بۆ بەری میچ. /«پێشگیرە[٢١]». [بڕ:وێنەی٥٦]

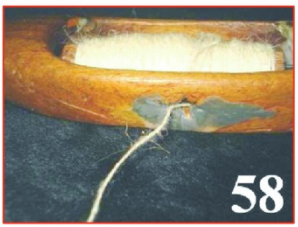

مەکۆ mako: ←مەکووک

[٢١]. وشەی «پێشگیرە»م لە وتاری مامۆستا قادری فەتتاحی قازی وەرگرت؛ بڕ: صنعت جولایی، ل٦٦

مەکووکmakuk: ئامرازێکی لووسی بادامی شکڵە، نێوەکەی هەڵکەندراوە، لوولەی وەسەردەخرێ و «پڕ»ی پێ تێهەڵکێش دەکرێ. [بڕ:وێنەی۵۷] تەنیشتی مەکووک کونە و بەنی لوولەکەی پێدا دێتە دەر [بڕ:وێنەی۵۸]. لوولە بە باری درێژایی لە ناو مەکووکدا جێگیر دەبێ، [بڕ:وێنەی۵۹] سەرێکی شیش دەکەوێتە ناو کونێکەوە کە لە دڵی مەکووکدایە و سەرەکەی تر دەکەوێتە ناو قەڵشێک بە ناوی «تڵیش»، کە زارکی قەڵشەکە بە پەڕی باڵندە مەهار دەکرێ. لە کری ساکاردا، وەک پڕپەشمین و بووزوو، بە یەک مەکووک کار دەکرێ، بەڵام لە کری نەخشداری وەک بەرماڵ، دوو مەکووک و لە جاجمدا، سێ تا چوار مەکووکیش دەکاردەکرێ. چەندێتیی مەکووکەکان پێوەندی بە ڕەنگەوە نییە، بەڵکوو پێوەندی هەیە بە نەخشی سەر کرەکە /«مەکۆ؛ مەکیک». ≠«ماکوو؛ مەکوو؛ مەکووکە؛ مەکۆک؛ مکۆک؛ شەپۆپە». فا.«مکوک=مەکووک؛ مەکوی=مەکووی». ع.«مکّوک=مەککووک». چا. «تڵیش؛ شیش».

57

58

59

60

◄لە پەندی پێشیناندا لە جوابی خراپەی کەسێک کە چاکەت لەگەڵ کردبێ، دەڵێن: «ئەمن ئەتۆم نەکرد بە جۆلا هەتا مەکووکم بدزی!»

□ڕایێڵ و تار و پۆیی کولووی بەفرە ئابشار

با بای دەدات و ماسیی پێدا دێ وەک مەکووک[٢٢]

مەکیک makîk: ←مەکووک

نەردە narda: داربڕێکە بەرامبەری جۆڵا و کەوتووەتە ژوورێ مۆلەقە، لە بەری میچ قایم کراوە و کلکی ڕایەڵی ڕاگرتووە.[بڕ:وێنەی٦٠] ≠«دارپردەڵە». سەری ڕایەڵ لە بەردەم جۆڵا دایە و وردەوردە دەتەنرێ، ئەگەر لە سەری ڕایەڵەوە هەنگاو بە هەنگاو وەدوای بەنەکە بکەوین، بەم جۆرەیە: ١-جاوپێچکە، کە تەنراوی لێهاڵاوە. ٢-شە. ٣-هەر چوار گورد. ٤-پردەڵە، کە ڕایەڵ وەسەری کەوتووە. ٥-مۆلەقە، کە ڕایەڵ بە ژێریدا دەڕوا. ٦-نەردە، کە ڕایەڵ هەڵدەکشێ بۆ بەری میچ و بە دەوریدا لێدەهاڵێتەوە. ٧-تەپانە. لە مەودای بەینی نەردە و تەپانەدا سەری ڕایەڵ وەێکدێتەوە و بە هێچک لە گوریس گرێ دەدرێ[بڕ:وێنەیA-٦٠]، سەری ئەو گوریسە دوای ئەوەی بە دەوری تەپانەدا لێهاڵایەوە، شۆڕ دەبێتەوە بەردەستی جۆڵا و لە کاریتەی کارخانە تونـد دەکرێ.

نێوچۆڵەکە newčolaka: ←وڵاڵە

وڵاڵە wəlāla: پارچە داربڕێکی خڕە، نێوەڕاستەکەی کون کراوە و بە تەوەرەیەکەوە خراوەتە نێو چۆڵەکە[بڕ:وێنەیA-٦١]، دەوراندەوری وڵاڵە هەندێک قوڵ کراوە تا ئەو ژێیەی بە سەریدا شۆڕبووەتەوە و گوردەکانی ڕاگرتووە، نەخزێ[بڕ:وێنەیA-٦٢]. وڵاڵە لە کاتی هەڵکشان و داکشانی گوردەکاندا دەسووڕێ. /«وڵوڵە؛ هەڵاڵە؛ هوڵاڵە؛ نێوچۆڵەکە[٢٣]».

---

[٢٢]. دیوانی نالی، ل٢٥٩

وڵوڵە wəlwəla: ←وڵاڵە

هوڵاڵە hulāla: ←وڵاڵە

هەڵاڵە halāla: ←وڵاڵە

هێچک hečək: لوولاکی باڵندە، زیاتر هی قەلەموونە، کە دەخرێتە مابەینی گوریس و جەمسەری دوایی‌ی ڕایەڵەوە. کاری هێچک ئەوەیە ڕایەڵ لە گوریس قایم دەکا و تا دوایی‌ی کارەکە شلبوونەوەی بۆ نییە؛ هەروەها بەستن و کردنەوەشی هاسانە. [بڕ:وێنەی٦٣] /«یێچک».

≠«هەچەل hačal[لە دیالێکتی «لۆری»دا][٢٤]»

یێچک yečək: ←هێچک

---

[٢٣]. دوو وشەی «هوڵاڵە» و «نێوچۆلەکە»م لە وتاری مامۆستا قادری فەتتاحی قازی وەرگرت؛ بڕ: **صنعت جولایی**، ل٦٨

[٢٤]. بڕ: **فرهنگ لری، حمید ایزدپناه، انجمن فرهنگ ایران باستان، تهران، ١٣٤٣، ص ١٥٠**. [لەمەودوا: **فرهنگ لری**]

(B) وشە و کەرەستە و زاراوەکانی جۆڵایی

ئاخشار دان axšār dān: ←ئاخشەر دان

ئاخشەر دان axšar dān: بەنی ڕەنگکراو خستنە نێو دەرمانی تایبەت، بۆ ڕەنگنەدانەوە و نەگۆڕانی ڕەنگ. ئەم دەرمانە تایبەتە لە ڕەنگی جۆراوجۆردا دەتوانێ «ئاو و سووتووی یۆنجە»، «میزی گا»، «قوڕی ڕەش»، «ئاوی کوڵیو»، «زاخاو» یا هەر شتێکی تەجرەبەکراوی تر بێ. □«بەنەکەم ڕەنگ کردۆ، بەڵام هێشتا ئاخشەرم نەداوە».

ئاخشەری یۆنجە axšarî yonca: ئاوێک کە سووتووی یۆنجەی تێدا حەل کرابێ. (تێبـ.): یەکەمجار ئاوەکە دەکوڵێندرێ، ئەمجار بەنی ڕەنگکراو یا تەنراو دەخرێتە ناوی و چینچین سووتووەکەی بەسەر دادەکرێ و لە ناو ئاوەکەدا دەمێنێتەوە تا ماوەی پێویست.

بنگرێ bəngəre: چەشنێک هەڵبەستنی ڕیشووی بەرمااڵ، جاجم یا پۆپەشمینە، کە چەند ڕیشوویەک جیا دەکرێنەوە و بنیان گرێ دەدرێ تا پۆیەکان هەڵنەوەشێنەوە. ئەم چەشنە هەڵبەستنە بە «گاوگێرە»ش نێو دەبرێ. (تێبـ.): گاوگێرە، چەشنە دروونێکی شاشە، کە بریتییە لە ڕیزە گرێیەکی پێکەوە لکاو، هەرگا جەمسەری شریتی دواییەن گرێ ڕەها بکرێ و بکێشرێ، دروومانەکە سەر لەبەر و بە هاسانی هەڵدەوەشێتەوە. /«گاوگێرە».

بەرگرتنەوە bargərtnawa: بااڵوکردنەوەی کلکی ڕایەاڵ بە هۆی داری بەرگرتنەوە. جەمسەری دواییی ڕایەاڵ، کە لە دریژەی کاردا وێکهاتوون و بە هێچکەوە گرێ دراون، لە سەروبەندی تەواو بوونی کارەکەدا لە گوردەکان نزیک دەبنەوە و ئیدی بە نێوان «بەنگورد» و «شە»دا ڕەد

نـابن، چـارەی کـار ئەوەیـە بـەری کرەکـە بگیرێتەوە؛ واتە بە هۆی داڕێکی تایبـەت بـەم کـارە، بەرەکـە پـان بکرێتەوە و لەبـەر یـەک بڕەوێـتەوە، تـا بـە هاسـانی بـە نـاو شـە و گـوررددا تێپەڕێ. [بـڕ: وێـنەی٦٤] چـا:«داری بەرگرتنەوە».

بەرە bara: مەودای نێوان جۆڵایە تا دەفە، کـە وەسـتا دەسـتی دەگـاتێ و شەپیتە پێوەدەدا و مەکووک تێوەدەدا.[٢٥](تێبـ.): ئەگـەر بـەنی ڕایـەڵ بـاش بێ و کاری تەنین بە ڕێک و پێکی بڕواتە پێش، دەڵێن: «بـەرە دەدا»؛ بـەڵام ئەگەر بەن خراپ و لەکارنەهاتووبێ، وەک ئەستوور بوون، کوڵکن بـوون، زۆر خاو بوون، زۆر گشـت بـوون، پسـۆک بـوون،... دەڵێـن: «بـەرە نـادا». چا:«بەرە دان».

بەرە دان bara dān: لێک ئاوەڵا بوونـەوەی ڕایەڵـەکان بـە هـۆی هەڵکشـان و داکشـانی گـورد، و هاتوچـۆ کـردنی مـەکووک بـە مابـەینی ڕایەڵەکانـدا، بـە هاسـانی. (تێبـ.): هـەنـدێ جـار کـە بـەنی ئەسـتوور و کـوڵکن وەسـەر دەزگـا دەخـرێ و ڕایـەڵ دەکـرێ، گوردەکان بە ڕەوانی کار ناکەن و بە تەواوی هەڵکێش و داکێشیان نابێ؛ لە کاتێکی ئاوادا تێوەدانی مەکووک، بـە هـۆی مـەودای کـەمی دوو دەسـتە ڕایەڵ، سەخت دەبێ و دەڵێن: «ئەو بەنە بەرە نادا»، واتـە: بەنەکـە لـە بـەر

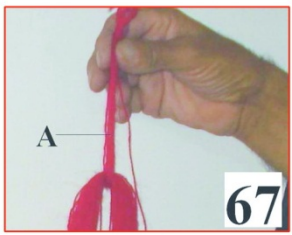
[٢٥]. مامۆستا زەبیحی لەسەر ئەم وشەیە دەنووسێ: « مەودای نێوان (جۆڵا) تا (شە) و (گورد) تێبـ ـ ئەم وشەیە برایەکی کوڕە جۆڵای موکریانی بە هۆی مامۆستا (هێمن)ەوە بۆی ناردبووم، چۆنی ئەو نووسیویە منیش لەسەرەوە نووسیم بێئەوەی تێبگەم کە ئەم مەودایە لە جۆڵاییدا چ کارێک دەکا و زیاد و کەمیی لەسەر بەرهەمەکە تەئسیری چیە؟»

بڕ: قاموسی زمانی کوردی(بەرگی دووەم)، عەبدولڕەحمان محەممەدئەمین زەبیحی، چاپخانەی کۆڕی زانیاری کورد، بەغدا، ١٩٧٩، ل١٨٠

کولّکنی و نائەموارى، تەواو لەبەر یەک ئاوەلا نابێتەوە تا مەکووک بە نێو ڕایەلّەکاندا خۆش هاتوچۆ بکا. [بڕ: وێنەیA–٦٥]

بەستە basta: حەلّقە بەنێکی ئەستوور، یا چەند لۆیە، کە لەسەر نەزمێکی تایبەت لە «تروندە» دەخرێ بۆ ئەوەی ڕایەلّەکان نەکەونە سەر یەک و ئالّۆز نەبن، و بەتایبەت هەودا ڕەش و سپییەکانیش لە شوێنی خۆیان نەترازێن؛ لە کاتی دامەزراندنی تروندە لەسەر دەزگای جۆلایی، بەستە دەکرێتەوە و لادەبرێ. [بڕ:وێنەیA–٦٦]

هەروەها بەو کوتە بەنەش دەلّێن کە لە حەلّقەی ماشەر گرێ دەدرێ تا نەکرێتەوە و ئالّۆز نەبێ. [بڕ:وێنەیA–٦٧]

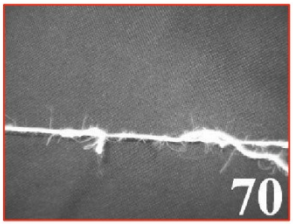
بەن ban: خوری یا مووی ڕێسراو. [بڕ:وێنەی٦٨]

بەنی خاو banî xāw: بەنێکە دوای ڕستنی هێشتا با نەدراوە، یا لە «بادان»دا بە ڕادەی پێویست کرژ نەکراوەتەوە. بەنی خاو بۆ تەنین یا چنین ناشێ و دەکار ناکرێ، چونکە خۆڕاگریی کەمە و لە کارکردندا لێک هەلّدەوەشێ و دەبێتەوە بە خوری. [بڕ:وێنەی٦٩] ◄«ڕیس لێبوونەوە بە خوری»، واتە: زەحمەت بە فیڕۆ چوون. □«ڕیسەکەم لێبۆوە بە خوری»، واتە: زەحمەتەکەم بە فیڕۆ چوو.

بەنی کرژ banî kərəj: بەنێکە لە «بادان»دا پتر لە ڕادەی پێویست کرژ کرابێتەوە؛ ئەو کرژییە دەبێتە هۆی ئەوەی

زووزوو وێک بێ و گرفنچکی لێساز بێ. [بڕ:وێنەی۷۰] تەشیڕێس لە کاتی بادانی «بەن»دا، هەر وەخت دیتی تەشییەکەی پتر لە ڕادەی پێویست سووڕاوە و بەنەکەی لێکڕژ بووە، بەر لەوەی بەنە بادراوەکە لەسەر تەشی هەڵبکا، هەندێکی لە بەنە خاو و بانەدراوەکە وەبەر دەدا تا لە کرژیی بادراوەکە کەم بکاتەوە.

پشت ماسیلکە pəšt māsîlka پێکەوەدانی دوو تەختەی کر، بە شێوەیەکی تایبەت. لەم شێوەیەدا هەر تەختەی تەقەڵێکی لێدەدرێ و پاشان دەرزی لە مابەینی هەر دوو تەقەڵەکان دێتەوە دەر. [بڕ:وێنەی۷۱] /«مام شەبەقە».

«پشتماسیلکە کردن» لەسەر بەرمالّی مەڕەز و بەنرخ دەکرێ و لە «سەردروو کردن» پەسندترە.

پۆ po: داوی پانایی‌ی کرە، کە جۆڵا لە ڕاست و چەپڕا، بە هۆی مەکووکەوە لە «تان»ی هەڵدەکێشێ و کری پێ دەتەنێ. /«تێوەدان». ≠«ڕدێ؛ هەڤۆ». فا.«پود = پوود؛ فود = فوود».

□وەک قەفەس ئەم حوجرە کون تێیە کەوا گرتوومیە ناو تار و پۆیی عەنکەبووتە، زۆرە لێی کردوومە داو[۲۶]

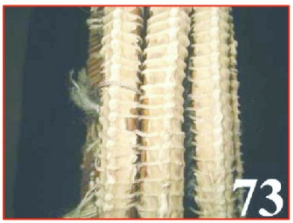

پەشم pašm, pašəm: تووکی مەڕ و وشتر، کە بە نەڕێسراوی بۆ نێو دۆشەگ و دۆشەگەڵە و لێفە کەڵکی لێوەردەگیرێ، و بە ڕێسراویش دەتەنرێ یا دەچندرێ. [بڕ:وێنەی۷۲] /«خوری». فا.«پشم=پەشم».◄«پەشم» کینایەیە لە «هیچوپووچ، بێکەڵک».

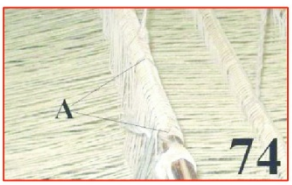
---

[۲۶]. دیوانی نالی، ل۳۵۵

□ سەودازەدەکەی زوڵفت، ئەزهاری لە کن پەشمە دوور لەو گوڵە بێخارە، گوڵزاری لە کن پەشمە[٢٧].

پێ pe: ئەندازەیەکی درێژاییە بە مەودای بیست گرێی بەنگورد لەسەر دارگورد. **[بڕ:وێنەی٧٣]** (تێبـ.): هەر گوردێک بریتییە لە دوو دار کە مەودای ئەو دوو دارە بە بەنێکی قایم بە ناوی بەنگورد، لەسەر نەزمێکی تایبەت هەڵبەستراوە. لەسەر هەر دارەی هەشتا گرێ لێدەدرێ و بە بنی هەر گرێیەکیشەوە حەڵقەبەنێکی کەمتر لە دە سانتی شۆڕبووەتەوە، ئەو دوو حەڵقەیە وەکی زنجیر تێکخراون. کەوایە هەر دوو داری یەک گورد، هەشتا جووت گرێی لەسەرە. لە یەکەم گرێی جەمسەری دارەوە تا بیست گرێ، دەبێتە «یەک پێ»؛ **[بڕ:وێنەیA-٧٤]** کە ئەگەر گرێکانی بەرامبەریشی لەسەر دارگوردەکەی ڕووبەڕووی حیساب بکەین، دەبێتە «بیست جووت» لەسەر یەک گورد؛ یا «بیست گرێ» لەسەر یەک دار. کەوایە گوردێکی هەشتا جووت گرێیی، دەبێتە ٤ پێ، کە پانایی بەری کری پێ دیاری دەکرێ. دەڵێن: «ئەو بەرماڵە بەری ٤ پێیە». بەری کر، تەسکترینی ٤ و بەرینترینی ٨ پێیە، کە بە «نیو پێ» زیاد دەبێ، بەم چەشنە: (٤پێ؛ هەشتا گرێ)، (٤/٥ پێ؛ نەوەد گرێ)، (٥ پێ؛ سەد گرێ)، (٥/٥ پێ؛ سەدودە گرێ)، (٦ پێ؛ سەدوبیست گرێ)، (٦/٥ پێ؛ سەدوسی گرێ)، (٧ پێ؛ سەدوچل گرێ) (٧/٥ پێ؛ سەدوپەنجا گرێ)، (٨ پێ؛ سەدوشێست گرێ).

پێچاڵ pečāĺ: لە کاری جۆڵاییدا دوو مانای هەیە، یەکەم لاق پێدادانی جۆڵایە بە پێتاتەکانی بەرپێی، کە بەم کارە دەڵێن «پێچاڵ کردن»؛ دووەم، قولکەی بەرپێی جۆڵایە کە پێتاتەکان تێیدا دامەزراون. هەڵبەت ئێستا ئەم

---

[٢٧]. دیوانی نالی، ل٤٧٤

شوێنه قوڵکه نییه و هەر گۆڕاییەیه و پێتاتەکانی لەسەر دانراوه، «چونکه کارخانەی جۆڵایی هەندی ئەوەندەی وەستا لەسەری دانیشێ و لاقی بگاتە زەوی، بڵێند کراوه؛ لە ڕابردوودا کاریتەکانی کارخانه هەندی ئەوەندەی گوردەکان زەوی نەگرن، نەوی بوون، بۆیه جۆڵا ناچار بوو چاڵێک هەڵکەنێ و پێتاتەکانی تێدا دامەزرێنێ و لاق دە چاڵەکه کێشێ.»[۲۸]

□با لە ناو ..... پێچاڵی سەد جۆڵا نەکەم

با ... وەک قەلعەیی خەیبەر بە مەترەق وا نەکەم[۲۹]

□لە پێچاڵی تەنین بێ ڕایەڵ و پۆ

مەکووکێکی خولی هەودا پساوم[۳۰]

پێکەوەدان pekawadān: لێک دروونی تەختەکانی کری جۆڵایی. تەختەی کرەکانی جۆڵایی، لە دوای تەواو بوونیان دەبێ لێک بدوورێن. پێکەوەدانی ئەو تەختانه بە دەرزی و بەنی هاوڕەنگی کرەکه ئەنجام دەدرێ. ئەو کاره سرنج و وردبوونەوەی پێویستە، چونکه نەخشی سەر کرەکه لە تەنیندا سەرجەم دوو نیوه دەبێ و هەر لەتکەی دەکەوێتە تەختەیەکەوە. ئەو کەسەی دوو تەختەکه لێک دەدروێ، دەبێ بتوانی نەخشەکان بە جوانی ساغ بکاتەوە. /«لێک دروون؛ نوێردە کردن».

(تێبـ). لێکنەدروانی کر، نیشانەی نوێ بوونێتی، کەوایه پەسند نییه لە لای جۆڵا لێک بدووڕێ و بچێته بازاڕ، بەڵکوو کڕیار بە نەدروای دەیکڕێ و خۆی لە مالّ لێکی دەدروێ. پێکەوەدانی تەختەکانی کر، کارێکی

---

[۲۸]. لەم شیکردنەوەیەدا، کە کەوتووەتە ناو جووتکەوانە، کەڵکم لە ڕاڤەی مامۆستا قادری فەتتاحی قازی وەرگرتووە؛ بڕ: **صنعت جولایی، ص۶۵**

[۲۹]. شوکری فەزلی ۱۸۸۲ – ۱۹۲۶، تەرجیبەندێکه لە هەجوی شێخ ڕەزای تاڵەبانی دا.
بڕ: شوکری فەزڵی، شاعیرێکی سیاسی و نەتەوەیی کوردە، ساغکردنەوە و لێکۆڵینەوە و لەسەر نووسینی: عەبدوڵڵا عەزیز خالد(ئاگرین)، بڵاوکراوەی «دارالحریه»، چاپی یەکەم، بەغدا ۱۹۵۵، ل۸۶

[۳۰]. محەممەدی نووری ۱۹۲۶ – ۲۰۰۹؛
بڕ: شەوێک و خەوێک؛ بستووی ژیان، پێداچوونەوە و ئامادە کردن: سەلاحەددین ئاشتی، بنکەی ژین، سلێمانی، ۲۰۰۶، ل۱۸

ژنانەیە و بە شێوەگەلی «سەردروو»، «مامشەبەقە یا پشتماسیلکە»، «گاگێرە یا بنگرێ» و «شەشتەقەڵە» ئەنجام دەدرێ.

تان tān: ئەو هەودایەیە کە لە بەردەم جۆڵاوە تا دوایی دەزگاکە کێشراوە و بووەتە داوی درێژایی «کر»ەکە. جۆڵا بە «مەکووک» لەسەر ئەو «تان»ە «پۆ» تێهەڵکێش دەکا و کرەکە دەتەنێ. [بڕ:وێنەی۷۵] ◄لە مەتەڵۆکی کوردیدا دەڵێ: «دەعبایێک هات بە هۆهۆ، نە تانی هەیە و نە پۆ! [لمەد/لباد]». /«ڕایەڵ؛ ڕەیاڵ؛ داو؛ هەودا». ≠«تاڵ؛ تار؛ لۆ؛ لۆنە».

□هەموو ژێتاری پڕ نالّە و خرۆشن
ڕەگ و تاڵێ دەبزوێن لەم وجوودە.[۳۱]

□لەم پارچەڵۆکە هەورە بە قەد ڕووی هەموو زەمین
بەم ڕایەڵە قەدیفەیی سەوزی عەجەب تەنی[۳۲]

ترونده tərunda: ئەو دەستە بەنەیە کە لەسەر کارخانەی نانەوە، بە ژمارە و بە ڕەنگ ڕایەڵ کراوە و ئامادەیە بچێتە سەر دەزگای جۆڵایی. لە تروندەدا ڕایەڵی ڕەش و سپی، یا ڕەنگی، هەر کام جێگایان لە دەزگای جۆڵاییدا بۆ دیاری دەکرێ. [بڕ:وێنەی۷۶] ژمارەی ڕایەڵەکانی بەرماڵ لە تروندەدا بەم چەشنەیە: بەرماڵی ئاسایی، ۱۰۰ جووت بۆ تەخت و ۲۰ جووت بۆ حاشیە(سەرجەم ۱۲۰ جووت ڕایەڵ)؛ بەرماڵی بەرپان، ۱۲۰ جووت بۆ تەخت و ۲۰ جووت بۆ حاشیە(سەرجەم ۱٤۰ جووت ڕایەڵ) و ۱٤۰ جووت بۆ تەخت و ۲۰ جووت بۆ حاشیە(سەرجەم ۱٦۰ جووت ڕایەڵ).

تەخت taxət: بریتییە لە مەتن و بنەکوکی کر، کە دەکەوێتە دەورانبەری نەخش و وێنەکان. زۆرینەی ڕایەڵەکانی کر لەسەر هەر ڕەنگێک بێ، ئەو

---

[۳۱]. مەلا عومەری ساڵحی ساحێب(کۆلیل)؛
بڕ: دووبەیتییەکانی مەلا عومەری ساڵحی ساحێب، ئامادە کردن: عەبدوڵڵا سەمەدی، بڵاوکراوەی محەممەدی، سەقز، ۱۳٦۷، ل۹۵

[۳۲]. دیوانی نالی، ل٦٦۳

ڕەنگە تەختی کرەکە پێکدێنێ؛ بۆ وێنە دەڵێن: ئەو بەرمالّە تەختی لەسەر سوورە، یا تەختی لەسەر سپییە.

تەختە taxta: هەر بەشێک لە کر، کە بە پانایی‌ی دەفە دەتەنرێ، یەک «تەختە»ی پێ دەگوترێ. جاجم و پۆپەشمین چوار تەختەن، بەرمالّ دوو تەختەیە و بوزووش تەسک و باریکە و هەر بە یەک تەختەی درێژەوە دەتەنرێ. هەندێ دەزگای جۆلّایی دەفە و گورد و شانەی پانیان هەیە و دەکرێ دوو تەختەی بە سەر یەکەوە پێبتەنرێ؛ کەوایە لە دەزگای پاندا جاجم و پۆپەشمین دەکرێنە دوو تەختە، بەرمالّ دەکرێتە یەک تەختە.

تەنراو tanrāw: ئەو کرەیە کە بە دەزگای جۆلّایی هاتبێتە بەرهەم؛ وەک جاجم، بەرمالّ، پۆپەشمین، بووزوو، جاو، خام. هەروەها لەسەر دەزگای جۆلّایی، بەو بەشە «ڕایەلّ»ە دەگوترێ کە بە هۆی «پۆ»ی مەکووکەوە تەنرابێ. [بڕ:وێنەی۷۷] /«کر».

□ کێ بێ کەوە چاوی هەڵبهێنێ لەو تەون و کرانە دانەمێنێ؟[۳۳]

□ نەبوونی بۆ کری تەونت جوانە بەشی تۆ هەر نەفەوتان و ژیانە لە دنیادا هەموو ئەو تار و پۆیە کری نووکی هەپۆیی دەستی تۆیە لە کر نامێنێ ئاسار و شوێنی خودا و کرگێڕی کۆنی‌کر دەمێنی.[۳۴]

---

[۳۳]. مامۆستا مەلا کەریمی هونەرمەند (فیدایی)۱۹۲۸ – ۱۹۹۳؛
بڕ: لاس و خەزاڵ، هۆنراوەی مەلا کەریمی فیدایی، ئامادەکردنی سەید محەممەد سەمەدی، بلّاوکراوەی ڕەهێڕەو، مەهاباد۱۳۸۰، ل۱۰

[۳۴]. مامۆستا مەلا کەریمی هونەرمەند (فیدایی)، «مێژووی ژیان»؛ دەستنووس. [لەمەودوا: مێژووی ژیان]

تێوەدان tewadān: بریتییە لە هێنان و بردنی مەکووک بۆ ڕاست و چەپ، کە جۆڵا بەم کارە «پڕ» تێهەڵکێشی ڕایەڵەکان دەکا. هەروەها بە بەنی «پڕ»ش دەگوترێ. [بڕ:وێنەی۷۸و۷۹]

جاوەتەنە cāwatana: ←جۆڵاتەنە

جاوەڵووکە cāwaĺûka: ←جۆڵاتەنە

جۆڵا coĺā: وەستای جۆڵایی. ئەو کەسەی لەسەر دەزگای جۆڵایی جاجم، بەرماڵ، پۆپەشمین، بووزوو، جاو و خام دەتەنێ. ≠«جولحا؛ جولی؛ جۆڵە، جوولگ؛ کۆڕسکەر؛ خانووت[۳۵]؛ جیلا[لە لەهجەی «لۆری»دا][۳۶]». فا.«جولا=جوولا؛ جولە=جوولێ؛ جولاهە=جوولاهێ؛ جولاهک=جوولاهەک؛ جشیر=جەشیر؛ بافندە=بافەندێ؛ کوفشانە=کووفشانێ». ع.«نساج=نەسساج؛ حائک=حائیک؛ وصاد=وەسساد».

جۆڵاتەنە coĺātana: ۱-جاڵجاڵووکە. ۲-داوی جاڵجاڵووکە. /«جاوەتەنە؛ داوەتەنە؛ جاوەڵووکە». ≠«۱-جۆڵاکەرە؛ جیلاباف cîlābāf[لە لەهجەی «لۆری»دا و لە هەمان لەهجە و لە شێوەزاری «خوڕڕەمئاوایی»دا چەرچەر[۳۷] čarčar ـی پێدەڵێن.][۳۸]؛ کرنجال kərəncāl[لە لەهجەی «بەختیاری»دا][۳۹]؛ جۆمێتەنکە cometanka[لە لەهجەی «لەکی»دا و کارتێنەک kārtenak لە هەمان لەهجە و بە شێوەزاری «حەسەنوەند» و «ئەلیشتەر»دا][۴۰] ؛ کارتێنە؛ کاکڵەموشان؛ داپیرۆشک. ۲-تۆڕی جاڵجاڵووکە؛ داوی کاکڵەموشان؛ هەڵاوە». لە شێوەزاری (یەزدی)دا «کرتین=کەرەتێین karateyn»ی پێدەڵێن، هەروەها بە جاڵجاڵووکەی

---

[۳۵]. وشەیەکی ئەرمەنییە بە مانای «دووکانی مەیفرۆشی، مەیخانە» و لە عەرەبیدا «حوجرە»یە.

[۳۶]. بڕ: فرهنگ لری، ل۳۸

[۳۷]. بڕ: گزارش گویش‌های لری، علی حصوری، کتابخانۀ طهوری، تهران، ۱۳۴۲، ص۳۶

[۳۸]. بڕ: فرهنگ لری، ل۳۸

[۳۹]. بڕ: ضرب‌المثل‌های بختیاری، دکتر کیانوش کیانی هفتلنگ، ناشر:مؤلف، چاپ دوم، تهران، ۱۳۷۸، ل۹۸

[۴۰]. بڕ: فرهنگ لکی، ل۳۸و۹۹

بچووکیش دەڵێن «کرتینک=کەرەتێینۆک karateynok»[٤١]. فا.«کارتنک = کارتەنەک؛ کارتۆنەک». ع.«عنکبوت=عەنکەبووت».

جۆلایی coĺāyî: کاری تەنینی جاجم و بەرماڵ و پۆپەشمین و بووزوو و جاو و خام، بە دەزگای تایبەت. ≠«خانووت». فا.«جولایی=جوولایی؛ جولاهگی=جوولاهەگی».

چارەک čārak: ←چارەگ

چارەگ čārag: چەند هەودایەک بەنە کە دەکەوێتە نێوان گرێکانی سەر دارگورد، و بیست بیست لێکیان جیا دەکاتەوە؛ بە واتایەکی تر، سنووری نێوان «پێ»یەکانی گورد دیاری دەکا، تا بەرینایی کرەکە بدا بە دەستەوە. /«چارەک». چا.«پێ؛ گورد هەڵبەستن».

چلە čəla: هەر یەک لە کرەکانی جۆلایی لە ئەندازی خۆیان درێژایی دیاریکراویان هەیە، کە دەبێ جۆلا لە کاتی ڕایەڵکردنی «بەن»دا ئەو درێژاییە وەبەرچاو بگرێ. بۆ نموونە درێژیی بەرماڵ گەزونیوێکە تا دوو گەز؛ بەڵام ئەگەر وەستای ناشی و تازەکار هەندی سێ گەزی بەن بۆ ڕایەڵ بکا، لە تەنیندا ناچارە کە گەیشتە دوو گەز، کارەکە ڕابگرێ، ئەگینا بەرمالّی سێ گەزی لە قەوارەی خۆی ترازاوە و سەقەتە. لێرەدا هەندی گەزێک ڕایەڵی زیادی دەمێنێتەوە کە یەک هەوداش نییە تا بۆ کارێکی تر کەڵکی لێوەربگیرێ، بەڵکوو بریتییە لە هەشتا تا سەدوشەست هەودای یەک میتری، کە بە ناعیلاجی دەبێ ببڕدرێ. بە قانگڵەکراو و گرێدراوی ئەو دەستە بەنە کوتکوتە دەڵێن «چلە».

چیکەنە čîkana: خەڕەکی تایبەت بە خاوێنکردنەوەی لۆکە. وەک خەڕەکی لوولە هەڵکردن، دەسکەکەی بادەدرێ و لۆکەی وەبەر دەدرێ، لەگەڵ سووڕاندنەکە لۆکە دەڕواتە ژوور و دەنکەکەی بەجێدەمێنێ.

خۆڕەنگ xoŕang: بەو بەنە دەگوترێ کە لە لای خمگەر ڕەنگ نەکرابێ، بەڵکوو ڕەنگەکە هی خۆی بێ. خۆڕەنگەکان بریتین لە: سپی، ڕەش،

---

[٤١]. بڕ: واژەها و گویش‌های یزدی، گردآورنده: دکتر محمد حاتمی‌زاده، انتشارات «ما»، چاپ اول، تهران، ١٣٨٣، ص١٣٧، [لەمەودوا: واژەها و گویش‌های یزدی]

سوور، شین یا شینکی، نەباتی، گورگی. هەڵبەت لە کاری جۆڵاییدا «سوور» بە مانای ڕەنگی خوێن نییە، بەڵکوو بە ڕەنگی ئامادە قاوەیی دەگوترێ.

□«هەژار بۆ تەونی ئەو کرە لەبار و سفتەی خۆی، شێوەی موکریانی کردۆتە تەخت و بۆ نەخش و وێنەکانی وشەی ڕەنگین و خۆڕەنگ و جوانی هەموو زاراوەکانی تێوەداوە و تا بۆی کراوە خۆی لە ڕایەڵ و پۆی وشەی نامۆ و بێگانە و کوردیی داتاشراوی ناقۆڵا و ناڕەسەنی تازە پێداکەوتوو پاراستووە.»[٤٢]

خوری xurî: ←پەشم

داو dāw: ←تان

داوەتەنە dāwatana: ←جۆڵاتەنە

دوو بە دانە dû ba dāna: ڕەد بوونی دوو ڕایەڵ بە کەلوویەکدا، واتە دوو هەودای ڕایەڵ بە مابەینی ددانەیەکی «شە»دا. جاجم و بەرماڵ «دوو بە دانە»ن. (تێبـ.): لە هەندێ لەهجەی زمانی کوردیدا بە «شە»ی جۆڵایی دەڵێن: «دانە»؛ لەم زاراوەیەی مەهابادیشدا «دانە» بە مانای «شە» هاتووە. چا.«سێ بە دانە».

دەزگای جۆڵایی dazgāy coĺāyî: مەکینەی تایبەت بە تەنینی جاو، خام، بەرماڵ، جاجم، پۆپەشمین و بووزوو، کە لە کۆمەڵێک ئامرازی لە دار و تەختە و بەن، ساز کراوە و لەسەر نەزمێکی ڕێکوپێک تێکخراوە و جۆڵا کاری پێدەکا. ◄لە مەتەڵۆکەی کوردیدا دەڵێ: «ئەوە چێ، ئاسن و بەن و گڵۆڵە، وێیم خست ڕەشی دوولا، لێمخوڕی کردێ قوولە!؟»[دەزگای جۆڵایی]؛ «سێموور لە لکی دارێ، خۆی هاویشتە چنارێ، تا چنارە دەبزوێ، سێموورە دەگرێ بەرێ!؟»[دەزگای جۆڵایی].

ڕایەڵ ŕāyaĺ: ←تان

---

[٤٢]. پێشەکیی مامۆستا هێمن لەسەر وەرگێڕاوی کوردیی شەڕەفنامە؛
بڕ: شەرەفنامەی شەرەفخانی بدلیسی، هەژار کردوویە بە کوردی، چاپی دووهەم، تاران ١٩٨١، ل حەفتاویەک.

ڕایەڵ کردن **ŕāyaĺ kərdən**: کردنی گڵۆڵە بە هەودا، لە مابەینی دوو یا چەند گیرگەدا. /«ڕەیاڵکردن». ◄«بەن ڕایەڵ کردن»، بە مانای هاتوچۆ کردنی زۆر، یا هاتوچۆ کردنی بەپەلەیە.

□«فلانە کەس خەریکی بەن ڕایەڵ کردنە»، واتە: زۆر هاتوچۆ دەکا. «ئەرێ ئەو هاتوچوویەت لە چییە، خۆ بەنی ڕەیاڵ ناکەی؟!»

ڕەنگ کردن **ŕang kərdən**: گۆڕینی ڕەنگی بەن بە شێوەی دەستکرد. (تێب.): بەن بۆ ئەوەی ڕەنگی دڵخواز بگرێ، وەک سوور، شین، نارنجی، کەسک، زەرد، و... دەکرێتە ماشەر و دەنێردرێتە لای خمگەر یا ڕەنگڕێز. ڕەنگکردن یا بە جەوهەر یا بە گیا دەکرێ. جەوهەر مادەیەکی کیمیایی‌یە و دەگیرێتەوە. ڕەنگکردنی بە گیا، بریتییە لە: «ڕۆنیاس»، بۆ ڕەنگی سووری پەمەیی تۆخ؛ «تۆپکڵی گوێز»، بۆ ڕەنگی سووری خەنەیی؛ «تاڵک»، بۆ ڕەنگی ڕەشی ئامانڵ زەرد؛ «زەرتک»[۴۳]، بۆ ڕەنگی زەردی گەش. ئەم ڕەنگانە بۆ «بەنی سپی»ن، بەڵام کە بێتوو بەنی ڕەنگدار دیسان بە گیا ڕەنگ بکرێتەوە، ئەوە گەلێک ڕەنگی ئامێتە و لێکدراوی نوێ ساز دەکرێن. بۆ نموونە: بەنی سوور دەخرێتە نێو ئاوی کوڵیوی توپکڵە گوێز و دەبێتە «سوور گوێز». بەن لە دوای ڕەنگکردنی، «ئاخشەر» دەدرێ تا ڕەنگەکە نەگۆڕ بمێنێتەوە و دەوامی زیاتر بێ. [بڕ: ئاخشەر دان] ڕەنگ کردن تایبەتی بەنە، مەرەز ڕەنگ ناکرێ، بەڵام بۆ ساز کردنی ڕەنگی دڵخواز، تێکەڵ دەکرێ. [بڕ: لێکدان] چا:«خۆڕەنگ». ◄«ڕەنگ کردن» کینایەیە لە فێڵ لێکردن و دەستبڕین. □«وشیار بە ڕەنگت نەکا»، واتە: ئاگات لە خۆ بێ کلاوت لەسەر نەنێ.

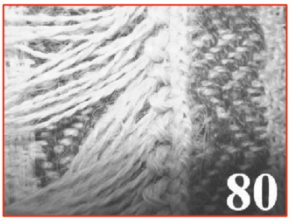
ڕەیاڵ **ŕayāĺ** ←تان

ڕەیاڵ کردن **ŕayaĺ kərdən**: ←ڕایەڵ کردن

---

۴۳. بەو جۆرەی کە لە فەرهەنگی لوڕیدا نووسراوە، هەوەڵ بەن بە زەرتک[گەنەل ganal] ڕەنگ دەکرێ و پاشان ڕەنگی دڵخوازی لەسەر دەدرێ. بڕ: **فرهنگ لری**، ل۱۲۶

ڕیس ríîs: هەر کوڵکەیەک کە بە تەشی یا خەڕەک ڕێسرابێ. ≠«ڕێس». لە شێوەزاری (یەزدی)دا «هودا=هودا hudā»[٤٤]ی پێدەڵێن، کە هاوڕەگەزە لەگەڵ «هەودا»ی کوردی. فا.«ریس=ڕیس».

زنجیرە zəncîra: شێوەیەکی هەڵبەستنە کە تایبەتە بە بەرماڵ، بەڵام بەو مانایە نییە کە جاجم و پۆپەشمینیش زنجیرە نەکرێن. لەم شێوەیەدا بنی ڕیشووەکان وەک پرچ دەهۆنرێتەوە و پاشان ڕیشووەکان دەستەدەستە دەکرێن و بنەکەیان گرێ دەدرێ. [بڕ:وێنەی٨٠]

سفت səfət: بریتییە لەو کرەی کە پۆیەکانی زۆر کوترابێتەوە و لەگەڵ تانەکان توند تێک بەزیبن.

سەردڕ sardəŕ: ١-کرێکی جۆڵایی بووە لە لۆکە، کە چەشنە جلکێکی هەرزانبایی لێدروست کراوە و کاتی پێویست لەسەر جلوبەرگی باش دەبەر کراوە تا ئاگاداریی لێبکا. ٢-شاگردانەی جۆڵایانە[٤٥]. ٣-حەقدەستی جۆڵا، نەک بە پارە، بەڵکوو بە کر یا کەرەسە[٤٦]. ◄«وەک جۆڵای بە سەردڕی خۆی ڕازی نێ»، واتە: «شتی خۆی لە لا سووکە» یا «حاشا لە زەحمەت و حەقدەستی خۆی دەکا».

□جۆڵا بە سەردڕی خۆی ناڕازییە
هەر کەس کاری خۆی جێ بێوازییە.[٤٧]

---

[٤٤]. بڕ: واژەها و گویش‌های یزدی، ص١٨٨،

[٤٥]. ئەم ڕاڤەیەم لە فەرهەنگی کوردستان وەرگرت؛
بڕ: فەرهەنگی کوردستان، گیوی موکریانی، دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی ئاراس، چاپی یەکەم، هەولێر، ١٩٩٩

[٤٦]. لە شیکردنەوەی (٣)دا، کەڵکم لە ڕاڤەی مامۆستا قادری فەتتاحی قازی وەرگرتووە؛ بڕ: صنعت جولایی، ص٧٣و٧٤

[٤٧]. ئیبڕاهیم ئەفخەمی ١٣٠١-١٣٧٣؛
بڕ: دیاری نوێ، ئیبڕاهیمی ئەفخەمی، بڵاوکەرەوە: نەفیسی‌فەر، چاپی یەکەم، تاران، ١٣٦١، ل٦٦. [لەمەودوا: دیاری نوێ]

□شیبهی جۆڵه که ڕازی نەبێ به سەردڕی خۆی مەڵێن فەساحەتی کوردی به فارسی ناگا.[٤٨]

سەردروو sardərû: پێکەوەدانی دوو تەختەی کر، به شێوەی تەقەڵی ئاسایی و سادە.

سەرەتەشی saratašî: هەندێ جار بۆ کارهاسانی، ئەو بەنەی به کلکی تەشییەوە ڕێسراوە و هەڵکراوە، دادەماڵن و وەک گلۆڵه کەڵکی لێوەردەگرن. کەوایه «سەرەتەشی» گلۆڵەیەکه به دەست هەڵنەکرابێ، بەڵکوو له تەشی دامالّدرابێ. [بڕ:وێنەی٨١و٨٢] /«سەرەخرپلکه؛ سەرەخرپلە». چا:«گلۆڵه».

سەرەخرپلکه saraxərîlka ←سەرەتەشی

سەرەخرپلە saraxərîla ←سەرەتەشی

سێ به دانه se ba dāna: ڕەد بوونی سێ ڕایەڵ به کەلوویەکدا، واته سێ هەودای ڕایەڵ به مابەینی ددانەیەکی «شه»دا. بووزوو «سێ به دانه»یه. چا.«دوو به دانه».

شاش šāš: بریتییه لەو کرەی که پۆیەکانی چاک نەکوترابنەوە و لەگەڵ تانەکان مەودایان هەبێ.

شەپیتکه šapîtka: جۆڵا، بۆ سفت کردنی تەنراو، له بەینی هەر جارە تێوەدانی مەکووکدا، یەک دوو جار به شەق و هۆڕ دەفه پێدادەدا. بەم کارە دەڵێن: «شەپیتکه پێوەدان، شەپیتکه لێدان». /«شەپیتە». ◄له پەندی پێشیناندا بۆ کارێکی که هێشتا حازر نەبێ، بەڵام قسه لەسەر

---

[٤٨]. حاجی قادری کۆیی ١٨١٥-١٨٩٢؛
بڕ: دیوانی حاجی قادری کۆیی، لێکۆڵینەوە و لێکدانەوەی: سەردار حەمید میران/کەریم مستەفا شارەزا، پێداچوونەوەی: مەسعوود محەممەد، له چاپکراوەکانی ئەمینداریتی گشتیی ڕۆشنبیری و لاوانی ناوچەی کوردستان، ؟، ١٩٨٦، ل٣٧

بەرهەمەکەی بکرێ، دەڵێن: «هێشتا نەڕێسراوە و نەپێچراوە، شەققەی دێ». «شەققە» لێرەدا مەبەست لە شەپیتە پێوەدانە.

□هەر وەکوو جۆڵا شەپیتکەی پێوەدە
لابەرە پەردەی سەراپەردەی ئەدەب[٤٩]

شەپیتە šapîta: ←شەپیتکە

شەشتەقەڵە šaštaqaĺa: بۆ ئەوەی تەختەکانی کر لێکهەڵنەبڕێن، جۆڵا لە سێ جێگاوە تەقەڵی لێدەدا و بەینی تەقەڵەکان بە نەدرواوی دەهێڵێتەوە. بەم پێکەوەدانە کاتیی‌یەی جۆڵا دەڵێن: «شەشتەقەڵە». ◄«شەش تەقەڵ و مانگەشەو»، واتە: کاری بەپەلە و عەیبدار.

قورغوو qurγû: قامیشێکی سەخت و ڕێک و لووس و قایمە، ددانەی شەی جۆڵایی لێساز دەکرێ. پانایی‌ی هەر ددانە تا نیو سانت و درێژایی‌یەکەی پازدە تا کەمتر لە بیست سانتە. ددانەی لە قورغوو، هەرچەند زۆر سەخت و قایمە، بەڵام وەک پلاستیک خوار دەبێتەوە و ناشکێ. [بڕ:وێنەی٨٣و٨٤] (تێبـ.): پیکی «نایە»ش هەر لەم قامیشە ساز دەکرێ. /«قورغوو؛ قەرغوو؛ قەرەغوو».

قورغوو qurγû: ←قورغوو

قەرغوو qarγû: ←قورغوو

قەرەغوو qaraγû: ←قورغوو

کر kər: ←تەنراو

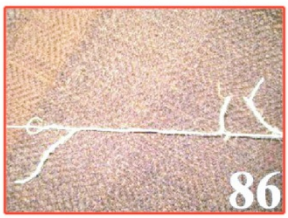
---

[٤٩]. مەلا کاکە حەمەی بێلوو(ناری) ١٨٧٤-١٩٤٤؛
بڕوانە: دیوانی ناری، مەلا کاکە حەمەی بێلوو، کۆکردنەوە و ساغکردنەوە و لەسەر نووسین و پێشەکی کاکەی فەللاح، چاپخانەی کاکەی فەللاح، سلێمانی ١٩٨٤. ل٤٠-٣٩

کۆل kol: دوو پارچە تەختە یا دوو پارچە ئاسنی سافن کە بووزوویان دەخرێتە ناو و بە توندی پێکەوە دەنووسێنرێن تا بووزووەکە ساف بکەن و بریقەی وێخەن. ئێستا ئەو کارە بە «ئوتوو» ئەنجام دەدرێ. [بڕ:وێنەی۸۵]

کەڵاف kaĺāf: ئەو بڕە بەنە کە لەسەر خەڕەک کۆ دەبێتەوە. فا.«کلاف=کەلاف؛ کلافە=کەلافێ؛ کلابە=کەلابە؛ کلاوە=کەلاوە».

گاوگێرە gāwgera: ←بن‌گرێ

گرفنچک gərfənčək: بەنی زۆر کرژ لە کاتی تەنیندا، لە دەوری خۆی دەسووڕێتەوە و کاری جۆلا گران دەکا. کەوایە گرێ نییە، چەشنێک لێکهاڵان و ئاڵۆز بوونە بە هۆی کرژیی بەن. [بڕ:وێنەی۸٦]

□کوا خودا بەو ڕۆژە کا وا ئەم گەلەش بێ سەربەخۆ
ڕایەڵ و پۆ تێوەدانی نەبێ قەت گرفنچکێ[٥٠]

---

[٥٠]. سەید محەممەدئەمینی بەرزەنجی (خاڵەمین)۱۹۰۵-۱۹۹۲؛
بڕوانە: تاریخ فرهنگ و ادب مکریان، جلد اول(بوکان)، ابراهیم افخمی، انتشارات محمدی، سقز۱۳۶۴، ل۴۵۷-۴۵۸

گرێدان gəredān: کرێک ئەگەر لەسەر دەزگای جۆلایی تەواو دەبێ، یەکەمجار بە مەودای یەک بست و چوار قامک دەبڕدرێ، [بڕ:وێنەی۸۷] دوایە ڕایەڵەکانی لە پێش «شە» و پشت گوردەکانەوە گرێ دەدرێ، [بڕ:وێنەی۸۸] ئەوجار لەسەر دەزگا لادەبرێ. کری تازە ئەگەر بخرێتە سەر دەزگای جۆلایی، هەودای ڕایەڵەکان لە هەودای بڕدراوی پێشوو گرێ دەدرێ و بەو جۆرە تەنینی تازە دەست پێدەکا. بەڵام ئەگەر بێتوو کرە تازەکە لە ڕەنگ یا پاناییدا جیاوازی لەگەڵ کرەکەی پێشوو هەبێ، ئەوە شانە و گوردی دەزگاکە بە هەودا بڕدراوەکانەوە لێدەکرێتەوە و بە دیوارەوە هەڵداوەسرێ[بڕ:وێنەی۸۹] و گورد و شانەیەکی هەڵگیراوی تر کە هەمان ڕەنگ و ئەندازە بگرێتەوە، وەسەر دەزگا دەخرێ.

گلۆڵە gəlóla: ئەو بەشە بەنەیە کە وەکوو گۆ هەڵدەکرێتە سەر یەک و ئامادە دەکرێ بۆ کار. بەن تا نەکرێتە گلۆڵە، ماشەر و تروندەی لێساز ناکرێ، یا لە سەر لوولە هەڵناکرێ. [بڕ:وێنەی۹۰] /«گولۆڵە». چا:«سەرەتەشی». ◄«گلۆڵەت کەوتە لێژی، هیچکەس خاسیت نایێژی»، واتە: ئەگەر لێتقەوما و کەوتییە نەهامەتی، نەتەنیا خەڵک یارمەتیت نادەن، بەڵکوو بە خراپیش باست دەکەن. چا:«بەن هەڵکردن».

□ ئەمڕۆکە گلۆڵەی من کەوتۆتە سەرەولێژی

هیچکەس نییە خاس بێژی تا خۆ کەمە قوربانی[٥١]

گورد هەڵبەستن gurd haÍbastən: بریتییە لە گرێدانی بەنگورد لە دارگورد، بە هۆی ساچینەوە. **[بڕ:وێنەی٩١و٩٢]** گورد دوو داری هەیە کە هەر دارەی هەشتا گرێی لەسەر هەڵدەبەسترێ و گرێکان لە

نێوەڕاستی مەودای بەینی دوو دارگوردەوە، بە قوڵفە وەک دوو حەڵقەی زنجیر تێکدەخرێن. ژمارەی گرێکان بە پێی پانی و تەسکیی بەری کرەکە، دەکرێ لە هەشتاوە تا سەد و شەست گرێ بێ. هەر بیست گرێ لەسەر گورد، بە یەک «پێ» دێتە ژمار، و سنووری بەینی دوو «پێ» بە «چارەگ» جیا دەکرێتەوە. چا:«پێ؛ چارەگ».

گوڵۆڵە guÍoÍa: ←گڵۆڵە

گوڵینگە guÍînga: شێوەیەکی هەڵبەستنی کرە، کە لەم شێوەیەدا ڕیشووەکان بە هەرچەند هەودای بەرابەر جوێ دەکرێنەوە و بنەکەیان دەبەسترێ. **[بڕ:وێنەی٩٣]**

گەزی جۆڵا gazî coÍā: «گەز» پێوانەیەکە بۆ درێژایی، لە ناو جۆڵایاندا، چوار بست و چوار قامک بە گەزێک دەژمێردرێ، هەروەها جۆڵا وەکی بەزاز ئامرازێکی تایبەتی نییە بۆ پێوانی کرەکانی، بەڵکوو هەر بە باڵی خۆی

---

[٥١]. سەید کامیلی ئیمامی(ئاوات)١٩٨٢-١٩٠٣؛
بڕوانە: دیوانی ئاوات، لێکۆڵینەوە و لەسەر نووسینی: سەیید نەجمەددینی ئەنیسی، بڵاوکەرەوەی ڕەهەرەو، مەهاباد؟، ل٢٠١

دەپێوێ و ئەوەش هەمیشە زیاتر لە گەزی ئیستانداردە. ◄لە جۆلایی‌دا، پێواوتنی کر بە وردی نەخوێنراوەتەوە و هەمیشە بە زیادەوە دانراوە؛ بۆ نموونە، دارێکی درێژیان هێناوە و بەمچەشنە بۆ گەز کەڵکیان لێوەرگرتووە: مستیان لە جەمسەری دارەکە وەرێناوە و ئەم شێعرەیان بڕگە بڕگە خوێندووەتەوە، (لەبێ+ لەجێ+ لەکوێ بووی+ لە چۆمان+ بۆچی+ بۆ گەزی جاوان+ کێ بڕیوێتی+ جۆلا+ ئەلێرەی بگر+ ئەلێرەی ببڕ) و لە هەر بڕگەدا مستیان گوێستووەتەوە و بە دارەکەدا ڕۆیشتوون، لە دواین بڕگەی شێعرەکەدا کە دەڵێ:«ئەلێرەی ببڕ»، نیشانەیان کردووە و بە گەزیکیان داناوە و کریان پێ پێواوە. لەم پێوانەیەدا ئەو کەسەی مستی زەلام بووە، گەزی زیاتری بەرکەوتووە، یا بە پێچەوانە. /«گەزی کوردی». فا.«گز=گەز». ع.«ذرع=زەرع». ◄«بە گەزی جۆلا» واتە: زۆر، پتر لە ڕادەی ئاسایی. □«هەرچی پێیداوی سبەینێ بە گەزی جۆلا لێت دەستێنێتەوە» واتە: سبەی شڵتاغت پێدەکا و پتر لەوەی کە پێیداوی لێتی دەستێنێتەوە. لە گۆرانیی فۆلکلۆردا دەڵێ: «سێ گەز بە گەزی جۆلا باسکم لە گەردنی هاڵێ»، واتە: بە تووندی لە ئامێزی دەگرم.

گەزی کوردی gazî kurdî: ←گەزی جۆلا

گەنموجۆ ganmuco: هەڵبەستنی ڕیشووی کری جۆلایی بە شێوەی هۆندنەوەی باریکەیەک لە حاشیەدا و گرێدانی بنی گوڵینگە.

لۆکە loka: بەری گیایەکی کورتە باڵای گەلا پانە، ڕەنگی سپییە و بە کلوو یا قۆزاخە لێدەکرێتەوە، لە نێوەڕاستی بەرەکەدا دەنکێکی ورد هەیە کە هەم خۆراکی ئاژەڵە و هەم ڕۆنی لێدەگیرێ. لۆکەی باش و پەسند ئەوەیە کە لیسپی باریک و درێژ بێ، چونکە جوان دەڕێسرێ و هەوداشی قایم دەبێ؛ بە پێچەوانەش لۆکەی خراپ لیسپی ئەستوور و کورتە. لۆکە دوای پاک کردنەوە، بە هەللاج دەکرێ و بە نەڕێسراوی دەخرێتە ناو کەوا و سیخمە و لێفە و دۆشەگ؛ بە خەڕەک دەڕێسرێ و بادەدرێ و جۆلا دەیکاتە «جاو» و «خام» و بە تەنراوی لە لای خمگەر ڕەنگ دەکرێ بۆ جلوبەرگی ژنانە و پیاوانە. بە لەپی دەستیش با دەدرێ و دەپەستێورێ و

دەکرێتە پلّیتەی چرا فتیلە و بە ڕۆن گەرچەک داییسێ.≠«لۆک؛ پەمۆ؛ پەموو؛ پەمبۆ؛ پەنبۆ؛ پەمبە؛ پەمپە؛ پەمە؛ پەمپوو؛ پەنبی؛ پەمبی؛ پەمگ؛ پرتی؛ وڕ؛ حەبی». لە شێوەزاری (یەزدی)دا «لوکە=لووکە lûka»ی پێدەگوترێ.[۵۲] فا.«پنبه=پەنبێ». ع.«قطن=قوتن».

لە ئاخشەر دان la axšar dān: ←ئاخشەر دان

لە کۆل دان la kol dān: خستنی بووزوو لە ناو دەزگای کۆل، بۆ شەق کردن و لەدەق دانی.

لیسپ lîsp: پرزە داوی پەشم، کە وەکی داوی جالّجالّووکە زۆر ناسک و باریکە. لە کاتی ڕستندا، ئەو پرزە داوانە لێک دەهالّێن دەبنە هەودا. ≠«تیسک tîsk[لە دیالێکتی «لەکی و لۆری»دا][۵۳]»، بەلّام لە لەهجەکانی تری زمانی کوردیدا «تیسک» بریتییە لە لزگە یا چەپکێک لیسپ. [بڕ:وێنەی۹٤].

لێک دروون lek dərûn: ←پێکەوەدان

ماشەر māšar: گولّۆلّە بەنی ڕەنگ نەکراوە کە لەسەر ئەژنۆ یا دەزگا، بە شێوەی ڕاست و چەپ هەلّدەکرێ و بەستەی تێدەکرێ تا ئالّۆز نەبێ.[بڕ:وێنەی۹۵] ماشەر، ئامادەکردنی بەنە بۆ ڕەنگکردن لە لای خمگەر. [بڕ:وێنەی۹۶]

ماشەر هەلّکردن māšae haĺkərdən: کردنی گولّۆلّە بەن بە ماشەر، لەسەر ئەژنۆ، یا لەسەر دەزگا. هەلّکردنی ماشەر لەسەر دەزگا، تەنیا بە شێوەی «ڕاستە

---

۵۲. بڕ: واژەها و گویش‌های یزدی، ص۱۶۰

۵۳. بڕ: فرهنگ لکی، ل۳۱. هەروەها: فرهنگ لری، ل۳۳

و ڕاست» دەکرێ، بەڵام لەسەر ئەژنۆ بە دوو شێوەی ڕاستە و ڕاست و «ڕاست و چۆپ» ساز دەکرێ. «ڕاستە و ڕاست» بریتییە لە: لێهاڵاندنی بەن، لەسەر دوو ئەژنۆ، بە شێوەی ئاسایی؛ «ڕاست و چۆپ» بریتییە لە: لێهاڵاندنی بەن، لەسەر دوو ئەژنۆ، بە شێوەی (زەربدەر)، واتە دەورێک بە سەر ئەژنۆی ڕاست و دەورێک بە ژێر ئەژنۆی چەپدا. **[بڕ:وێنەی۹۵]**

مامشەبەقە māmšabaqa: ←پشت ماسیلکە

مەرەز maraz: تووکی چەشنێک بزنە، کە لیسپی درێژ و نەرم و قایمە، لە کاری تەنیندا بووزوو و بەرمالّی لێساز دەکرێ و لە کاری چنیندا سەرکلاّوە و گۆرەوی و دەستەوانە و کراسی لێدەچندرێ. هەمووی ئەو بەرهەمە دەستکردانە دەکرێ بە بەنیش دروست بکرێن، بەڵام ئەوەی لە مەرەز بێ، لە جسندا باشترە و نرخیشی زیاتر و پەسندترە. **[بڕ:وێنەی۹۷]**

نانەوە nānawa: بریتییە لە ڕایەڵکردنی بەن لەسەر کارخانەی نانەوەدا. **[بڕ:وێنەی۹۸]** ئەم دەستە بەنە دوای ڕایەڵکردن، لە کارخانە جوێ دەکرێتەوە و دەبێتە تروندە. ◄«جاجم نانەوە»، واتە: بێکارە بوون، یا بە کاری بێهوودە ڕابواردن. □«فلاّنە کەس جارێ خەریکە جاجمی دەنێتەوە.» واتە: هێشتا دانەمەزراوە و جارێ بێکارە.

نوێردە کردن nuwerda kərdən ←پێکەوەدان

نیو پێ nîw pe: ئەندازەیەکی درێژاییە بە مەودای دە گرێی بەنگورد لەسەر دارگورد. چا:«پێ».

وێنە لەبەر گرتنەوە، wena la bar gərtnawa: لە پێش خۆ دانانی نەخشێکی پێشتر چنراو و چنینەوەی سەرلەنوێی. /«وێنە لە ڕوو هەڵگرتنەوە».

وێنە لە ڕوو هەڵگرتنەوە، wena la ŕû haĺgərtnawa: ←وێنە لەبەر گرتنەوە

هەڵبەستن haĺbastən: کاتێک جۆڵا کرەکە تەواو دەکا و دەیبڕێ و لەسەر دەزگای لادەبا، ڕایەڵەکە هەندی بستێک بە زیادەوە دەبڕێ، تا دوایە ئەو بەنە زیادییە بە مەودایەکی هاوئەندازە و ڕێک، ببەسترێ تا «پۆ»یەکان شل نەبنەوە و دەرنەکێشرێن.

[بڕ:وێنەی۹۹] هەڵبەستنی جاجم و بەرماڵ و پۆپەشمین کارێکی ژنانەیە. هەڵنەبەستراني کر، نیشانەی نوێ بوونێتی، کەوایە پەسند نییە لە لای جۆڵا هەڵبەستڕێ و بچتە بازاڕ، بەڵکوو کڕیار بە هەڵنەبەستراوی دەیکڕێ و خۆی لە ماڵ هەڵیدەبەستێ، یا دەیدا بە شارەزایەک تا بۆی هەڵبەستێ. هەڵبەستنی کر بە شێوەگەلی «گوڵینگە»، «زنجیرە»، «گاوگێرە/بنگرێ» و «گەنمۆجۆ»ئەنجام دەدرێ. (تێبـ.): بادانی ڕیشووی دەورانبەری پێچی پیاوانیش «هەڵبەستن»ی پێ دەگوترێ و کارەکە بریتییە لە «پێچ بادان» یا «پێچ هەڵبەستن».

هەودا hawdā: ←تان

(C) وشە و کەرەستە و زاراوەکانی پێوەندیدار بە جۆڵایی

با bā: یەک کەرەت سووڕاندنی تەشی بە زەبری نێوان لەپی دەست و ڕان، تا ڕاوەستانی تەشی. □«بەن بە یەک **با** خاو دەبێتەوە، **با** یەکی دیکەشی دەوێ».

بادان bādān: لە دەوری یەک هاڵاندنی دوو لۆی بەن بە تەشی، بە پێچەوانەی نەزمی ڕیسەکە؛ واتە ئەگەر بەنەکە بە لای چەپدا ڕێسرابێ، لە باداندا ئەشێ بە ڕاستدا بادرێ، هەروەها ئەگەر بەنەکە بە لای ڕاستدا ڕێسرابێ، ئەشێ لە باداندا بۆ لای چەپ بابدرێ.(تێبـ.): ئەگەر نەزمی ڕیسەکە و بادانەکە هەر دوو بۆ یەک لا بێ، ئەوە ڕیسەکە خاو دەبێتەوە. کەوایە نەزمی ڕستن و بادان پێچەوانەی یەکترن. بە بادانی بەن، کاری ڕستن دوایی دێ و بەن ئامادە دەبێ بۆ ڕایەڵ کردن لەسەر دەزگای جۆڵایی، یا کردنی بە ماشەر و ناردنی بۆ لای ڕەنگڕێز. لەم قۆناغەدا ئەگەر بەن زیاتر لە ڕادەی پێویست بادرێ «گشت» یا «کرژ» دەبێ، و ئەگەر کەمتر لە ڕادەی پێویست بادرێ «خاو» دەبێ. ◄«بەنی کەسێک پێ بانەدران» بە مانای دەرەقەت نەهاتنە لە مەکر و فێڵدا، وەک: □«من بەنی تۆم پێ بانادرێ»، واتە: تۆ زۆرزان و حۆقەبازی و من لەم بارەوە دەرەقەتت نایەم. تەشی‌ڕێس بۆ بادانی بەن دەچێتە سەر شوێنێکی بەرزی وەک سەربان و لەوێڕا تەشییەکە شۆڕ دەکاتەوە تا لە هەر کەرەتێکدا بتوانێ هەودایەکی درێژتر بادا. لە بیروباوەڕی ڕەمەکیدا دەڵێن: تا تەشی زیاتر شۆڕ بێتەوە و هەودا درێژتر بێ، گوناهی پتر پێهەڵدەوەرێ.

□ئەوەی گەر تۆ نەناسێ بێنەوایە
لە زانستا گەلێ ناشارەزایە
کە بیرێکی وەکا لەو تان و پۆیە

دەزانێ بادراوی ئەو بە تۆیە.[٥٤]

□ئەڵێم ئەوجار ناوت بێنم
ئەوجار ئەڵێم بتناسێنم
پەردە لە چڕوچاوت لادەم
بەڵکوو ئاوا بەنت بادەم.[٥٥]

باریکان bārîkān: خوری یا مەرەزێک کە باریک ڕسترابێ.

باریکان ڕستن bārîkān ŕəstən: باریک ڕستنی خوری یا مەرەز. (تێبـ.): باریک ڕستن تایبەتی کاری دانستە و بەنرخە، وەک بەرمالّی مەرەز یا ڕانک و چۆغە. لەم کارەدا، تەشیڕێس دەنکێک زەنگیانە یا پوولّەکەیەک بە سەرەتای هەوداکەوە دەکا و تا دوایی‌ی کارەکە بە پتە لەگەڵ خۆی دەیبا، تا سەرجەمی ڕیسەکە بە یەک ئەندازە بێتە دەر. تەشیڕێس بۆ ڕیسی باریک، پتە تۆندتر دەگوشێ و بە پێچەوانەش بۆ ڕیسی نە زۆر باریک، پتە شلتر دەگوشێ. چا:«پتە لێکوشین». ◄ «باریکان ڕستن»، کینایەیە لە زۆر ورد بە ناخی قسە و باسدا چوونە خوار، بە نیازی بیانوو لێوەدەست خستن.

برینەوە bərînawa: هەڵپاچینی پەشم و مووی ئاژەڵ بە «برینگ» یا مەکینەی تایبەت.

بندانەوە bəndānawa: لێک بلّاوکردنەوەی پەشم یا لۆکە بە دەست، و جیاکردنەوەی کرێژ و درک و دالّ و ئەو ملّۆزمانەی کە لە کاتی ڕستن، تەنین یا چنیندا دەبنە دلّۆ و هۆی ناحەز بوون یا خراپ بوونی دەزوو.

بنۆک bənok: پەشمی ئاژەڵ لە کاتی بەشانە کردندا، لێک دەپشکنرێ و ئەو بەشەی کە لیسپی کورتە بە بنی شانەوە

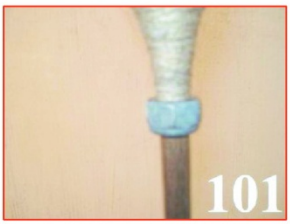
[٥٤]. مێژووی ژیان.

[٥٥]. کاروانی خەیاڵ، بەشێک لە هەڵبەستەکانی خالد حسامی(هێدی)، ناوەندی بلّاوکردنەوەی سەلاحەددینی ئەییووبی، چاپی یەکەم، ورمی، ١٣٦٤، ل١٧٨

دەمێنێ، [بڕ:وێنەی۱۰۰A] لێدەکرێتەوە و بە «خاوک» دەڕێسرێ بۆ تەنینی شتی قولۆر یا لەجێی پەڕۆ و پاڵ دەخرێتە ناو دۆشەگ و دۆشەگەڵە. چا:«خاوک؛ سەرۆک؛ لیسپ».

بە تەشیڕێس‌دان ba tašîŕesdān: دانی خوری یا مەرەز بە کەسێک، بۆ ڕستن، لە بەرامبەر مزە و حەقدەستێکی دیاریکراودا. [بڕ: تەشیڕێس]

بەرگن bargən: تووکی بەرخە لە بڕینەوەی یەکەمجاری‌دا. سەبارەت بەوە کە لیسپی کورتە، ناڕێسرێ، تەنیا دەشۆرێ و بەشوو دەکرێ و «لباد» و «پەستەک» و «کەپەنک»ی لێدروست دەکرێ. ≠«لوا».

بەرەتەشی îbaratašî: پارچە داڕێک یا کانزایەکە بۆ قورس کردن و لەنگەر ڕاگرتنی تەشی، وەسەر کلکی تەشی دەخرێ. [بڕ:وێنەی۱۰۱] تەشی لە سەرەتای کارکردندا، کە هێشتا بەنی لەسەر کۆ نەبووەتەوە و بەتاڵە، سووکە و لە سووڕاندا قۆرتە دەکا و بەنەکە دەپسێنێ؛ بەنی ڕێسراو کە لەسەر تەشییەکە خڕ بۆوە و لەنگەری تەشی ڕاوەستا، ئیدی پێویست بە بەرە تەشی نییە.

بەرەتەشی لێکردن lekərdən baratašî: بەرەتەشی وەسەر تەشی خستن.

□«ئەو بەرەتەشییەم لێکردووە هەتا تەشییەکە قۆرتەی نەکا».

بەشانەکردن bašānakərdən: کردنەوە و لەبەر یەک پشکنینەوەی پەشمی ئاژەڵ بە هۆی ئامرازی «شانە».[بڕ:وێنەی۱۰۲] بەشانە کردن کارێکی ژنانەیە و لەم پشکنینەوەیەدا سەرۆک و بنۆکی پەشم لەیەک جیا دەکرێنەوە. چا:«سەرۆک؛ بنۆک». (تێبـ.): لە بەشانەکردن‌دا، پنجێک خوری بە

دەستەوە دەگیرێ و لەسەرڕا بە دەرزییەکانی شانە دادەدرێ و بە تووندی دەست بۆ لای ڕاست و چەپ دەکێشرێ؛ لەم پێدادانەدا وا هەیە کە قامک بکەوێتە سەر دەرزی و بریندار بێ. ◄لە بیروباوەڕی ڕەمەکیدا بۆ ساڕێژ کردنی بریني شانە، کڕێژی خورییەکە، کە لە دەورانبەری شانە ڕژاوە، دەخەنە سەر بریِن.

بەشوو کردن bašû kərdən: بە شوولک لێدانی کوڵکە و پشکنینەوەی لە جیاتی بەشانە کردن. [بڕ:وێنەی١٠٣] (تێبـ.): هەندێ تووکی وەک «بەرگن»، «ڕۆنگ»، «کووروو» کە بە هۆی زۆر ناسک و زەریف بوون، یا کورت بوونی لیسپ، وەبەر شانە نایەن، لە شوێنێک کۆ دەکرێنەوە و بە شوولّ لێیان دەدرێ تا بپشکنرێن.

بەن بادان ban bādān: ←بادان

بەن هەڵکردن ban haĺkərdən: ←هەڵکردن

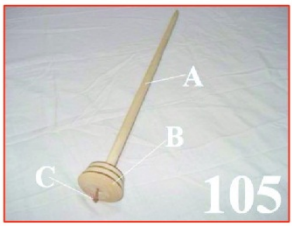
بە نیوەڕێس دان ba nîwaŕes dān: دانی خوری یا مەرەز بە کەسێک، بۆ ڕستن، لە بەرامبەر مزە و حەقدەستی نیوەیی‌دا. [بڕ: تەشی‌ڕێس؛ بە تەشی‌ڕێس‌دان]

پتە لێکوشین pəta lekušîn: ڕادانی خوری لە مابەینی قامکی شادە و قامکە گەورەدا، لە کاتی خول‌خواردنی تەشی. [بڕ:وێنەی١٠٤] (تێبـ.): تەوژمی نێوان ئەو دوو قامکە تا پتر بێ، ڕیس باریکتر دەردێ. □«پتەی لێمەکوشە با ڕیسەکە زۆر باریک نەبێ».

پشکنینەوە pəškənînawa: لێک بڵاوکردنەوەی پەشم یا لۆکەی پەستێوراو، بە دەست یا بە شانە.

پنج pənc: ئەو بەشە خوری یا مەرەزە کە شۆرابێ و پشکێنرابێ، بەڵام هێشتا بەشانە نەکرابێ. □«پنجێکم لەو خوریە بدەیە با بەشانەی کەم».

تـــاوولوێ کـــردن kərdən tāwulue: ←هەڵکردن

تەشی taší: ئامرازێکە لە دار، بریتییە لە کلک A و سەلک B و نووک C، کە خوری و مەرەز و موو و لۆکەی پێ دەڕێسرێ و دەکرێتە هەودا. [بڕ:وێنەی۱۰۵] ≠«تەش؛ جیکنە؛ چریغ؛ چیکن؛ خەڕەک؛ دووخ؛ دووک؛ دووکەک؛ دویک؛ دیفک؛ کلاّفە؛ لۆتەر؛ لەتەرە؛ لەتەرێ؛ نەتەرە؛ دیک[لە دیالێکتی «لوڕی»دا][٥٦]».

لە زمانی (گیلەکی)دا «تشی=تەشی taší»[٥٧]و لە شێوەزاری (یەزدی)دا «اشتی=ئێشتی eštî»[٥٨] پێدەڵێن. فا.«دوک=دووک؛ کرتلا=کەرتلا». ع.«مغزل=میغزەل». ◄لە مەتەڵی کوردیدا دەڵێ: «ئەوە چێ، چنارێکە و سەربانێکە و گۆچانێکە؟ [تەشی]»[٥٩]؛ «کلکی لە دارە، ئالّقەی لێبزمارە، پەتکی هەوسارە! [تەشی]»؛ «دار لە داری، پەتک هەوساری، ئاسن لە زاری! [تەشی]»[٦٠]. لە پەندی پێشینانی لوڕیدا دەڵێ: «دۆختەر د دیکەڕشتە وا دا بەرە»، واتە: کچ لە تەشیڕستندا وەک دایکی خۆی دەچێ.[٦١]

تەشی ڕستن taší ŕəstən: لە دەوری یەک هاڵاندنی لیسپی خوری و مەرەز بە تەشی و کردنی بە هەودا، کە کارێکی ژنانەیە. [بڕ:وێنەی۱۰٦] ≠«دیکەڕشتە[لە لەهجەی «لوڕی»دا]». (تێبـ.): خوری یا مەرەز، تا دەگاتە ئەوەی بڕێسرێ، ئەشێ لە پەز یا بزن ببڕدرێتەوە، بشۆرێ، وشک

---

٥٦. بڕ: فرهنگ لری، ل٦٣

٥٧. بڕ: فرهنگ گیل و دیلم«فارسی-گیلکی»، محمود پاینده لنگرودی، انتشارات امیرکبیر، چاپ دوم، تهران ١٣٧٥

٥٨. واژەها و گویشهای یزدی، ص١١

٥٩. هەتەڵەی کوردی، ل١٢

٦٠. هەتەڵەی کوردی، ل١٢

٦١. بڕ: داستانها و زبانزدهای لری، ص٦٠

بکرێتەوە، بنی بدرێتەوە، بپشکنرێتەوە، بکرێتە هۆرپە، هۆرپەکە هەڵوێزنرێ، بەرە بەرە لە مەچەک بهاڵێنرێ، ئەمجار هەودا هەودا برێسرێ و لە دواییین قۆناغدا بادرێ. ئەو کولّکانەی کە بە تەشی دەڕێسرێن بریتین لە: خوری، مەرەز، کوورووە، موو، لۆکە، تووکی کەرووشک، تووکی وشتر، ڕۆنگ.

□تایێکی ڕیشەیی دڵ بە نووکی غەمزەدا دا
دەستێکی بۆ سەما برد ڕووبەندی ماهی لادا
نافەی گوڵی بە دەرکەوت[٦٢] عەتری بە دەم سەبا دا
باریک و لووس و نازگ وەک زولفی خاوی بادا
وەک شاخی گوڵ بەلادا، شیرین تەشی دەڕێسێ.[٦٣]

◄ «تەشێ تەشمەتۆرێ، بە حەوت سالان لینگێک گۆرێ، ئەویشم لێدەخەنە تەندووڕێ»، دایک بە کچۆڵەی تازەکار دەڵێن، کە خۆیان فێری تەشیڕستن دەکەن؛ واتە: خوریەکەم لێخەسار مەکەن و لێر و لەوێ فڕێی مەدەن. زاراوەی «ڕستن» بە مانای «زۆر بڵێیی و زۆر قسە کردن»ە □«مەیڕێسە»، واتە: هیندە قسە مەکە، بێدەنگ بە. کینایەی «تەشی لەبەر ڕستن» بە مانای «جاملووسی و ماستاوکەری»یە. □«تەشی لەبەر دەڕێسێ»، واتە: کلکە سووتەی لەبەر دەکا، خۆی لە لا شیرن دەکا.

□تا بژیوێکی بە دەست بێنی بە ڕۆژ و شەو برا
بۆ تەشی ڕستن لە بەر ئەم خەڵکە نەسرەوتی ئەتۆ.[٦٤]

تەشی ڕێس taší ŕes: ١-ئەو کەسە کە تەشی دەڕێسێ. ◄«تەشیڕێس ئەگە تەشیڕێس بێ، بە کلکی کەڕێش دەتوانێ بڕێسێ»، واتە: کەسێکی کارامە و لێزان بێ، لە ئەنجامدانی کارەکەدا بیانوو ناهێنێتەوە. ٢-مزە و حەقدەستی ڕستنی تەشی. ◄«ئی خۆی دەدا بە تەشی ڕێس، ئی خەڵکی وەردەگرێ بە نیوەڕێس»، واتە: خوری خۆی دەدا بە حەقدەستی تەواو

---

[٦٢]. زۆربەی سەرچاوە دەستنووسەکان: «عەیان بوو».

[٦٣]. دیوانی وەفایی، لێکۆڵینەوەی: محەمەد عەلی قەرەداغی، چاپخانەی کۆڕی زانیا ری کورد، بەغدا، ١٩٧٨، ل١٩٢-١٩٣

[٦٤]. مامۆستا مەلا کەریمی هونەرمەند (فیدایی)، دیوانی «دەسدێن»؛ دەستنووس.

بۆی بڕێسن، کەچی خۆری خەڵک وەردەگرێ و بە نیوە حەقدەست بۆیان دەڕێسێ؛ کینایەیە لە کار و زەحمەتێک کە ئاکامەکەی بێهوودە و مایە باش بێ، یا تەنانەت زیانی هەبێ.

□تەشی‌ڕێسی باش بە کلکی کەرێ

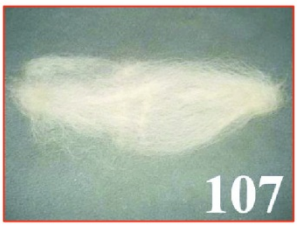
تەشی دڕێسێ، نالێ: ناکرێ![٦٥]

□من تەشی ڕێسێکی وەک شیرنی وەفاییم بۆ چیە

کیژی وریای چاوکراوەی فێرە زانینم دەوێ.[٦٦]

تێژەخۆری tîjaxurî: ←سەرۆک

تێکەڵ کردن tekaĺ kərdən: ←لێکدان

چەپک čapək: پنجێک خۆری یا مەڕەزی بەشانەکراو. □«ئەو چەپکانەم بۆ بکە هۆرپە، تا بیانڕێسم». [بڕ:وێنەی١٠٧]

خاوپەڕ xāwpaŕ: بەنی نیوە خاوی تا ڕادەی پێویست بانەدراو.

خاوک xāwək: ئەو ڕیسەی کە لە بنۆک ساز دەکرێ و لە بەر ئەستووری بەکاری جۆڵایی یا چنین نایە، بەڵکوو دەکرێتە «گوریس»، «سێتا، کە بەنێکە بە سێ‌لۆ بادرابێ»، «گوێلەوسار»، «تێڕ»، «جەواڵ»، «فرێت، کە بەنێکی ئەستووڕە و بۆ ڕایەڵی بەڕە کەڵکی لێوەردەگیرێ» و شتی لەم بابەتە. هەروەها دوو چەشن بەڕەشی لێ‌ساز دەکرێ کە بریتین لە: «بەڕەی نەخشین یا گوڵ سنۆبەر»، «بەڕەی تەشبی‌گوڵ» کە ئەمەیان لە بەڕەی نەخشین ماقوولّترە و دەکەوێتە هەنگاوێک خواروو‌ی فەڕش.

خوری شوشتن xurî šuštən: شوشتن و خاوێن کردنەوەی پەشمی ئاژەڵ و ئامادە کردنی بۆ ڕستن یا دەکار هێنان. شوشتنی خوری زۆرتر کارێکی

---

[٦٥]. دیاری نوێ، ل٦٦

[٦٦]. مامۆستا هێمن ١٩٢١-١٩٨٦؛ پارچەی «فرمێسکی ڕەنوو»،

بڕ: بارگەی یاران، سەرجەمی شیعری هێمن، بە سەرپەرشتیی: بەدران ئەحمەد/عوسمان دەشتی، بڵاوکراوەی ئاراس، چاپی یەکەم، هەولێر٢٠٠٣، ل٢٦٤

ژنانەیە، کە لەسەر کانی یا دم چۆم، بە کوتەک ئەنجام دەدرێ. ◄«خوری شۆر» ئاماژەیە بە لێدانی توند و بە زەبر؛ □«گرتم خوری شۆر لێم دا»، واتە: گرتم لێدانێکی توند و لە زەبرم لێ دا.

ڕستن: ŕəstən: ←تەشی ڕستن

ڕۆنک ŕonk: ←ڕۆنگ

ڕۆنگ ŕong: ئەو پەشمەیە کە بۆ جاری دووەم لە دابەستە بڕدرابێتەوە، کە نە (بەرگن)ە و نە (خوری)یە. یەکەمجاری بڕینەوەی بەرخ، «بەرگن»ە، لە دووهەمجاردا کە حەیوانەکە «ڕەتەوی»یە، واتە نە بەرخە و نە کاوڕە، تووکەکەی «ڕۆنگ»ە. ڕۆنگ سەبارەت بەوە کە لیسپی درێژ نییە، بە شانە ناکرێ، بەڵام بەشوو دەکرێ و دەڕێسرێ و تێڕ، جەواڵ، گوریس، دمبێنی مەشکە، دەسبێن و ئەو چەشنە شتانەی لێساز دەکرێ؛ هەڵبەت چونکە لیسپی کورتە، ڕستنی زەحمەتە و کەمتر دەڕێسرێ، بەڵکوو دوای شوشتن و بەشوو کردن، زۆرتر بۆ نێو لێفە و دۆشەگ کەڵکی لێوەردەگیرێ. /«ڕۆنک».

سریلە sərîla: گرمووڵەی خوری، کە لە کاتی بەشانە کردندا لەگەڵ بنۆک بە بنی شانەوە دەمێنێ. ئەگەر سریلە بکەوێتە ناو سەرۆک، لە وەختی ڕستندا دڵۆ دەخاتە نێو ڕیسەکە و خراپی دەکا. [بڕ:وێنەیA-۱۰۸]

سەرۆک sarok: پەشمی ئاژەڵ لە کاتی بەشانە کردندا، لێک دەپشکنرێ و ئەو بەشەی کە لیسپی درێژە بە سەری شانەوە دەمێنێ و لێدەکرێتەوە و دەڕێسرێ بۆ تەنینی شتی زەریف و بایییداری وەک بەرماڵ، جاجم، پۆپەشمین، بووزوو؛ یا چنینی سەرکڵاوە، گۆرەوی، کراس، دەستەوانە. /«تیژەخوری». چا:«لیسپ؛ بنۆک». [بڕ:وێنەیA-۱۰۹]

سەلکەتەشی salkataŝî: پارچە داڕێکی خڕە، نێوەڕاستەکەی کون کراوە و دەسەری کلکەتەشی خراوە و دەبێتە هۆی ئەوە کە تەشی بە دەوری خۆیدا بسووڕێ. [بڕ:وێنەیB-۱۰۵] ◄گیانلەبەری ملباریک و سەر زل بە سەلکەتەشی دەشوبهێنرێ.

شانە šāna: ئامرازێکە لە دار، کە دوو دەستە شیشی نووک تیژی لە گوێن «شووژن»ی بە قیتەوە لە سەر دامەزراوە و بنی دەرزییەکان بە سیرمە بەستراوە و پەشمی ئاژەڵی پێ دەپشکنرێ.

[بڕ:وێنەی۱۱۰]

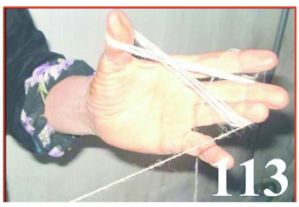

قانگڵە qāngĺa: ئەو بەشە بەنەی کە لەسەر قامک هەڵدەکرێ. [بڕ:وێنەی۱۱۱و۱۱۲] □«قانگڵەیەکم دەزوو بۆ بێنە».

قانگڵە کردن qāngĺa kərdən: هەڵکردنی بەشە خوریی ڕێسراو لە سەر قامکی دەست، بەر لەوەی لەسەر تەشییەکە هەڵبکرێ. [بڕ:وێنەی۱۱۳]

کرێژ kəŕej: بریتییە لەو چڵک و چەورییەی کە بە خوورییەوە نووساوە و لە کاتی بەشانە کردندا هەڵدەوەرێ و لە دەوری شانە کۆ دەبێتەوە؛ ڕەنگ قاوەیی و وردە و لە تووتن دەکا.

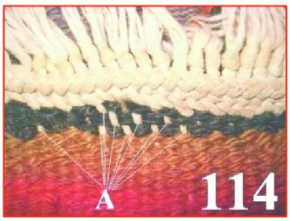

کلکەتەشی kəlkataŝî: ئەو بەشە لە تەشییە کە ڕیسی لەسەر هەڵدەکرێ، و بریتییە لە داڕێکی باریکی لووس، کە بنی ئازادە و سەری چووەتەوە ناو سەرەتەشی. [بڕ:وێنەیA-۱۰۵] ◄ گیانلەبەری کز و لاوازی پێدەشوبهێنرێ. □«دەڵێی کلکەتەشییە»، واتە: زۆر لاوازە.

کلوو kəlû, klû: ←هۆرپه

کلوو کردن kəlû kərdən, klû kərdən: ←هۆرپه کردن

کووروو kûrû: تووکی نەرمی بن مووی بزن، کە بە شانەی دەنک درشت لە بنی موو دەردەکێشرێ و دەڕێسرێ. کووروو بە هۆی نەرمی و ناسکی، لە کاری جۆلاییدا کەڵکی لێوەرناگیرێ، بەڵام بە سەرکڵاوە و گۆرەوی و دەستەوانە دەچندرێ. بە شانەش ناکرێ و سەرۆک و بنۆکی نییە؛ دەشۆرێ، وشک دەکرێتەوە، بەشوو دەکرێ و دەڕێسرێ و خۆڕەنگە. ≠«کیرک kîrək[لە دیالێکتی «لوڕی»دا][٦٧]». فا.«کرک=کۆرک» چا:«بەشوو کردن».

گڕگە gəŕga: وەدەرکەوتنی ڕایەڵ بە نێوان «پۆ»دا، بە هۆی لە باڵێەک پەستێوراوی و چڕی. (تێبـ.): ددانیش کە بە هۆی درشتی و زەقی بە نێوان لێودا وەدەر کەوێ، پێی دەڵێن «گڕ»؛ گڕگەش لە تەنراودا دیمەنی هەر وەکوو ئەو ددانەیە کە زەق بووبێتەوە و بە مابەینی لێودا هاتبێتە دەر.[٦٨] [بڕ:وێنەیA-١١٤]

لێکدان lekdān: پێکەوە لەسەرڕا بە شانە کردنی دوو ڕەنگ خوری یا مەرەزی بە شانە کراو، بۆ ساز کردنی ڕەنگێکی نوێ. کەوایە ڕەنگی لێکدراو، خۆڕەنگێکی ساز کراوە. (تێبـ.): مەرەزی بە شانە کراوی ڕەش و سپی، سەرلەنوێ بە شانە دەکرێتەوە و دەبێتە «شینکی»؛ ڕەش و سوور دەبێتە «گرژاڵی»؛ سپی و سوور دەبێتە «سپات» واتە «کرێمی». چا:«خۆڕەنگ».

موو mû: تووکی بزنە موو، کە لە جۆلاییدا دەکار ناکرێ، ڕەنگ ناکرێ و خۆڕەنگە، ڕەنگەکانی موو بریتین لە: ڕەش، سپی، سوور، شینکی،

---

[٦٧]. بڕ: فرهنگ لری، ل١١٩

[٦٨]. مامۆستا قادری فەتتاحی قازی ئەم وشەیەی بە شێوەی «گرگە gərga » تۆمار کردووە. بڕ: صنعت جولایی، ص٧٨

خورمایی، نەباتی و زەرد. وەکی خوری دەشۆرێ و بەشانە دەکرێ و سەرۆک و بنۆکی لێدەگیرێ و دەڕێسرێ و «گوریس» و «دەوار»ی لێساز دەکرێ؛ بەڵام ئەگەر هەودایەک موو و هەودایەک بەن، بە تاوولوێ هەڵکرێ و بادرێ، شتی زەریفتری وەک «کەژوو»، «قەیاسە»، «دەسرازە»، «زارمبێنی مەشکە» و «دەسبێن»ی لێدەهۆنرێتەوە.

نووکەتەشی nûkataší î: بزمارێکی باریکی سەر خواردە، لە سەلکی تەشی دادەکوترێ تا هەودای ڕیس ڕابگرێ. [بڕ:وێنەیC-۱۰۵] ◄«نووکەتەشی ساز کردن»: بڕیتییە لە هاتوهووریای زۆر کردن بۆ ئەنجامدانی کاری بچووک و کەم بایەخ.

نیوەڕێس nîwaŕes: چەشنێک مزە و حەقدەستی ڕستنی تەشی. [بڕ: تەشیڕێس؛ بە تەشیڕێس دان؛ بە نیوەڕێس دان].

هۆرپە horpa: بەن یا هەر شتێکی کە درێژکوولّە پێچرابێتەوە، نەک بە گۆ. [بڕ:وێنەیA-۱۱۵]/«کلوو».

چا:«هەڵوێزنان».

هۆرپە کردن horpa kərdən: لوولە کردنی خوری یا مەرەزی بەشانە کراو و ئامادە کردنی بۆ ڕستن؛ هەروەها پێچانەوە و هەڵکردنی هەر شتێک بە شێوەی درێژکوولّە، نەک بە گۆ. [بڕ:وێنەی۱۱۶] /«کلوو کردن». چا:«هەڵوێزنان».

هەڵکردن haĺkərdən: کاتێک کاری ڕستنی دوو تەشی تەواو دەبێ، تەشیڕێس هەر دوو تەشی لە پەنای خۆی دادەنێ و سەری هەودای هەر دوو ڕیس دەگرێ و وێکڕا سەرەتا لەسەر قامکەکانی هەڵێدەکا و ئەمجار لە قامکی دادەمالّێ و وەکوو گۆیەکی بچووک بە دەستییەوە دەگرێ و هەروا لەسەر گۆیەکەی زیاد دەکا تا ڕیسی هەر دوو تەشی تەواو دەبێ و بەنەکە دەبێتە گلۆلّە؛ بەم کارە

دەڵێن «هەڵکردن». لە هەڵکردندا بەن دەبێتە دوو لۆ و ئامادە دەبێ بۆ «بادان». /«تاوولوێ کردن». □«ئەو تەشییانەم بۆ تاوولوێ کە». ◄ باوەڕی ڕەمەکی وایە کە، بەن لەسەر هەر شتێک هەڵکرێ، لە ڕۆژی قیامەتدا دەبێ ئەو شتە بخورێ. هەر بۆیە ژنان هەوڵ دەدەن بەن لەسەر کاغەزی پێچراوە و لەتکە تەختە و دار و بەرد و... هەڵنەکەن. بەر لە هەڵکردنی بەن، وەکوو پشک، هەر دوو تەشی بە ناوی دووکەسەوە نێودێر دەکەن، هەر کەسە تەشی خۆی دەناسێتەوە، لە دواییدا تەشییەک زوو تەواو دەبێ و تەشییەک لەسەری دەمێنێ، ئەوەی لەسەری دەمێنێ، گران و سەنگینترە لەوی دی.

هەڵوێزنان haĺweznān: لە ئامادەکردنی خوری یا مەڕەزی بەشانەکراو بۆ ڕستن، دوو کەس هاوکاری دەکەن بەو چەشنە، کە یەک دەیکاتە هۆرپە و یەکیش لە بەرەوە هۆرپەکە هەڵدەوێزنێ، واتە سەری هۆرپەکە دەگرێ و بە میزانێکی نە زۆر ئەستوور و نە زۆر باریک ڕایدەکێشێ و لە تەشی دەهاڵێنێ تا پاشان تەشیڕێس بیڕێسێ. [بڕ:وێنەی۱۱۷]

(D) کرەکانی جۆڵایی

ئەو کرانەی بە دەزگای جۆڵایی دەتەنرێن بریتین لە:

بووزوو bûzû: یەکێک لە کرەکانی جۆڵاییە کە تایبەتی جلوبەرگی پیاوانەیە و خەیات پانکۆچۆغەی لێساز دەکا، کە فێنکە و زیاتر هاوینان دەبەر دەکرێ. [بڕوانە ١١٨] بووزوو لە بەنیش ساز دەکرێ، بەڵام بووزووی پەسند ئەوەیە کە لە مەڕەز بێ. مەڕەز وەکی بەن لە لای پەنگڕێز پەنگ ناکرێ، بەڵام بە «پۆنیاس»، «تۆپکڵە گوێز» و «ئاخشەری یۆنجە» هەندێ دەسکاریی پەنگی دەکرێ؛ هەروەها بە «لێکدان»ی دوو پەنگ مەڕەزیش پەنگێکی نوێ ساز دەکرێ. مەڕەزی ڕێسراو بۆ بووزوو، لە کاتی ڕایەڵ کردندا دەبێ بەڕەبەرە گڵۆڵەکەی لە چرێش هەڵبکێشرێ تا خۆڕاگر و شەق بێ. تەنینی بووزوو لە کاری جۆڵاییدا جیاوازی لەگەڵ کرەکانی پێشوو هەیە و گورد و شەی تایبەت بە خۆی دەخوازێ، کە بچووکترە و ئەشێ گورد و شەی دەزگا بگۆڕدرێ. ئەگەر دەفەی دەزگاش قورس و گەورە بێ، ئەشێ بگۆڕدرێ و دەفەی سووکتری وەسەر خرێ، چونکە بەنی بووزوو یەک هەودا و ناسکە و لەوانەیە بە زەبری دەفە بپسێ. بووزوو هەر یەک تەختەیە و بە درێژاییی بیست گەز بە سەریەکەوە دەتەنرێ، پاشان بۆ ساف کردن لە «کۆل» دەدرێ. ڕەنگە پەسندەکانی بووزوو بریتین لە: ڕەش، سپی، سوور، شینکی، نەباتی، گرژاڵی، سوورگوێز، سپات. بووزوو چونکە هیچ نەخشێکی لەسەر نییە، پێی دەڵێن ساکار، بەڵام دەکرێ لە ڕایەڵدا خەتی تێباویژرێ، کە ئەوەمیش هەر بە ساکار دەناسرێ. لە کری

ساکاردا، له سەرەتاوە تا دوایی هەر بە یەک مەکووک کار دەکرێ. بۆ تەنینی بووزوو ئەشێ گوردەکان دوو بە دوو لێک ببەسترێن، واتە دوو گورد کاری یەک گورد بکەن، و دوو پێتاتەش وەلا بنرێ.

بەرمالّ barmāĺ: کرێکی دوو تەختەییە، بە درێژاییی گەز و نیوێک تا دوو گەز ساز دەکرێ و تەنیا بۆ نوێژ لەسەر کردنە. [بڕ:وێنەی۱۱۹] وێنەی پەسند و تایبەتی بەرمالّ، «کەشکۆلّ»ە، کە «میحراب»یشی پێدەگوترێ. ئەندازەی بەرمالّ زۆرتر بە کەشکۆلّ حیساب دەکرێ، واتە بەرمالّی بچووک یەک کەشکۆلّ، بەرمالّی مامناوەندی دوو کەشکۆلّ و بەرمالّی گەورە و تەواو سێکەشکۆلّی تێدایە.

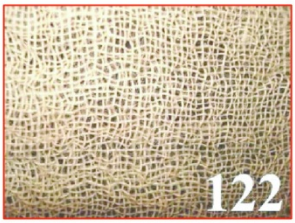

[بڕ:وێنەی۱۲۰] بەرمالّ هەمیشە دوو ڕەنگی تێدا دەکار دەکرێ کە یەک لەو دوو ڕەنگە دەبێ سپی بێ، وەک سپی و ڕەش، سپی و سوور، سپی و نەباتی. پەسند وایە کە ڕەنگی سپی بکەوێتە تەختی بەرمالّ. ◄ «بەرمالّ لەسەر ئاو گەڕان»، واتە: زۆر مسوڵمان و بە دین بوون.[بە تەشەر] □«بەرمالّی لەسەر ئاوێ دەگەڕێ.» ≠«جانماز؛ جانوماز؛ جارماز؛ دووگرد؛ دووگورد؛ دووگور؛ مازڵۆخ؛ پێشمالّ؛ دووگوردی؛ شەملّ؛ شەڵ؛ شەملک؛ ڕووخست». فا.«جانماز = جانەماز؛ تسلیخ = تەسلیخ؛ تشلیخ = تەشلیخ». ع.«سجاده = سەججادە».

پۆپەشمین popašmîn: کرێکی تەنک و ناسکی چوار تەختەییە بەدرێژاییی دوو گەز و چارەگێک، واتە دوو میتر و بیست و پێنج سانت، یا لانیکەم دوو میتر. بۆ فێنکی و نوستنی هاوینان ساز دەکرێ. [بڕ:وێنەی۱۲۱] پۆپەشمین ڕەنگی سپی و

نەخشی ساکار و کرەکەی شاشە، [بڕ:وێنەی۱۲۲] کەوایە ئەویش وەکی بووزوو لە سەرجەمی کارەکەدا هەر یەک مەکووکی دەوێ. هەندێ جار بۆ جوانی هێڵی ڕەنگاوڕەنگی لە کانوا تێدەخرێ. لە تەنینی پۆپەشمینیشدا هەر وەک بووزوو گوردەکان دوو بە دوو لێک دەبەسترێن و دوو پێتاتەش لەکار دەخرێن؛ هەروەها چونکە بەنی ئەویش ناسک و یەکھەودایە، ئەشێ دەفەی سووکی بۆ دەکار بکرێ. ≠«پووپەژمین؛ سەرئەناز». فا.«شمد = شەمەد؛ دامک = دامەک».

جاجم **cācəm**: کرێکی چوار تەختەیە بە درێژایی دوو گەز و چارەگێک، واتە دوو میتر و بیست و پێنج سانت. نوێنووبانی تێوەدەپێچرێ و بە دیواری وتاغەوە هەڵدەپەسێردرێ بۆ پشت وێدان. [بڕ:وێنەی۱۲۳] پێنج ڕەنگی سوور، زەرد، کەسک، نارنجی و شین لە جاجمدا دەکار دەکرێ، بەڵام هەتا سێ ڕەنگ پەسندترە. تا ژمارەی ڕەنگەکان زیاتر بێ، کاری تەنینی جۆڵا گرانتر دەبێ و ماوەیەکی پتر دەبا. /«چارشێو؛ چارشێونوێن». ≠«یەیشی yayšî[لە دیالێکتی «لوڕی»دا، هەروەها چەشنە چارشێونوێنێکی تریش لە لوڕستان هەیە کە بە لوڕی «ماشتە māšta» و بە لەکی «جوولین cûlîn»ی پێدەگوترێ.][69]» فا.«جاجیم = جاجیم؛ موج = مەوج».

جاو **cāw**: کرێکی جۆڵایی ڕیس ئەستووری زبرە کە لە لۆکەی ڕێسراو دەتەنرێ، جا یا بە سپێتی یا بە ڕەنگکراوی جلکی پیاوانە و ژنانەی لێدروست دەکرێ. ≠«چاپان؛ جاوگ؛ هەڵاوە؛ کرواس؛ جانگ». فا.ع.«کرباس=کەرباس». ◄«بێدەرپێ گەزە جاوی دە خەونی دێ»، واتە:

---

[69]. بڕ: فرهنگ لری، ل۱۳۲ و ۱۵۹؛ فرهنگ لکی، ل۳۵.

هەژار خەون بە ئاواتەکانییەوە دەبینێ. «جاو ڕایەڵ کردن»، واتە: هاتوچۆ کردنی زۆر. □«ئەو هاتوچۆیەت لە چێ؟ خۆ جاوی ڕایەڵ ناکەی!».

□ حاسڵی عیشقم کراسی میحنەتە
موردە نابا مالّی دونیا غەیری جاو.[٧٠]

چارشێو čāršew: ← جاجم

چارشێونوێن čāršewnuen: ← جاجم

خام xām: کرێکی جۆڵایی‌ی ڕیس باریکی سفتە کە لە لۆکەی ڕێسراو دەتەنرێ، بە ڕەنگکراوی یا نەکراوی جلکی پیاوانە و ژنانەی لێدروست دەکرێ. ع.«متقال=میتقال؛خام».

قەدەک qadak: تەنراوی لۆکە، بە ڕەنگکراوی؛ جاو یا خامی ڕەنگکراو.

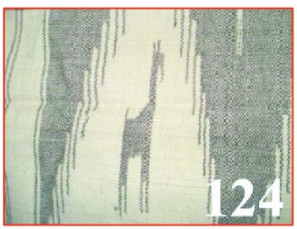
٧٠. عەبدولڕەحمان بەگی ساحێبقران(سالم) ١٨٠٠-١٨٦٦؛
بڕ: دیوانی سالم، گیوی موکریانی(چاپی ئۆفسێت لە لایەن محەممەدی سەقز)، ؟، ؟، ل١٠٨

(E) نەخشی کرەکانی جۆڵایی

«نەخش» بریتییە لەو وێنە و هێڵ و نیشانانەی کە جۆڵا لەسەر کرەکانی دەسکاری خۆی دەیانتەنێ. ئەو نەخشانە دووەدەستەن: ١- نەخشە بنەڕەتییەکان ٢- نەخشە لاوەکییەکان.

نەخشە بنەڕەتییەکان، ئەو دەستە وێنانەن کە لە زۆر کۆنەوە دەکار کراون و خاوەنی دیاریکراویان نییە و بریتین لە: «بڕبەندی، پەنجە، چاوکەڵەبابە/پێڵەوەرگێڕ/پێوەرگێڕ/کۆجیلکە، دامە، ساکار، شانە، قامکە، کەشکۆڵ/میحراب، گۆل، لاپەنجە، مالّ، میلوماش، نێوکەشکۆڵ.»

نەخشە لاوەکییەکان، ئەو دەستە وێنانەن کە جۆڵا بە زەوق و سەلیقەی خۆی لە سروشتی دەوروبەر وەری دەگرێ و دەیخاتە ناو تەنراوەکەی. لە وێنەکانی خواروودا، دوو وێنەی «ئاسکەکێوی» و «ماسی» لەم دەستەن. وێنە ئاسکەکێوییەکە کاری «وەستا برایمی عەبدوڵڵاهی»، دانیشتووی باغی شایەگانی مەهابادە. نەخشە لاوەکییەکان لە لایەن وەستایانی تەوە وێنەیان لەبەر دەگیرێتەوە و دەستاودەست دەڕۆن و لە داهاتوویەکی دووردا دەکەونە خانەی وێنە بنەڕەتییەکان؛ وەک «وێنە ماسی» کە نەخشێکی لاوەکییە و لە «وەستا مەحموودی مەعرووفی»م وەرگرت، بەڵام لە ڕووی وێنەیەکی تر هەڵیگرتبۆوە و خاوەنەکەی نەدەناسی، چونکە لەوانەیە ئەویش لە کەسێکی تری وەرگرتبێ. نەخشە لاوەکییەکان دەکرێ دار، باڵندە، یا هەر شتێکی تر بن.

ئاسکەکێوی āskakewî: وێنەیەکە لە ئاسکەکێوی دەکا، زۆرتر بۆ «نێوکەشکۆڵ» دەکار دەکرێ. ئاسکەکێوی لە

وێنە لاوەکییەکانی کرە و جۆلاّ بە زەوق و سەلیقەی خۆی سازی دەکا. [بڕ:وێنەی١٢٤].

بڕبەندی bərbandî: دەستەیەک گۆشەی ڕوو لە سەر و ڕوو لە خوارن، دەکەونە پەنای یەکتر و وەکی ددانەی بڕبەند دەچن. لەم وێنەیەدا جۆلاّ لەسەر پێتاتەکان لاق ناگۆڕێ و تا وێنەکە دوایی دێ هەر لەسەر یەک نەزم دەڕوا. وێنە بڕبەندی بۆ جاجم و بەرمالّە. [بڕ:وێنەی١٢٥]

پەنجە panca: وێنەیەکی جاجم و بەرمالّە، بەلاّم پتر بۆ جاجم دەکار دەکرێ؛ بریتییە لە خەتێکی پان و چەند قامکەیەک، کە وەکی لەپی دەست و پەنجە دەچێ. [بڕ:وێنەی١٢٦].

پێلەوەرگێڕ pelawargeŕ: ←چاوکەلّەبابە

پێوەرگێڕ pewargeŕ: ←چاوکەلّەبابە

چاوکەلّەبابە čāwkaĺabāba: بریتییە لە کومەلّێک چوارگۆشەی بچووک لە پەنای یەکتر، کە تایبەتی جاجم و بەرمالّە. لەم وێنەیەدا جۆلاّ هەتا هەشت هەودا بە نەزمێک کار بە پێتاتە دەکا و هەشت هەودای تر بە پێچەوانەی هەمان نەزم دەگەڕێتەوە؛ واتە وێنە بڕبەندییەک ساز دەکا و پاشان هەمان وێنە بەراوەژوو ساز دەکاتەوە و «لەوزی» لێدروست دەکا. ئەم وێنەیە بۆ جاجم و بەرمالّە. /«کۆجیلکە؛ پێوەرگێڕ؛ پێلەوەرگێڕ». [بڕ:وێنەی١٢٧]

دامە dāma: تایبەتی کرێ ساکاری وەک پۆپەشمینە، و بریتییە لە ڕیزە خەتێکی باریکی مەودادار بە کانوای ڕەنگاوڕەنگە هەم لە پۆ و هەم لە

ڕایەڵدا. ئەم خەتانە کە دەکەونە سەر یەکتر، چاوەچاوەی چوارگۆشەی لەگوێن ڕۆخی یاریی دامە و شەترەنج ساز دەکەن.

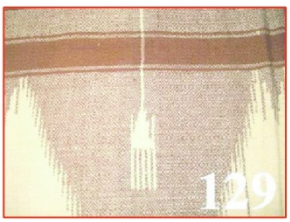
ساکار sākār: تەختی سادە و بێنەخشی کر. بە کرێک دەگوترێ کە تەنیا یەک ڕەنگی تێدا بەکارهاتبێ و هیچ نەخشێکی لەسەر نەبێ. لە کری ساکاردا جۆلا لە سەرەتاوە تا دواییی کارەکە هەر یەک مەکووک بەکار دێنێ. ئەگەر لە «ڕایەڵ» یا «پۆ»دا خەتیشی تێباوێژرێ، هەر بە ساکار دەناسرێ.

شانە šāna: بریتییە لە سێگۆشەیەک بە چەند قامکەی باریکەوە کە لە شانەی سەرداهێنان دەکا. ئەم وێنەیە بۆ جاجم و بەرمالّە. [بڕ:وێنەی۱۲۸و۱۲۹].

قامکە qāmka بەو خەتە باریک و هاوشانانە دەگوترێ کە بە لاجامەی کەشکۆڵەوە دەکێشرێن[بڕ:وێنەی۱۳۰].

کۆجیلکە kocîlka: ←چاوکەڵەبابە

کەشکۆڵ kaškoĺ: لەوزییەکی گەورەیە دەکەوێتە نێوەڕاستی بەرمالّ، لە تەنیشتەکانەوە قامکەی باریکی هەیە و لە نێوەندیشدا وێنەیەکی بچووکی بە ناوی «نێو کەشکۆڵ» هەیە. کەشکۆڵ تایبەتی بەرمالّە و لە یەک هەتا سێ جار بۆ یەک بەرمالّ کەڵکی لێوەردەگیرێ. بەرمالّ بە چەندێتیی کەشکۆڵەکانیەوە نێو دەبرێ، وەک: بەرمالّی یەک کەشکۆڵ، بەرمالّی دوو کەشکۆڵ، بەرمالّی سێ کەشکۆڵ. /«میحراب». [بڕ:وێنەی۱۳۱]

گۆل gol: دەستەیەک «پۆ»ی یەکڕەنگن لە تەنراودا، کە دەکەونە پەنای یەکتر و خەتێکی پانی یەکڕەنگ دەنەخشێنن؛ بەڵام چونکە «مالّ» و «میلوماش»ەکانی ڕایەڵ بەسەریاندا تێدەپەڕن، ئەو خەتە پانە

یەکڕەنگە بە سەر یەکەوە نامێنی و بەیناوبەین لێک هەڵدەبڕێ و دەبێتە ڕیزێک چاوەچاوەی چوارگۆشەی وەکی حەوز [بڕ:وێنەیA-۱۳۲] و [بڕ:وێنەیB-۱۳۵]. خەتێکی باریک بە ڕەنگێکی جیاوازەوە دەکەوێتە مابەینی دوو گۆل و لێکیان جوێ دەکاتەوە. چا.«مالّ؛ میلوماش».

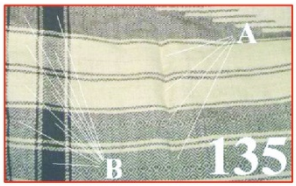

لاپەنجە lāpanca: هەمان وێنە پەنجەیە، بەڵام بچووکترە. (تێب.): سێ یا چوار «لاپەنجە»، وێنە پەنجەیەک پێکدێنن. لاپەنجە زۆرتر بۆ جاجمە، بەڵام لە بەرمالّیشدا کەڵکی لێوەردەگیرێ. [بڕ:وێنەی۱۳۳].

ماسی māsî: وێنەیەکە لە ماسی دەکا، زۆرتر بۆ «نێوکەشکۆڵ» دەکار دەکرێ. ماسی لە وێنە لاوەکییەکانی کرە و جۆڵا بە زەوق و سەلیقەی خۆی سازی دەکا. [بڕ:وێنەی۱۳٤].

مالّ māĺ: دەستەیەک بەنی یەکڕەنگ لە ڕایەڵدا. (تێب.): لە جاجمدا، بۆ هەر تەختەیەک، دە مالّ ڕایەڵ دەکرێ، حوکم نییە هەمیشە دە مالّ بێ، دەکرێ کەمتریش بێ؛ تا مالّەکان زیاتر بن، باریکتر دەبن و تا کەمتریش بن، بەرینتر دەبن. «دە مالّ» بە مانای

دە ڕەنگ نییە، جاجم بە چەشنی ئاسایی سێ ڕەنگە، بەڵام تا پێنج ڕەنگیشی بۆ دەکار دەکرێ، لە ماڵەکاندا ئەم چەند ڕەنگە بەیناوبەین دووپات دەبنەوە و سنووریان بە میلوماش لێک دەگەڕێتەوە. [بڕ:وێنەیA-١٣٥]؛ بەڵام لە بەرماڵدا بۆ هەر تەختە دوو ماڵ لە حاشیەدا ڕایەڵ دەکرێ. [بڕ:وێنەیA-١٣٦]

چا.«میلوماش؛ گۆل»

میحڕاب meĥŕāb: ←کەشکۆڵ

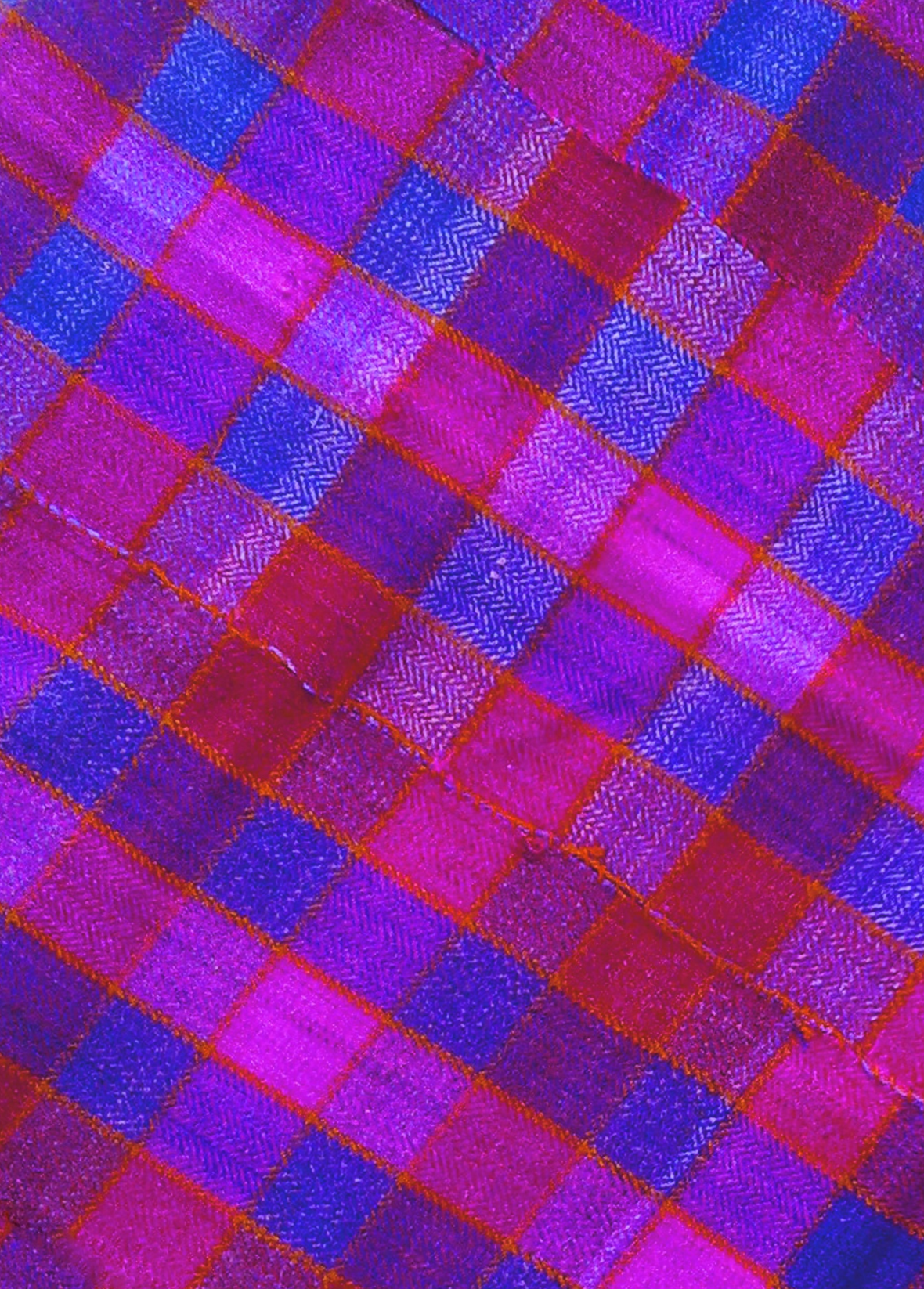
میلوماش mîlumāš: دوو خەتتی باریکن لە ڕایەڵ یا لە «پۆ»دا، هەر یەک لە ڕەنگێک، کە دەکەونە نێوان دوو گۆل یا دوو ماڵ و لێکیان جوێ دەکەنەوە. [بڕ:وێنەی١٣٧] بۆ هەر خەتەی جووتێک و سەرجەم دوو جووت ڕایەڵ دەکرێ.

چا.«گۆل؛ ماڵ».

نێوکەشکۆڵ newkaškoĺ: وێنەیەکی بچووکە دەخرێتە نێوەندی کەشکۆڵەوە. [بڕ:وێنەی١٣٨].

کارگەی جوڵایی
11
٦٣
٥٢
١٤
٦١
٣٢
٤٢
٦٠
٥٧
٤٣
٢٠
٣١
٥٥
٤٢
٣٥
٥٠
٤
٩٩
١٢
٢٩
٩
١٨
٣
٣٣
٤٨
١١٩
٥٣
٧٥
١٣٦
٤٣
١٣٧
٥٦
٩
٣٥
٣٦
٤٤

پێڕستی وشە و زاراوەکان بە گشتی

ئاخشار دان	٣٧-٥٦
ئاخشەر	٣٧-٤٨
ئاخشەر دان	٣٧-٤٨
ئاخشەری یۆنجە	٣٧-٧١
ئاسکەکێوی(وێنە)	٧٥-٧٦
ئاسن	٢٢-٤٧-٥٢-٦٣
ئامالّ قاوەیی	٤٧
ئانیشکە	٣٣
ئوتوو	٥٢
ئێشتی	٦٣
با	٥٩
با دان	١٨-٢٤-٣٤-٣٩-٤٠-٥٥-٥٨-٥٩-٦٠-٦٢-٦٤-٦٥-٦٩-٧٠
باریکان	٦٠
باریکان ڕستن	٦٠
بافەندێ	٤٥
بڕبەندی(وێنە)	٧٥-٧٦
بڕینەوە	٦٠-٦١-٦٦
برینگ	٦٠
بزمار	١٧-٢٥-٢٧-٣٢-٦٣-٦٩
بزن	٥٧-٦٣-٦٨
بنۆک	٦٠-٦١-٦٥-٦٦-٦٨-٦٩
بندانەوە	٦٠-٦٣
بنگرێ	٣٧-٤٣-٥٢-٥٨
بووزوو	١٨-٣١-٣٤-٤٤-٤٥-٤٦-٤٧-٥٠-٥٢-٥٦-٥٧-٦٦-٧١-٧٢-٧٣

به تەشی‌ڕێس دان ٦١-٦٢-٦٩
بەڕە ٣٢-٦٥
بەڕەی تەشبی‌گوڵ ٦٥
بەڕەی گوڵسنۆبەر ٦٥
بەڕەی نەخشین ٦٥
بەرە ٣٨
بەرە دان ٣٨
بەرەتەشی ٦١

بەرەتەشی لێکردن ٦١
بەرخ ٦١
بەرژەنە ١٧
بەرژەنەک ١٧
بەرێنچک ١٧
بەرچەنە ١٧
بەرگرتنەوە ٣٧
بەرگن ٦١-٦٢-٦٦
بەرگیرە ١٧
بەرلێنچک ١٧
بەرماڵ ٣٠-٣١-٣٤-٣٧-٤٠-٤١-٤٣-٤٤-٤٥-٤٦-٤٧-٤٩-٥٧-٥٨-٦٠-٦٦-٧٢-٧٦-٧٧-٧٨-٧٩
بەرماڵی بەرپان ٤٣
بەزاز ٥٤
بەستە ٣٩-٥٦
بەشانەکردن ٦٠-٦١-٦٢-٦٥-٦٦-٦٧-٦٨-٦٩-٧٠
بەشوو کردن ٦١-٦٢-٦٦-٦٨

بەفتەری ۲۵
بەن ۱۸-۲۱-۲۲-۲۴-۲۹-۳۰-۳۱-۳۳-۳۴-۳۵-۳۷-۳۸-۳۹-۴۰-
۴۱-۴۲-۴۳-۴۵-۴۶-۴۷-۵۰-۵۲-۵۳-۵۶-۵۷-۵۸-۵۹-۶۱-۶۵-
۶۷-۶۹-۷۰-۷۱-۷۳-۷۸
بەن ڕایەڵ کردن ۴۸
بەن ڕەیاڵ کردن ۴۸
بەن بادان ۶۰-۶۲
بەن هەڵکردن ۵۳-۶۲
بەند پێتاتە ۱۷
بەنگورد ۱۸-۲۶-۳۰-۳۷-۴۱-۵۴-۵۷
بەنی خاو ۳۹
بەنی کرژ ۳۹
بە نیوەڕێس دان ۶۲-۶۹
بەوش ۲۸
بە هەللاج کردن ۵۵
پاژگورد ۱۸
پڵێتە ۵۶
پتە ۶۰
پتە لێکوشین ۶۰-۶۲
پرتی ۵۶
پردەڵە ۱۸-۳۱-۳۳-۳۵
پسۆک ۳۸
پشت ماسیلکە ۴۰-۴۳-۵۷
پشکنینەوە ۶۰-۶۱-۶۲-۶۳-۶۶-۶۷
پنچ ۶۱-۶۲-۶۵
پوولەکە ۶۰

پووپەژمین ٧٣
پوود ۴۰
پۆ ۱۹-۲۳-۲۵-۲۶-۲۸-۳۱-۳۲-۳۳-۳۴-۳۷-۴۰-۴۲-۴۳-۴۴-
۴۵-۴۷-۴۹-۵۰-۵۲-۵۸-۶۸-۷۷-۷۸-۷۹
پۆپەشمین ۳۴-۳۷-۴۴-۴۵-۴۶-۴۷-۴۹-۵۸-۶۶-۷۲-۷۷
پەتک ۶۳
پەڕ ۱۹-۲۰-۳۴
پەز ۶۳
پەستەک ۶۱
پەشم ۴۰-۴۱-۴۷-۵۶-۶۰-۶۱-۶۲-۶۵-۶۶-۶۷
پەمۆ ۵۶
پەمبۆ ۵۶
پەمبە ۵۶
پەمبی ۵۶
پەمپە ۵۶
پەمپوو ۵۶
پەمگ ۵۶
پەموو ۵۶
پەمە ۵۶
پەنبۆ ۵۶
پەنبێ ۵۶
پەنبی ۵۶
پەنجە(وێنە) ۷۵-۷۶-۷۸
پێ ۴۱-۴۶-۵۴-۵۷
پێتاتە ۱۷-۱۹-۲۲-۲۶-۴۱-۴۲-۷۲-۷۳-۷۶

پێته‌ته ۱۹
پێش‌گیره ۱۹–۳۳
پێشمالّ ۷۲
پێچ ۵۸
پێچالّ ۴۱–۴۲
پێچبادان ۵۸
پێچه‌ک ۱۸
پێچه‌هه‌لّبه‌ستن ۵۸
پێکه‌وه‌دان ۴۲–۵۰–۵۱–۵۶–۵۷
پێله‌وه‌رگێڕ(وێنه) ۷۵–۷۶
پێوه‌رگێڕ(وێنه) ۷۵–۷۶
تار ۲۴–۳۴–۴۰–۴۳–۴۴
تالّ ۴۳
تالّک ۴۸
تان ۲۶–۲۸–۴۰–۴۳–۴۷–۴۸–۴۹–۵۰–۵۸
تاوولوێ کردن ۶۲–۶۹–۷۰
تروندە ۳۰–۳۹–۴۳–۵۳–۵۷
تلّیش ۲۰–۲۸–۳۴
توێکلّ[ی/ه]گوێز ۴۸–۷۱
تووډڕک ۲۸
تووک ۴۰–۵۷–۶۱–۶۲–۶۶–۶۸
تووکی که‌رویشک ۶۴
تووکی وشتر ۴۰–۶۴
تۆڕی جالّجالّووکه ۴۵
ته‌پان ۲۰
ته‌پانه ۲۰–۳۵

تەپەدۆر ٢٨
تەخت ٤٣-٤٤-٤٧-٥١-٧٢
تەختە ٢٥-٢٦-٢٧-٢٩-٣٠-٣١-٤٠-٤٢-٤٤-٤٧-٥٠-٥٢-٧٠-٧١-٧٢-٧٣-٧٨-٧٩
تەسلیخ ٧٢
تەسمە ٢١-٢٤
تەش ٦٣
تەشلیخ ٧٢
تەشی ٢٤-٤٠-٤٩-٥٠-٥٩-٦١-٦٢-٦٣-٦٤-٦٧-٦٩-٧٠
تەشی لەبەر ڕستن ٦٤
تەشیڕستن ٦٣-٦٤-٦٥-٦٦
تەشیڕێس ٤٠-٥٩-٦٠-٦١-٦٢-٦٤-٦٥-٦٩-٧٠
تەقەڵ ٤٠-٥٠-٥١
تەناب ٣٢
تەناف ٢٥
تەنراو ١٧-٢١-٢٣-٢٤-٢٥-٢٧-٣٥-٣٧-٤٤-٥٠-٥١-٥٥-٧٨
تەنین ٢٠-٣٥-٣٨-٣٩-٤٠-٤٢-٤٣-٤٤-٤٥-٤٦-٤٧-٥٢-٥٣-٥٧-٦٠-٦١-٦٦-٧١-٧٢-٧٣-٧٤-٧٥
تەوەرە ٣٢-٣٥
تەون ٣٢-٤٤-٤٧

تێڕ ٦٥-٦٦
تیژەخوری ٦٥-٦٦
تیسک ٥٦
تێکەڵ کردن ٤٨-٦٥
تێل ٢٨

تێوەدان ۱۹–۲۶–۳۸–۴۰–۴۵–۴۷–۵۰–۵۲
جاڵجاڵووکە ۴۵
جاجم ۳۰–۳۴–۳۷–۴۴–۴۵–۴۶–۴۷–۴۹–۵۸–۶۶–۷۳–۷۴–۷۶–۷۷–۷۸–۷۹
جاجم نانەوە ۵۷
جاجیم ۷۳
جارماز ۷۲
جانەماز ۷۲
جانگ ۷۳
جانماز ۷۲
جانوماز ۷۲
جاو ۲۱–۴۴–۴۵–۴۶–۴۷–۵۵–۷۳–۷۴
جاو ڕایەڵکردن ۷۴
جاوەڵووکە ۴۵
جاوەتەنە ۴۵
جاوپێچەک ۱۷–۲۱
جاوپێچک ۲۱
جاوپێچکە ۲۰–۲۱–۲۴–۲۵–۳۵
جاوک ۷۳
جولاهێ ۴۵
جولحا ۴۵
جولی ۴۵
جوولا ۴۵
جوولاهەگی ۴۶
جوولاهەک ۴۵
جوولایی ۴۶
جوولێ ۴۵

جوولگ ۴۵
جوولین ۷۳
جۆلە ۵۰-۴۵
جۆلا ۴۰-۳۸-۳۵-۳۴-۳۲-۳۱-۳۰-۲۶-۲۵-۲۴-۲۲-۲۰-۱۹-۱۷
۷۶-۷۵-۷۳-۵۸-۵۵-۵۴-۵۲-۵۱-۵۰-۴۹-۴۷-۴۶-۴۵-۴۳-۴۲
۷۸-۷۷
جۆلاتەنە ۴۷-۴۵
جۆلاکەرە ۴۵
جۆلایی ۷۴-۷۳-۷۱-۶۸-۶۵-۵۵-۵۱-۴۹-۴۷-۴۶-۴۵-۴۲-۴۱-۳۰-۲۱
جۆمێتەنکە ۴۵
جەشیر ۴۵
جەوالّ ۶۶-۶۵
جەوهەر ۴۸
جیکنە ۶۳
جیلا ۴۵
جیلاباف ۴۵
چاپان ۷۳
چارەک ۴۶
چارەگ ۷۳-۷۲-۵۴-۴۶
چارشێو ۷۴-۷۳
چارشێونوێن ۷۴-۷۳
چاوکەلّەبابە(وێنە) ۷۷-۷۶-۷۵
چرێش ۷۱
چریغ ۶۳
چلە ۴۶
چلجاخ ۲۱
چنین ۶۸-۶۵-۶۰-۵۸-۵۷-۴۰-۳۹-۳۱-۲۵

چوارگۆشە(وێنە) ٧٦-٧٧-٧٨
چۆلەکە ٢١-٢٥-٣٥
چەپەر ٢١-٣٠
چەپک ٦٥
چەرچەر ٤٥
چەرم ٢٢
چیکن ٦٣
چیکەنە ٤٦
حائیک ٤٥
حاشیە ٤٣-٥٥-٧٩
خۆڕەنگ ٤٦-٤٧-٤٨-٦٨
حەبی ٥٦
خام ٤٤-٤٥-٤٦-٤٧-٥٥-٧٤
خانووت ٤٥-٤٦
خاو ٢٤-٢٩-٣٨-٤٠-٥٩-٦٤-٦٥
خاوپەڕ ٦٥
خاوک ٣٢-٦١-٦٥
خمگەر ٤٦-٤٨-٥٥-٥٦
خورمایی ٦٩
خوری ٢١-٣٩-٤٠-٤٧-٦٠-٦١-٦٢-٦٣-٦٤-٦٥-٦٦-٦٧-٦٨-٦٩-٧٠
خوری شۆر ٦٦
خوری شوشتن ٦٥
خەڕەک ٢١-٢٢-٢٤-٤٦-٤٩-٥٥-٦٣
داپیرۆشک ٤٥
دارپردەڵە ٣٥
دارپێتاتە ١٧-٢٢

دارچەڵەمە ٢٠
دارگورد ١٨-٢٢-٣٠-٤١-٤٦-٥٤-٥٧
داری بەرگرتنەوە ٢٣-٣٧-٣٨
دامە(وێنە) ٧٥-٧٧
دامەک ٧٣
دانە ٢٨-٤٧
داو ٤٠-٤٣-٤٧
داوەتەنە ٤٥-٤٧
داوی جاڵجاڵووکە ٤٥-٥٦
داوی کاکڵەمووشان ٤٥
ددانەی شە ٢٣-٢٨-٣٠-٣٢-٤٧-٥٠-٥١
دڵۆ ٦٠-٦٦
دمبێنی مەشکە ٦٦
دوو بە دانە ٤٧-٥٠
دووخ ٢٤-٦٣
دووخی خەڕەک ٢١-٢٤
دووگرد ٧٢
دووگور ٧٢
دووگورد ٧٢
دووگوردی ٧٢
دووک ٦٣
دووکەک ٦٣
دوولکی جاوپێچەک ٢٤-٢٥
دوولکی جاوپێچکە ٢٤-٢٥
دۆشەگ ٤٠-٥٥-٦١-٦٦
دۆشەگەڵە ٣٠-٤٠-٦١

دویک ۶۳
دەرزی ۴۰-۴۲-۶۱-۶۲
دەزگای جزلّایی ۱۸-۱۹-۲۱-۲۵-۲۶-۲۹-۳۰-۳۱-۳۹-۴۳-۴۴-۴۵-۴۷-۵۳-۵۹-۷۱
دەزوو ۶۰-۶۷
دەسبێن ۶۶-۶۹
دەستەوانە ۵۷-۶۶-۶۸
دەسرازە ۶۹
دەسکی جاوپێچەک ۲۵
دەسکی جاوپێچکە ۲۵
دەفە ۱۸-۲۵-۲۶-۲۷-۲۹-۳۱-۳۳-۳۸-۴۴-۵۰-۷۱-۷۳
دەوار ۶۹
دیفک ۶۳
دیک ۶۳
دیک و چەرخ ۲۱
دیکڕشتە ۶۳
ڕاست و چۆپ ۵۷
ڕاستە و ڕاست ۵۶-۵۷
ڕانک و چۆغە ۶۰-۷۱
ڕایەڵ ۱۸-۱۹-۲۰-۲۱-۲۳-۲۶-۳۱-۳۲-۳۳-۳۵-۳۶-۳۷-۳۸-۳۹-۴۲-۴۳-۴۴-۴۵-۴۷-۵۰-۵۲-۵۳-۵۸-۵۹-۶۵-۶۸-۷۱-۷۷-۷۸-۷۹
ڕایەڵکردن ۴۶-۴۸-۵۷
ڕایێڵ ۳۴
ڕدێ ۴۰

ڕستن ٢١–٣٩–٤٠–٤٩–٥٠–٥١–٥٥–٥٦–٥٩–٦٠–٦١–٦٢–٦٣–٦٤–٦٥–٦٦–٦٧–٦٨–٦٩–٧٠–٧١

ڕووخست ٧٢

ڕۆنگ ٦٢–٦٤–٦٦

ڕۆنک ٦٦

ڕۆنیاس ٤٨–٧١

ڕەتەوی ٦٦

ڕەپێچەک ٢٩

ڕەسەن ٣٢

ڕەش ٣٩–٤٣–٤٦–٤٧–٦٨–٧١–٧٢

ڕەشی ئامالّ زەرد ٤٨

ڕەنگڕێز ٤٨–٥٩–٧١

ڕەنگکردن ٤٨–٥٥–٥٦–٧٣–٧٤

ڕەنگنەدانەوە ٣٧

ڕەیالّ ٣٠–٤٣–٤٨

ڕەیالّکردن ٤٨

ڕیس ٣٩–٤٩–٥٩–٦٠–٦٢–٦٥–٦٦–٦٧–٦٩–٧٣–٧٤

ڕێس ٤٩

ڕیشوو ٣٧–٤٩–٥٤–٥٥–٥٨

زاخاو ٣٧

زارمبێنی مەشکە ٦٩

زەرتک ٤٨

زەرد ٤٨–٦٩–٧٣

زەردی گەش ٤٨

زەرع ۵۵
زەنگیانە ۶۰
زێ ۲۶
زنجیرە ۴۹-۵۸
ژێ ۲۵-۳۵
ژێردەفە ۲۵-۲۶-۲۹-۳۱
ساچین ۱۸-۲۶-۵۴
ساکار ۳۴-۷۱-۷۲-۷۳-۷۵-۷۷
ساکین ۲۶
سانچین ۲۶
سپات ۶۸-۷۱
سپی ۳۹-۴۳-۴۴-۴۶-۴۸-۵۵-۶۸-۷۱-۷۲-۷۳
سریلە ۶۶
سفت ۲۷-۲۸-۴۷-۴۹-۵۰-۷۴
سووتووی یۆنجە ۳۷
سوور ۴۴-۴۷-۴۸-۶۸-۷۱-۷۲-۷۳
سوورگوێز ۴۸-۷۱
سووری پەمەیی تۆخ ۴۸
سووری خەنەیی ۴۸
سەججادە ۷۲
سەرۆک ۶۱-۶۵-۶۶-۶۸-۶۹
سەرئەناز ۷۳
سەرەتەشی ۵۰-۵۳-۶۷
سەرەخڕیلە ۵۰
سەرەخڕیلکە ۵۰

سەردڕ ۴۹-۵۰
سەردروو ۴۰-۴۳-۵۰
سەرکلاوە ۳۱-۵۷-۶۶-۶۸
سەکینە ۲۶
سەلکە تەشی ۶۳-۶۷-۶۹
سێ بە دانە ۴۷-۵۰
سێتا ۳۲-۶۵
سیخمە ۵۵
سیرمە ۲۱-۶۷
سینگ ۱۸-۲۱-۳۰
شاش ۲۷-۳۷-۵۰-۷۳
شاقۆڵ ۲۶-۲۹-۳۳
شانە(پشکنینەوە) ۶۰-۶۱-۶۲-۶۶-۶۷
شانە(دەفە) ۲۵-۲۶-۲۷-۲۸-۳۱-۴۴-۵۳
شانە(سەرداهێنان) ۶۸-۷۷
شانە(لالەنگەرە) ۲۶-۲۷-۳۲-۳۳
شانە(وێنە) ۷۵-۷۷
شریت ۲۶-۳۱-۳۷
شوولّ ۶۲
شووژن ۶۷
شوولک ۶۲
شە ۲۳-۲۷-۲۸-۳۱-۳۲-۳۵-۳۷-۳۸-۴۷-۵۳-۷۱
شەترەنج ۷۷
شەپۆپە ۳۴
شەپیتە ۳۸-۵۰-۵۱
شەپیتە پێوەدان ۵۱

شەپیتکە ۲۵-۵۰-۵۱
شەپیتکە پێوەدان ۵۰-۵۱
شەپیتکە لێدان ۵۰
شەشتەقەڵە ۴۳-۵۱
شەڤل ۷۲
شەقە ۲۵
شەققە ۵۱
شەملّ ۷۲
شەمەد ۷۳
شەملک ۷۲
شێ ۲۸
شیرەپا ۲۸-۲۹
شیرەپە ۲۸-۲۹
شیش ۱۹-۲۰-۲۴-۲۵-۲۸-۳۴-۶۷
شیلەپە ۲۶-۲۹-۳۲
شین ۴۷-۴۸-۷۳
شینکی ۴۷-۶۸-۷۱
عەنکەبووت ۴۰-۴۶
فرێت ۶۵
فوود ۴۰

فەڕش ۲۵-۳۲-۶۵
قامکە(وێنە) ۷۵-۷۶-۷۷
قامیش ۲۳-۲۸-۳۱-۵۱
قانگڵە ۶۷
قانگڵە کردن ۶۷

قانگڵەکراو ۴۶
قاوەیی ۶۷
قوتن ۵۶
قۆرتە ۶۱
قوڕغوو ۵۱
قوڕی ڕەش ۳۷
قورغوو ۵۱
قۆزاخە ۵۵
قولۆر ۶۱
قۆڵ ۲۶-۲۹-۳۳
قەدەک ۷۴
قەرەغوو ۵۱
قەرغوو ۵۱
قەیاسە ۶۹
کارتۆنەک ۴۶
کارتەنەک ۴۶
کارتینە ۴۵
کارتینەک ۴۵
کارخانە ۲۰-۲۴-۲۵-۲۷-۲۹-۳۰-۳۲-۳۳-۳۵-۴۲
کارخانەی نانەوە ۲۱-۳۰-۴۳-۵۷
کاریتە ۲۰-۲۴-۲۵-۲۹-۳۰-۳۲-۳۵-۴۲
کاکڵەمووشان ۴۵
کانە و زبانە ۳۳
کانوا ۷۳-۷۷
کاوڕ ۶۶
کدووڵە ۲۲

کر ۱۸–۱۹–۲۰–۲۲–۲۳–۲۷–۲۸–۳۰–۳۱–۳۴–۳۸–۴۰–۴۱–۴۲–
۴۳–۴۴–۴۶–۴۷–۴۹–۵۰–۵۱–۵۳–۵۴–۵۵–۵۸–۷۱–۷۳–۷۴–۷۵–
۷۶–۷۷
کراس ۵۷–۶۶
کرژ ۲۶–۳۹–۴۰–۵۲–۵۹
کرێمی ۶۸
کرنجال ۴۵
کرواس ۷۳
کرێژ ۶۰–۶۲–۶۷
کلۆر ۲۸
کلاّفه ۶۳
کلکه تەشی ۵۰–۶۱–۶۳–۶۷
کلوو ۵۵–۶۸–۶۹
کلوو کردن ۶۸–۶۹
کوتەک ۶۶
کۆجیلکه(وێنه) ۷۵–۷۶–۷۷
کورسی ۳۰
کۆرسکەر ۴۵
کۆرک ۶۸
کۆل ۵۲–۵۶–۷۱
کولّکه ۴۹–۶۲–۶۴
کولّکن ۳۸–۳۹
کولوو ۳۴
کوورووو ۶۲–۶۴–۶۸
کووفشانێ ۴۵

کەپەنک ۶۱
کەدراک ۱۹
کەژوو ۶۹
کەرباس ۷۳
کەرەتێین ۴۵
کەرەتێینۆک ۴۶
کەرتلا ۶۳
کەرکیت ۲۵
کەسک ۴۸-۷۳
کەشکۆڵ ۷۲-۷۵-۷۷-۷۹
کەڵاف ۵۲
کەلابە ۵۲

کەلاف ۵۲
کەلافێ ۵۲
کەلاوە ۵۲
کەلوو ۲۳-۳۰-۳۱-۴۷-۵۰
کەندڕ ۲۳
کەوا ۵۵
کیرک ۶۸
گاگیزە ۴۳
گاوگیزە ۳۷-۵۲-۵۸
گڕ ۶۸
گرژاڵی ۶۸-۷۱
گشت ۱۸-۲۹-۳۸-۵۹
گشتەک ۲۱

گرفنچک ۴۰-۵۲
گڕگە ۶۸
گرمووله ۶۶
گرێ ۳۷-۴۱-۴۶-۵۲-۵۳-۵۴-۵۷
گرێدان ۳۰-۳۷-۴۶-۴۹-۵۳-۵۴-۵۷
گلۆڵە ۴۷-۴۸-۵۰-۵۳-۵۴-۶۹-۷۱
گۆرت ۳۱
گورد ۱۷-۱۸-۱۹-۲۱-۲۲-۲۳-۲۵-۳۰-۳۱-۳۲-۳۵-۳۷-۳۸-۴۱-
۴۲-۴۴-۴۶-۵۳-۵۴-۷۱-۷۲-۷۳
گوردهەڵبەستن ۴۶-۵۴
گورێس ۳۲
گورگی ۴۷
گورووێس ۳۲
گۆرەوی ۳۱-۵۷-۶۶-۶۸
گۆرێ ۶۴
گوریس ۲۰-۲۳-۳۲-۳۵-۳۶-۶۵-۶۶-۶۹
گۆل(وێنە) ۷۵-۷۸-۷۹
گولۆڵە ۵۳-۵۴-۵۶
گولّینگە ۵۴-۵۵-۵۸
گوێدەفە ۲۹-۳۲
گوێلەوسار ۶۵
گەز ۴۶-۵۴-۵۵-۷۱-۷۲-۷۳
گەزی جۆلا ۵۴
گەزی کوردی ۵۵
گەنەل ۴۸
گەنم و جو ۵۵-۵۸

لاپەنجە(وێنە) ٧٥–٧٨
لاجامە ٢٩–٣٢
لالەنگەرە ٢٦–٢٧–٢٩–٣٢–٣٣
لباد ٦١
لۆ ١٨–٣٢–٣٩–٤٣–٥٩–٦٥–٧٠
لوا ٦١
لووکە ٥٦
لوولاک ٣٦
لوولە ١٩–٢١–٢٤–٢٨–٣٣–٣٤–٤٦–٥٣
لوولگ ٣٣
لوولک ٣٣
لوولکە ٣٣
لوولوو ٣٣
لۆتەر ٦٣
لۆک ٥٦
لۆکە ٢١–٤٦–٤٩–٥٥–٦٠–٦٢–٦٣–٦٤–٧٣–٧٤
لۆنە ٤٣
لە ئاخشەر دان ٥٦
لە کۆل دان ٥٦
لەتەرە ٦٣
لەتەرێ ٦٣
لەوزی(وێنە) ٧٦–٧٧
لیسپ ٥٥–٥٦–٥٧–٦٠–٦١–٦٢–٦٣–٦٦
لیفە ٤٠–٥٥–٦٦
لیکدان ٤٨–٦٥–٦٨–٧١
لیک‌دروون ٤٢–٥٦

مازڵۆخ ٧٢
ماسی(وێنە) ٧٥–٧٨
ماشتە ٧٣
ماشەر ٣٩–٤٨–٥٣–٥٦–٥٩
ماشەر هەڵکردن ٥٦
ماکوو ٣٤
مالّ(وێنە) ٧٥–٧٨–٧٩
مامشەبەقە ٤٠–٤٣–٥٧
مکۆک ٣٤
موو ٣٩–٦٠–٦٣–٦٤–٦٨–٦٩
مۆڵەقە ١٨–١٩–٣٣–٣٥
مەڕ ٤٠
مەرەز ٤٠–٤٨–٥٧–٦٠–٦١–٦٢–٦٣–٦٤–٦٥–٦٨–٦٩–٧٠–٧١
مەکۆ ٣٣–٣٤
مەکۆک ٣٤
مەککووک ٣٤
مەکوو ٣٤
مەکووک ١٩–٢٠–٢٦–٢٨–٣٣–٣٤–٣٥–٣٨–٣٩–٤٠–٤٢–٤٣–٤٤–٤٥–٥٠–٧٢–٧٣–٧٧
مەکووکە ٣٤
مەکووی ٣٤
مەکیک ٣٤–٣٥
مەوج ٧٣
میتقال ٧٤
میحراب ٧٢–٧٥–٧٧–٧٩
میزی گا ٣٧

میغزەل ٦٣

میلوماش(وێنە) ٧٥-٧٨-٧٩

نارنجی ٤٨-٧٣

نانەوە ٣٠-٥٧

نایە ٥١

نووکە تەشی ٦٣-٦٩

نوێردە کردن ٤٢-٥٧

نەباتی ٤٧-٦٩-٧١-٧٢

نەتەرە ٦٣

نەخش ٣٤-٤٢-٤٣-٤٧-٥٨-٧١-٧٥-٧٧

نەردە ٢٠-٣٥

نەسساج ٤٥

نێوچۆلەکە ٣٥

نێوکەشکۆڵ(وێنە) ٧٥-٧٦-٧٧-٧٨-٧٩

نیو پێ ٤١-٥٧

نیوەڕێس ٦٤-٦٩

وڕ ٥٦

وشتر ٤٠-٦٣

ولاّلە ٢١-٢٥-٣٥-٣٦

ولّولّە ٣٥-٣٦

وەردینە ٢٠

وەرێس ٣٢

وەرێسە ٣٢

وەرێسک ٣٢

وەریس ٣٢

وەریسک ٣٢

وەسساد ۴۵
وێنە ۴۳-۴۷-۷۵-۷۶
وێنە لەبەر گرتنەوە ۵۸
وێنە لەڕوو هەڵگرتنەوە ۵۸
هودا ۴۹
هۆرپە ۶۴-۶۸-۶۹-۷۰
هۆرپە کردن ۶۸-۶۹
هۆلاڵە ۳۵-۳۶
هۆندنەوە ۵۵-۶۹
هەپۆ ۴۴
هەچەل ۳۶
هەڤۆ ۴۰
هەلاڵە ۳۵-۳۶
هەلاوە ۴۵-۷۳
هەلبەستن ۳۷-۴۹-۵۴-۵۵-۵۸
هەلپێچ ۲۱
هەلکردن ۵۰-۵۳-۶۲-۶۹-۷۰
هەلوێزنان ۶۴-۶۹-۷۰
هەودا ۲۵-۲۸-۳۹-۴۲-۴۳-۴۶-۴۷-۴۸-۵۰-۵۳-۵۴-۵۵-۵۶-۵۸-۵۹-
۶۳-۶۴-۶۹-۷۱-۷۳
هێچک ۲۳-۳۲-۳۵-۳۶-۳۷
یەیشی ۷۳
یێچک ۳۶

Introduction

According to Will Durant textile was among the primary arts of the mankind. The basic ideas and skills should have been adopted from spiders' web and nest weaving birds. Traditional textile's Machine made of several different wooden parts with its own special words and expressions. In this dictionary the words and expressions which communicate directly or indirectly with this artistic industry, have been specifically collected and described and categorised in five separate sections. Photos are also used when it was necessary to depict the information.
Parts of this dictionary are:
A) traditional textile machine parts.
B) words and expressions and traditional textile materials.
C) words and expressions, and related materials to the traditional textile.
D) traditional textile products.
E) designs and motives on the traditional textile products.

Abdullah samadi

سەرچاوەکان

بە زمانی کوردی:

١. فەرهەنگی دیوانی شاعیران(نالی، سالم، کوردی)، دوکتۆر محەمەد نووری عارف، چاپخانەی دەزگای ئاراس، چاپی یەکەم، هەولێر، **٢٠٠٧**.

٢. فەرهەنگی کوردستان، گیوی موکریانی، دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی ئاراس، هەولێر، چاپی یەکەم، **١٩٩٩**.

٣. قامووسی زمانی کوردی، بەرگی یەکەم(ع)، عبدالرحمن محمدامین زەبیحی، کۆڕی زانیاری کورد، بەغدا، چاپی یەکەم، **١٩٧٧**؛ بەرگی دووەم(ب-بەینەت)، چاپی یەکەم، **١٩٧٩**.

٤. هەتەڵەی کوردی، بڕڕەک ئەیوبیان «ئوستاد عوبەیدیللا ئەیوبیان»، بڵاوکراوەی گۆڤاری سوورانەی ئازادی، مەهاباد، **١٣٦١**.

بە زمانی فارسی:

٥. بخشی از فرهنگ اوستا و تطبیق آن با فارسی و کردی، موبد فیروز آذرگشسب، ؟، تهران، ١٣٣٧خورشیدی.

۶. داستان‌ها و زبانزدهای لری و کتابشناسی مثل‌های فارسی از سدهٔ ششم هجری تاکنون، فرهنگ لری(۲)، حمید ایزدپناه، انتشارات گویش، تهران، ۱۳۶۲.
۷. ضرب‌المثل‌های بختیاری، دکتر کیانوش کیانی هفت‌لنگ، ناشر: مؤلف، تهران، چاپ دوم، ۱۳۷۸.
۸. فرهنگ بهدینان ، جمشید سروش سروشیان، مؤسسهٔ انتشارات و چاپ دانشگاه تهران(شمارهٔ ۱۶۴۶)، تهران، ۲۵۳۶.
۹. فرهنگ فارسی-کردی دانشگاه کردستان(۳جلدی)، جلد اول(آ-ث)، به سرپرستی ماجد مردوخ روحانی، انتشارات دانشگاه کردستان، سنندج، چاپ اول، ۱۳۸۵؛ جلد دوم(ج-ظ)، چاپ اول، ۱۳۸۵؛ جلد سوم(ع-ی)، چاپ اول، ۱۳۸۷.
۱۰. فرهنگ فارسی عمید(۲جلدی)، جلد اول(آ-د)، حسن عمید، انتشارات امیر کبیر، چاپ سوم، تهران، ۱۳۶۰؛ جلد دوم(ذ-ی)، تهران، چاپ سوم، ۱۳۶۰.
۱۱. فرهنگ کردی کرمانشاهی(کردی-فارسی)، علی اشرف درویشیان، نشر سهند، تهران، چاپ اول، ۱۳۷۵.
۱۲. فرهنگ کردی-فارسی«هەنبانە بۆرینە»، عبدارحمن شرفکندی(هەژار)، انتشارات سروش، تهران، چاپ دوم، ۱۳۷۶.
۱۳. فرهنگ لری، حمید ایزدپناه، انجمن فرهنگ ایران باستان، تهران، ۱۳۴۳.
۱۴. فرهنگ لکی، حمید ایزدپناه، مؤسسهٔ فرهنگی جهانگیری، تهران، چاپ اول، ۱۳۶۷.
۱۵. کتاب فرهنگ مردوخ(۲جلدی)، جلد اول(آ-ژ) شیخ محمد مردوخ کردستانی، چاپخانهٔ ارتش، تهران، چاپ اول، ؟ [۱۳۲۸شمسی]؛ جلد دوم(س-ی)، چاپ اول، ؟ [۱۳۲۸شمسی].
۱۶. گزارش گویش‌های لری، علی حصوری، کتابخانهٔ طهوری، تهران، چاپ اول، ۱۳۴۲.
۱۷. واژه‌ها و گویش‌های یزدی، دکتر محمد حاتمی‌زاده، انتشارات«ما»، تهران، چاپ اول، ۱۳۸۳.

۱۸. مثل‌ها و اصطلاحات گیل و دیلم، محمود پاینده، انتشارات بنیاد فرهنگ ایران(۱۶۴)، فرهنگ عامه(۶)، تهران، ۱۳۵۲.
۱۹. منظومهٔ کردی سعید و میر سیف‌الدین بیگ، ضبط و ترجمه و توضیح: قادر فتاحی قاضی، دانشکدهٔ ادبیات و علوم انسانی تبریز، انتشارات مؤسسهٔ تاریخ و فرهنگ ایران، شماره ۲۴، انتشارات دانشگاه، ۲۱۷، تبریز، آبان‌ماه ۲۵۳۵.
۲۰. نشریهٔ دانشکدهٔ ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تبریز(۴)، نشریهٔ فصلی، سال ۳۱، شمارهٔ مسلسل ۱۳۰، تبریز، زمستان ۱۳۶۲.
۲۱. واژه‌نامهٔ فارسی-کردی، دکتر محمد تقی ابراهیم‌پور، انتشارات ققنوس، تهران، چاپ اول، ۱۳۷۳.
۲۲. واژه‌نامهٔ فارسی-کردی(سنندجی، اورامی، کردی شمال)، دکتر محمد تقی ابراهیم‌پور، ؟، چاپ اول، ؟.
۲۳. واژه‌نامهٔ کردی-فارسی، دکتر محمد تقی ابراهیم‌پور، انتشارات ققنوس، تهران، چاپ اول، ۱۳۷۳.

کتێبە چاپکراوەکانی
کۆڕی زانیاری کوردستان و ئەکادیمیای کوردی

کۆڕی زانیاری کوردستان:

١) فەرهەنگی زاراوە (عەرەبی ـ کوردی)، بەدران ئەحمەد حەبیب، هەولێر، چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە، ساڵی ٢٠٠٢، (١٤٢ لاپەڕە).

٢) کوردی تورکمانستان ـ مێژوو ـ ئەتنۆگرافیا ـ ئەدەب، د. مارف خەزنەدار، هەولێر، چاپخانەی وەزارەتی ڕۆشنبیری، ساڵی ٢٠٠٣، (٢٥٨ لاپەڕە).

٣) زاراوەی یاسایی، لیژنەی زاراوە لە کۆڕی زانیاری کوردستان، هەولێر، چاپخانەی وەزارەتی ڕۆشنبیری، ساڵی ٢٠٠٤، (٤٠ لاپەڕە).

٤) زاراوەی کارگێڕی، لیژنەی زاراوە لە کۆڕی زانیاری کوردستان، هەولێر، چاپخانەی وەزارەتی ڕۆشنبیری، ساڵی ٢٠٠٤، (٤٧ لاپەڕە).

٥) من ینابیع الشعر الکلاسیکي الکردي، ج١، رشید فندی، هەولێر، چاپخانەی وەزارەتی ڕۆشنبیری، ساڵی ٢٠٠٤، (٢٤٠ لاپەڕە).

٦) ڕێنووسی یەککرتووی کوردی، بەدران ئەحمەد حەبیب، هەولێر، چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە، ساڵی ٢٠٠٥، (٥٦ لاپەڕە).

٧) ڕێزمانی کەسی سێیەمی تاک، د.شێرکۆ بابان، هەولێر، چاپخانەی وەزارەتی ڕۆشنبیری، ساڵی ٢٠٠٤، (١٥٩ لاپەڕە).
٨) چوارینێن خەیام، د. کامیران عالی بەدرخان، وەرگێڕانی لە لاتینییەوە د. عەبدوللا یاسین ئامێدی، هەولێر، چاپخانەی وەزارەتی ڕۆشنبیری، ساڵی ٢٠٠٤، (٩٤ لاپەڕە).
٩) شێوەی سلێمانی زمانی کوردی، د. زەرێ یوسوپۆڤا، و: لە ڕوسییەوە د. کوردستان موکریانی، هەولێر، چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە، ساڵی ٢٠٠٥، (٢١٦ لاپەڕە).
١٠) العروض في الشعر الكردي، احمد هردی، هەولێر، چاپخانەی وەزارەتی ڕۆشنبیری، ساڵی ٢٠٠٤، (٢١٨ لاپەڕە).
١١) ژانرەکانی ڕۆژنامەوانی و میژووی چاپخانە ١٤٥٠ - ١٥٠٠، د. مەغدید سەپان، هەولێر، چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە، ساڵی ٢٠٠٥، (٢٧٨ لاپەڕە).
١٢) زاراوەی ڕاگەیاندن، لێژنەی زاراوە لە کۆڕی زانیاری کوردستان، هەولێر، چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە، ساڵی ٢٠٠٥، (١٠٨ لاپەڕە).
١٣) فەرهەنگی زاراوەگەلی ڕاگەیاندن (ئینگلیزی - کوردی - عەرەبی)، بەدران ئەحمەد حەبیب، هەولێر، چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە، ساڵی ٢٠٠٥، (١٦٥ لاپەڕە).
١٤) ئەدەبی منداڵانی کورد - لێکۆڵینەوە - میژووی سەرهەڵدان، حەمە کەریم هەورامی، هەولێر، چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە، ساڵی ٢٠٠٥، (٤٠٦ لاپەڕە).
١٥) گیرەکێن زمانێ کوردی، د. فازل عمر، هەولێر، چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە، ساڵی ٢٠٠٥، (١٣٤ لاپەڕە).
١٦) ل دۆر ئەدەبێ کرمانجی ل سەد ساڵا نوزدێ و بیستێ زایینی، تەحسین ئیبراهیم دۆسکی، هەولێر، چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە، ساڵی ٢٠٠٥، (٢٧٦ لاپەڕە).
١٧) دەنگسازی و برگەسازی لە زمانی کوردیدا، د. شێرکۆ بابان، هەولێر، چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە، ساڵی ٢٠٠٥، (٢٠٦ لاپەڕە).

١٨) هۆنراوەی بەرگری لەبەرهەمی چەند شاعیرێکی کرمانجی سەروودا ١٩٣٩ ـ ١٩٧٠، د. عبدالله یاسین عەلی ئامێدی، هەولێر، چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە، ساڵی ٢٠٠٥، (٣٢٠ لاپەڕە).

١٩) یوسف و زولەیخا، حەکیم مەلا ساڵح، هەولێر، چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە، ساڵی ٢٠٠٦، (٤٠٧ لاپەڕە).

٢٠) زمانی کوردان ـ چەند لێکۆڵینەوەیەکی فیلۆلۆجی زمان، پ. د فریدریش موولێر ئەوانی تر، و: لە ئەڵمانییەوە د. حمید عزیز ، هەولێر، چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە، ساڵی ٢٠٠٥، (١٩٢ لاپەڕە).

٢١) رێبەری بیبلۆگرافیە کوردییەکان ١٩٣٧ ـ ٢٠٠٥، شوان سلێمان یابە، هەولێر، چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە، ساڵی ٢٠٠٦، (٤٠٠ لاپەڕە).

٢٢) فەرهەنگی گەورەی من. د. کوردستان موکریانی، چاپی یەکەم، هەولێر، چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە، ساڵی ٢٠٠٦ ، (٨٠ لاپەڕە).

٢٣) دیوانی عەزیز ـ محەمەد عەلی قەرەداغی ـ هەولێر، چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە، ساڵی ٢٠٠، (١٤٤ لاپەڕە).

٢٤) زاراوەگەلی کاروباری مین ـ جەمال جەلال حوسێن ـ دلێر سابیر ئیبراهیم ـ دەزگای گشتی هەرێم بۆ کاروباری مین، هەولێر، چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە، ساڵی ٢٠٠٦، (٨٠ لاپەڕە).

٢٥) زاراوەی راگەیاندن ـ کەمال غەمبار ـ هەولێر، چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە، ساڵی ٢٠٠٦، (٩٦ لاپەڕە).

٢٦) زاراوەی ئەدەبی ـ ئامادەکردنی: لیژنەی ئەدەب لە کۆڕی زانیاری کوردستان، هەولێر، چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە، ساڵی ٢٠٠٦، (٣٨٠ لاپەڕە).

٢٧) ئیندێکسی گۆڤاری کۆڕی زانیاری کورد (١٩٧٣ ـ ٢٠٠٢) ـ شوان سلێمان یابە ـ هەولێر، چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە، ساڵی ٢٠٠٦، (٢٤٠ لاپەڕە).

٢٨) The Historical Roots of the National Name of the Kurds ـ د. جەمال رەشید، هەولێر، چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە، سالّی ٢٠٠٦، (١٠٧ لاپەڕە)

٢٩) فەرهەنگی کۆمەڵناسی ـ عوبێد خدر ـ چاپخانەی دەزگای ئاراس ـ هەولێر، سالّی ٢٠٠٧، (٨٣ لاپەڕە).

٣٠) بزاڤی ڕزگاریخوازی نیشتیمانی لە کوردستانی ڕۆژهەڵاتدا (١٨٨٠ ـ ١٩٣٩ز) ـ د.سەعدی عوسمان هەروتی ـ چاپخانەی دەزگای ئاراس ـ هەولێر، سالّی ٢٠٠٧، (١٥٥ لاپەڕە).

٣١) شۆڕشی شێخ عوبەیدوڵلاّی نەهری لە بەڵگەنامەی قاجاری دا ، نووسینی: حەسەن عەلی خانی گەڕووسی ، وەرگێڕانی لە فارسییەوە: محەمەد حەمە باقی ـ چاپخانەی دەزگای ئاراس ـ هەولێر، سالّی ٢٠٠٧، (٢٠٤ لاپەڕە).

٣٢) شۆڕشی شێخ عوبەیدوڵلاّی نەهری لە بەڵگەنامەی ئەرمەنیدا، نووسینی: ئەسکەندەر غوریانس، وەرگێڕانی لە فارسییەوە ـ محەمەد حەمە باقی. چاپخانەی دەزگای ئاراس ـ هەولێر، سالّی ٢٠٠٧، (١٢٨ لاپەڕە).

٣٣) فەرهەنگی کوردی ـ فارسی، وەرگێڕانی لە فارسییەوە ـ محەمەد حەمە باقی. چاپخانەی دەزگای ئاراس ـ هەولێر، سالّی ٢٠٠٧، (١١٢ لاپەڕە).

٣٤) شۆڕشی شێخ عوبەیدوڵلای نەهری لە بەڵگەنامەی ئینگلیزی و ئەمریکی دا ـ نووسینی ـ وەدیع جوەیدە. وەرگێڕانی لە عەرەبییەوە ـ محەمەد حەمە باقی . چاپخانەی دەزگای ئاراس ـ هەولێر، سالّی ٢٠٠٧، (١١٦ لاپەڕە).

٣٥) شۆڕشی شێخ عوبەیدوڵلاّی نەهری لە بەڵگەنامەی قاجاری دا، نووسینی: عەلی خان گۆنەخان ئەفشار. وەرگێڕانی لە فارسییەوە ـ محەمەد حەمە باقی. چاپخانەی دەزگای ئاراس ـ هەولێر، سالّی ٢٠٠٧، (٤٢٦ لاپەڕە).

٣٦) شۆڕشی شێخ عوبەیدوڵلاّی نەهری لە بەڵگەنامەی قاجاری دا، نووسینی: عەلی ئەکبەر سەرهەنگ. وەرگێڕانی لە فارسییەوە: محەمەد حەمە باقی. چاپخانەی دەزگای ئاراس ـ هەولێر، سالّی ٢٠٠٧. (١٩٢ لاپەڕە).

٣٧) چەپکێك لە زاراوە گەلی کشتوکاڵ ـ ئامادەکردنی ـ حەمە سالّح فەرهادی ـ چاپخانەی دەزگای ئاراس ـ هەولێر، سالّی ٢٠٠٧، (١٤٤ لاپەڕە).
٣٨) شۆڕشی شێخ عوبەیدوڵڵای نەهری لە بەڵگەنامەکانی وەزارەتی کاروباری دەرەوەی ئێران دا. وەرگێڕانی لە فارسییەوە: محەمەد حەمە باقی. چاپخانەی دەزگای ئاراس ـ هەولێر، سالّی ٢٠٠٧، (٢٧٠ لاپەڕە)
٣٩) فەرهەنگی دیوانی شاعیران (نالی، سالم، کوردی)، نووسینی ـ د. محەمەد نووری عارف، چاپخانەی دەزگای ئاراس ـ هەولێر، سالّی ٢٠٠٧، (١٠٠٠ لاپەڕە).
٤٠) یەکەم فەرهەنگی تۆ، وەرگێڕانی: د.کوردستان موکریانی، چاپخانەی دەزگای ئاراس، هەولێر، سالّی ٢٠٠٧، (٨٦ لاپەڕە).
٤١) ئەدەبی منداڵانی کورد دوای ڕاپەڕین، نووسینی: حەمە کەریم هەورامی، چاپخانەی دەزگای ئاراس، هەولێر، سالّی ٢٠٠٧، (٣٦٨ لاپەڕە).
٤٢) فەرهەنگی هەراشان، کۆکردنەوە و دارشتنی: کۆمەڵێك مامۆستا، چاپخانەی دەزگای ئاراس، هەولێر، سالّی ٢٠٠٧، (٣٣٦ لاپەڕە).

ئەکادیمیای کوردی:

٤٣) ئەلبوومی کەشکۆڵ، ب ١، دانراوی: محەمەد عەلی قەرەداغی، چاپخانەی خانی ـ دهۆك، سالّی ٢٠٠٨، (٣٥٢ لاپەڕە).
٤٤) الأدب الشفاهي الكردي ، علي الجزيري ، چاپخانەی خانی ـ دهۆك، سالّی ٢٠٠٨، (٢٠٠ لاپەڕە).
٤٥) بەرکوڵێکی زاراوە سازیی کوردی، ئامادەکردنی: جەمال عەبدول، دووەم چاپ، چاپخانەی خانی ـ دهۆك، سالّی ٢٠٠٨، (٣٣٠ لاپەڕە).
٤٦) دیوانی قاصد، ساغکردنەوەی: شوکر مستەفا و ڕەحیم سورخی، چاپخانەی خانی ـ دهۆك، سالّی ٢٠٠٨، (٣٥٢ لاپەڕە).
٤٧) چەند لێکۆڵینەوەیەك دەربارەی مێژووی کورد لە سەدەکانی ناوەڕاستدا، نووسینی: دکتۆر زرار سدیق تۆفیق، چاپخانەی خانی ـ دهۆك، سالّی ٢٠٠٨، (٢٠٨ لاپەڕە).

٤٨) کیمیای ژەهری دەستکرد. نووسینی: پ.د. عەزیز ئەحمەد ئەمین، چاپخانەی خانی ـ دهۆك، سالّی ٢٠٠٨، (٢٠٨ لاپەڕە).
٤٩) ڕۆڵی سەربازیی کورد لە دەوڵەت و میرنشینە ناکوردیەکان لە سەردەمی عەبباسیدا، نووسینی: مەهدی عوسمان حسێن هەروتی، چاپخانەی خانی ـ دهۆك، سالّی ٢٠٠٨، (٣٦٨ لاپەڕە).
٥٠) دور نواب السليمانية في المجلس النيابي العراقي (١٩٤٥ ـ ١٩٥٨)، دانانی: سالار عبدالكريم فندی الدوسكی، چاپخانەی خانی ـ دهۆك، سالّی ٢٠٠٨، (٣٠٤ لاپەڕە).
٥١) عبدالله گۆران، رائداً لحركة تجديد الشعر الكوردي، دانانی: کەمال غەمبار چاپخانەی خانی ـ دهۆك، سالّی ٢٠٠٨، (٣٢٠ لاپەڕە).
٥٢) وثائق بريطانية عن تشكيل دولة كوردية مستقلة ١٩٢٤ ـ ١٩٢٧ ، دانانی: د.عبدالفتاح علی البوتانی، چاپخانەی خانی ـ دهۆك، سالّی ٢٠٠٨، (٢٦٨ لاپەڕە).
٥٣) سالّنامەی ئەکادیمیای کوردی ، ئامادەکردنی: پڕوفیسور د. وریا عومەر ئەمین . چاپخانەی حاجی هاشم ـ هەولێر، سالّی ٢٠٠٩، (٥٦ لاپەڕە).
٥٤) مەمێ و زینێ، ئامادەکردنی: جاسمێ جەلیل، دوکتۆر عیزەدین مستەفا ڕەسوول خستوویەتییە سەر نووسینی کوردیی عیراق و پێشەکیی بۆ نووسیوە و لێی کۆڵیوەتەوە، چاپخانەی حاجی هاشم ـ هەولێر، سالّی ٢٠٠٩، (١٦٨ لاپەڕە).
٥٥) هەنگاوێك لەسەر ڕێگەی لێکۆڵینەوەی (دیوانی سالم)دا، محەممەدعەلی قەرەداغی، چاپخانەی حاجی هاشم ـ هەولێر، سالّی ٢٠٠٩، (٨٠ لاپەڕە).
٥٦) کەرەسە بەتاڵەکان لە ڕوانگەی تیۆری دەسەلاّت و بەستنەوە ((شێوەزاری کرمانجی سەروو))، نووسینی: ڤیان سلێمان حاجی، چاپخانەی حاجی هاشم ـ هەولێر، سالّی ٢٠٠٩، (٢١١ لاپەڕە).
٥٧) هێز و ئاواز لە دیالێکتی کوردیی ژوورووداوا، نوسینی: عەبدولوەهاب خالید موسا، چاپخانەی حاجی هاشم ـ هەولێر، سالی ٢٠٠٩، (١٤٦ لاپەڕە).
٥٨) گەپنامەی مێرگولاّن، نوسینی: ڕەسول دەرویش، چاپخانەی حاجی هاشم ـ هەولێر، سالّی ٢٠٠٩، (١٧٦لاپەڕە).

٥٩) دۆخەکانی ژێرەوە لای فیلمۆرو هەندی لایەنی ڕستەسازیی کوردی، ئامادەکردنی: یوسف شەریف سەعید، چاپخانەی حاجی هاشم ـ هەولێر، ساڵی ٢٠٠٩ (١٣٤ لاپەڕە).
٦٠) هەندێ لایەنی ڕێزمانی دەسەلآت و بەستنەوە (GB) لەزمانی کوردیدا، ئامادەکردنی: د.سەباح ڕەشید قادر، چاپخانەی حاجی هاشم ـ هەولێر، ساڵی ٢٠٠٩ (١٧٢ لاپەڕە).
٦١) الحياة الاجتماعية للكورد بين القرنين (٤ ـ ٩هـ/١٠ ـ ١٥م)، دانانی: دکتۆرە فائزە محەمەد عزەت، چاپخانەی حاجی هاشم ـ هەولێر، ساڵی ٢٠٠٩، (٢٧٢ لاپەڕە).
٦٢) العلاقات الايرانية ـ السوفيتية ١٩٣٩ ـ ١٩٤٧، دانانی: نزار ایوب حسن الگولی، چاپخانەی حاجی هاشم ـ هەولێر، ساڵی ٢٠٠٩، (٢٩٠ لاپەڕە).
٦٣) بیبلیۆگرافیای کوردناسی لە سەرچاوە فەرەنسییەکاندا، د. نەجاتی عەبدوڵڵا، چاپخانەی حاجی هاشم ـ هەولێر، ساڵی ٢٠٠٩، (٥٢٨).
٦٤) بیبلیۆگرافیای کوردناسی لە سەرچاوە ئینگلیزییەکاندا، د. نەجاتی عەبدوڵڵا، چاپخانەی حاجی هاشم ـ هەولێر، ساڵی ٢٠٠٩، (٤٤٨).
٦٥) امیر امراء کردستان (ابراهیم باشا الملی ١٨٤٥ ـ ١٩٠٨)، دانانی: أ. د. عبدالفتاح علی البوتانی ـ علی صالح المیرانی، چاپخانەی حاجی هاشم ـ هەولێر، ساڵی ٢٠٠٩، (١٦٠ لاپەڕە).
٦٦) دیوانا مەلا محەمەدێ سەیدا، بەهەڤکار: سەید جەلال نزامی، چاپخانەی حاجی هاشم ـ هەولێر، ساڵی ٢٠٠٩، (٨٨ لاپەڕە).
٦٧) داستانی هەیاسی خاس و سولّتان مەحموود، نووسینی: محەمەد سالّح سەعید، چاپخانەی حاجی هاشم ـ هەولێر، ساڵی ٢٠٠٩، (٣٢٦ لاپەڕە).
٦٨) کیمیای ژینگە، پیسبوونی ئاووهەوا، پ . د. عەزیز ئەحمەد ئەمین، چاپخانەی حاجی هاشم ـ هەولێر، ساڵی ٢٠٠٩، (١٦٠ لاپەڕە).
٦٩) گەشتنامەی پوژولا بۆ کوردستان ساڵی ١٨٣٧، وەرگێڕانی: د. نەجاتی عەبدوڵڵا، چاپخانەی حاجی هاشم ـ هەولێر، ساڵی ٢٠٠٩، (١٩٨ لاپەڕە).
٧٠) ڕێزمانی کوردی، وەرگێڕانی: د. نەجاتی عەبدوڵڵا، چاپخانەی حاجی هاشم ـ هەولێر، ساڵی ٢٠٠٩، (١٤٤ لاپەڕە).

٧١) بونیاتی زمان لەشیعری هاوچەرخی کوردیدا، دانانی: د. ئازاد ئەحمەد مەحموود، چاپخانەی حاجی هاشم ـ هەولێر، ساڵی ٢٠٠٩ (٢٥٨ لاپەڕە).
٧٢) الحركة الشيوعية في تقارير مديرية الامن العامة ١٩٥٩ ـ ١٩٦٢، نووسینی: د. عبدالفتاح علی البوتانی، چاپخانەی حاجی هاشم ـ هەولێر، ساڵی ٢٠٠٩، (٢٨٨ لاپەڕە).
٧٣) فەرهەنگی سۆفیانەی دیوانی (جزیری و مەحوی)، نووسینی: د. ئیبراهیم ئەحمەد شوان، چاپخانەی حاجی هاشم ـ هەولێر، ساڵی ٢٠١٠، (٣٦٠ لاپەڕەیە).
٧٤) چیرۆکی منداڵان لە ئەدەبی کوردیدا (١٩٩١ ـ ٢٠٠٥)، دانانی: ڕازاو ڕەشید صەبری، چاپخانەی حاجی هاشم ـ هەولێر، ساڵی ٢٠١٠، (٢١٢ لاپەڕە).
٧٥) هەولێر لە سەردەمی ئەتابەگیاندا، نووسینی: پ. د. موحسین موحەممەد حوسێن، عثمان علی قادر کردویە بە کوردی، چاپخانەی حاجی هاشم – هەولێر، ساڵی ٢٠١٠، (٤٧٣ لاپەڕە).
٧٦) هەورامان باشتر بناسین، نووسینی: محەمەد ڕەشیدی ئەمینی، چاپخانەی حاجی هاشم – هەولێر، ساڵی ٢٠١٠، (٩٦ لاپەڕە).
٧٧) فەرهەنگا کانی، نووسینی: محەمەد سالح پێندرۆیی (جگەر سۆز)، چاپخانەی سپیرێز – دهۆك، ساڵی ٢٠١٠ (٦٣٩ لاپەڕە).
٧٨) وشەنامە، نووسینی: جەمال حبیب الله (بێدار)، چاپخانەی سپیرێز– دهۆك، ساڵی ٢٠١٠ (١١٤٧) لاپەڕە).
٧٩) بیبلیۆگرافیای ئەکادیمیای کوردی، ئامادەکردنی لیژنەی بیبلیۆگرافیای ئەکادیمیای کوردی، چاپخانەی سپیرێز – دهۆك، ساڵی ٢٠١٠ (٤٠٠) لاپەڕە.
٨٠) ئاسوورییەکانی باشووری کوردستان، نووسینی د. عەبدوڵڵا غەفور، چاپخانەی سپیرێز – دهۆك، ساڵی ٢٠١٠ (٢٠٨) لاپەڕە.
٨١) جوگرافیای ئابووری نەفت لە کوردستاندا، چاپی سێیەم، نووسینی د. عەبدوڵڵا غەفور، چاپخانەی حاجی هاشم– هەولێر، ساڵی ٢٠١٠ (٣٠٥) لاپەڕە.
٨٢) فلسفة العشق الإلهي في شعر الجزيري، تأليف محمد امين دوسكي، الطبعة الثانية، مطبعة سپيرێز– دهۆك، سنة ٢٠١٠ (١٩٦) صفحة.

٨٣) فەرهەنگی کوردی – فەرەنسی، نووسەر: ئۆگست ژابا، بلاوکەرەوەی زانستی: فێردینانـد یۆسـتی، وەرگێڕانـی پێشەکی و دووبـارە لەچـاپدانەوەی: د.نـەجاتی عەبدوللاّ، چاپخانەی حاجی هاشم – هەولێر، ساڵی ٢٠١٠ (٥٠٥) لاپەڕە.

٨٤) فەرهەنگی ئـابووری، دانـانی: پ.ی.د. سـەلاحەددین کـاکۆ خۆشـناو، چـاپخانەی حاجی هاشم – هەولێر، ساڵی ٢٠١٠ (٢٥٦لاپەڕە).

٨٥) الوسـائل التعليميـة ومعوقاتهـا في تـدريس العلـوم، رشـيد فنـدي، مطبعـة سـپيريز – دهوك، سنة ٢٠١٠ (١٣٠) صفحة.

٨٦) سایکۆلۆژی زمان

٨٧) الكُرد في مؤلفات المقريزي التاريخية – دراسة تحليلية، الدكتور فرهاد حاجي عبوش، مطبعة سبيريز– دهوك، سنة ٢٠١٠ (٤١٨) صفحة.

٨٨) من معالم الحياة الكردية في سوريا / تأليف ميديا عبدالمجيد محمود، مطبعة سـپيريز – دهوك ٢٠١٠، ٢١٦ صفحة.

٨٩) ئێل و ئویجاخێن کوردا ل کوردستانا ئیرانێ، وەرگێرانـا مەسعود گـولی، چـاپخانا سپیریز – دهۆك ٢٠١٠، ١٤٠ لاپەڕە.

٩٠) سمكويێ شكاك و شۆڕەشا وی د بەلگەنامەیێن ئیرانیدا، ئامادەكرن و تویژاندن فاخر حەسەن گولی و وەرگێران و پێداچوون نزار ئەیوب گـولی، چـاپخانا سـپیریز – دهـۆك ٢٠١٠، ٣٨٤ لاپەرە.

٩١) الفارقی ومنهجه من خلال كتابه تاريخ ميافارقين وآمد، تأليف سطظان محمد سعيد كوچر، مطبعة سپيريز – دهۆك ٢٠١٠، ٣٠٨ صفحة.

٩٢) پەندی کوردی، نووسـینی حەمید رەشـاش، چـاپخانەی سـپیریز – دهـۆك ٢٠١٠ ، ٣٢٤ لاپەڕە.

٩٣) دو فەرهەنگێن ڤەهاندی نووبار و (مرصاد الأطفال) بەرهـەڤکرنا تەحسین ئیـبراهیم دۆسکی، چاپخانەی سپیریز – دهۆك ٢٠١٠، ١١٢ لاپەرە.

٩٤) دو ڤـەهینۆکێن کرمـانجی د علمـێ تەجویـدێ دا، بەرهـەڤکرنا تەحسین ئیـبراهیم دۆسکی، چاپخانەی سپیریز – دهۆك ٢٠١٠، ١٠٠ لاپەرە.

٩٥) لێکولینەوەو سـاغکردنەوەی بەشـێك لـە دیـوانی مـوخلیس. د. ئیـبراهیم ئەحمـەد شوان، چاپخانەی سپیریز – دهۆك ٢٠١٠، ٣٢٤ لاپەرە.

٩٦) دیوانا نەفعی، ساخکرن و بەرهەڤکرن تەحسین ئیبراهیم دۆسکی و مەسعود خالد گولی، چاپخانا سپیریز/ دهۆك ٢٠١٠، ٢٦٠ لاپەرە.
٩٧) بنیاتی جۆرەکانی ڕووداو لە ڕۆمانی کوردی باشووری کوردستان، نووسینی ڕێزان عوسمان (خاڵە دێوە)، چاپخانەی سپیریز/ دهۆك ٢٠١٠، ٢٧٦ لاپەرە.
٩٨) تورك له بولگارستان، کورد له تورکیا، نووسینی، عەزیز نەسین، وەرگێران و ئامادە کردنی، بەکر شوانی و سیروان ڕەحیم، چاپخانەی حاجی هاشم/ هەولێر ٢٠١٠، ١٤٠ لاپەرە.
٩٩) الدولة الأيوبية وفق نظرية الدولة لابن خلدون، تأليف: د. حكيم عبدالرحمن البابيرى، مطبعة، حاجى هاشم/ أربيل ٢٠١٠ ، ٣٢٠ صفحة.
١٠٠) فەرهەنگی پزیشکی، دانانی د. جەمال ڕەشید، چاپخانەی حاجی هاشم، هەولێر ٢٠١٠، بەرگی یەکەم ٨٤٠ لاپەرە.
١٠١) فەرهەنگی پزیشکی، دانانی د. جەمال ڕەشید، چاپخانەی حاجی هاشم، هەولێر ٢٠١٠، بەرگی دووەم ٧٩٦ لاپەرە.
١٠٢) فەرهەنگی پزیشکی ، دانانی د. جەمال ڕەشید، چاپخانەی حاجی هاشم، هەولێر ٢٠١٠، بەرگی سێیەم ٦٨٠ لاپەرە.
١٠٣) ڕاسپاردەکانی کۆنفرانسی بەرەو ڕێنووسێکی یەکگرتووی کوردی، ئامادەکردنی: لێژنەی زاراوە لەئەکادیمیای کوردی، هەولێر ساڵی ٢٠١٠، چاپخانەی حاجی هاشم – هەولێر، (٦٤) لاپەڕە.
١٠٤) ڕۆژنامەنووسی پڕۆفیشنالّ و ئیتیکی ڕۆژنامەوانی، نووسینی: محەمەد سالّح پێندرۆیی (جگەرسۆز)، چاپخانەی حاجی هاشم – هەولێر، ٢٠١٠، (١٨٤) لاپەڕە.
١٠٥) ڕەوتی نوێکردنەوەی شیعری کوردی لە باشووری کوردستان لەسالاّنی (١٩٨٠–١٩٩١) دا، نووسینی : د. حوسێن غازی کاك ئەمین گەلاّلەیی، چاپخانەی حاجی هاشم– هەولێر، سالّی ٢٠١٠، (٢٣٥) لاپەڕە.
١٠٦) فەرهەنگی میدیا (کوردی–کوردی)، بەرگی یەکەم، نووسینی: د.ئەوڕەحمانی حاجی مارف، چاپخانەی حاجی هاشم – هەولێر، سالّی ٢٠١٠، (٢٨٩) لاپەڕە.
١٠٧) لایەنە ڕەوانبێژییەکان لە شیعری کلاسیکی کوردیدا، نووسینی: د.ئیدریس عەبدوللاّ مستەفا، چاپخانەی حاجی هاشم – هەولێر، سالّی ٢٠١١، (٤٢٥) لاپەڕە.

١٠٨) فەرهەنگی زاراوەکانی ئاو، نووسینی: ناهیدە تالّەبانی – د.خالید بەرزنجی – فەیروز حەسەن عەزیز، چاپخانەی حاجی هاشم – هەولێر، سالّی ٢٠١١، (٤٢٨) لاپەرە.

١٠٩) مذكرات دولة الرئيس حسني بك البرازي رئيس الوزراء السوري الأسبق (١٨٩٥–١٩٧٥) تقديم: الدكتور عبدالفتاح علي البوتاني، مراجعة الهوامش: علي صالح الميراني، مطبعة الحاج هاشم – اربيل ، سنة ٢٠١١، (١٢٤) صفحة.

١١٠) عەقیدە نامەییّن کرمانجی، کۆمکرن و بەرهەڤکرن: تەحسین ئیبراهیم دۆسکی، چاپخانەی حاجی هاشم – هەولێر، سالّی ٢٠١١، (٤٢٥) لاپەرە.

١١١) المعجم التاريخي لإمارة بهدينان، تأليف: الدكتور عماد عبدالسلام رؤوف، مطبعة الحاج هاشم – اربيل، سنة ٢٠١١، (٤٢٣) صفحة.

١١٢) ما مِنْ مكانٍ نختبئُ فيه، مذكرات ممرضة بريطانية في العراق ١٩٥٤–١٩٩١، تأليف: سوزان فرانكس و أندرية كروفس، ترجمة: ابتسام نعيم الرومي، مطبعة الحاج هاشم – اربيل، سنة ٢٠١١، (٢٩٥) صفحة.

113) Aspects of the Verbal Construction in Kurdish, Auther : Dr. Waria Omar Amin, Printed in : Haji Hashim Printing House, Erbil- 2011, (179) page.

١١٤) بیرەوەرییەکانی عەلی ئەکبەرخانی سەنجاوی سەردار موقتەدر، ساغکردنەوەی: دکتۆر کەریمی سەنجاوی، وەرگێڕانی : دکتۆر حەسەن جاف، چاپخانەی حاجی هاشم – هەولێر، سالّی ٢٠١١، (٦٨٧) لاپەرە.

١١٥) شیعری شانۆیی لە ئەدەبی کوردیدا (باشووری کوردستان ١٩٢٥ – ١٩٦١)، نووسەر: عەبدولّلا ڕەحمان عەولّلا، چاپخانەی حاجی هاشم – هەولێر، سالّی ٢٠١١، (٦٩٥) لاپەرە.

١١٦) شواهد المقبرة السلطانية في العمادية (دراسة تاريخية – أثرية)، المؤلف: الدكتور عماد عبد السلام رؤوف – الدكتورة نرمين علي محمد أمين، مطبعة الحاج هاشم – اربيل، سنة ٢٠١١، (١١٤) صفحة.

١١٧) تقسيمات كيشورى در شرق كردستان، گردآورند: دكتر عبدالله غفور، چاپ دوم، چاپخانەی حاجی هاشم – هەولێر، سالّی ٢٠١١، (٤٤٨) لاپەرە.

١١٨) الكورد في جيش الدولة المملوكية البحرية، المؤلف: عزت سليمان حسين، مطبعة الحاج هاشم – اربيل، سنة ٢٠١١، (٢٠٠) صفحة.
١١٩) قصائد كردية مترجمة ومقالات نقدية، ترجمة وتقديم: كمال حسين غمبار، مطبعة الحاج هاشم – اربيل، سنة ٢٠١١، (٤٢٤) صفحة.
١٢٠) ئێزدیاتی (جۆاك، سەمبۆل، ریتووەل و میت)، نووسەر: د. خانا ئۆمەرخالی، چاپی دووەم، چاپخانەی حاجی هاشم – هەولێر سالّی ٢٠١١، (١٩٨) لاپەڕە.
١٢١) گەشتێك بەكارگەی جۆلّایی دا، نووسینی: عەبدولّلّا سەمەدی، چاپخانەی حاجی هاشم – هەولێر، سالّی ٢٠١١، (١٢٢) لاپەرە.

An Overview of the Kurdish Traditional Textile Workshop

Textile words and terms in Kurdish language, Mahabad's dialect

By:

Abdullah Samadi

2010

لە بڵاوکراوەکانی ئەکادیمیای کوردی

هەولێر ٢٠١١